

Historisk udredning om retsstillingen for børn født uden for ægteskab i Grønland 1914-1974

Afgivet til Statsministeriet d. 1. juni 2011

Udarbejdet af
Ph.d. Jens Heinrich
Ph.d., adjunkt Sniff Andersen Nexø
Dr. jur., professor Linda Nielsen

Indhold

1. Indledning	1
1.1 Kommissorium.....	1
1.2 Undersøgelsens grundlag	2
1.3 Undersøgelsens opbygning	4
2. Sammenfatning	5
3. Sammenligning af reglerne i Grønland og Danmark	8
3.1 De danske regler om faderskab	8
3.1.1 Udviklingen i lovgivningen om faderskab	8
3.1.2 Reglerne om faderskab i børnelovene fra 1937	11
3.1.3 Reglerne om faderskab i børneloven fra 1960	12
3.2 De grønlandske regler om faderskab	15
3.2.1 Udviklingen i reglerne om faderskab.....	15
3.2.2 Regulativerne fra 1914 og 1929	17
3.2.3 Børneloven fra 1962/1974	19
3.3 Forskelle på reglerne i Danmark og Grønland.....	21
4. Grønlandsk-danske relationer	23
4.1 Kolonipolitik – og afkolonisering	23
4.2 Inddragelse af grønlænderne i egne anliggender	26
4.3 De administrative forhold og retssystemet.....	27
5. Baggrunden for de grønlandske regler	30
5.1 Regulativerne om underholdsbidrag 1914 og 1929	30
5.1.1 Forstanderskabernes debat om underholdsbidrag	30
5.1.2 Landsrådets debat om underholdsbidrag forud for 1914-regulativet.....	32
5.1.3 Landsrådets debat om underholdsbidrag forud for 1929-regulativet.....	33
5.1.4 Sammenfatning om regulativerne fra 1914 og 1929.....	35

5.2 Den grønlandske børnelov af 1962	36
5.2.1 Opsummering af børnelovens centrale regler	36
5.2.2 Grønlandske ønsker om revision af 1929-regulativet	37
5.2.3 Forhandlingerne om grønlandsk arve- og børnelovgivning.....	41
5.3 Børnelovens ikraftsættelse i Nord- og Østgrønland i 1974.....	47
5.3.1 Den administrative opbygning og regler om underholdsbidrag i Nord- og Østgrønland	47
5.3.2 Indlemmelsen af Nord- og Østgrønland i det øvrige Grønland (Vestgrønland)	48
5.4 Sammenfatning	49
6. De berørtes oplevelser.....	52
6.1 Hvor mange har været berørt af reglerne?	52
6.2 Hvordan har de berørte oplevet deres situation?.....	53
6.2.1 Om stigmatisering og behandling som ”andenrangs”	54
6.2.2 Om identitet, tabu og savnet af en faderfigur.....	55
6.2.3 Om frustrationen ved ikke at kunne få besked og blive hjulpet til at finde faderen	59
6.3 Sammenfatning	60
7. Konklusion.....	62
7.1 Retsstillingen i grønlandsk og dansk ret for børn født uden for ægteskab 1914-1974	62
7.1.1. De danske regler om faderskab	62
7.1.2. De grønlandske regler om faderskab	62
7.1.3. Forskellen på reglerne i Grønland og Danmark.....	63
7.2 Overvejelserne bag og forhandlingerne om de grønlandske regler	63
7.2.1 Kolonitid	63
7.2.2 Afkolonisering	65
7.2.3 Grønlandsk og dansk indflydelse på reglerne	66
7.2.4 Forskellige hensyn af betydning for reglerne	68
7.3 De berørtes oplevelser.....	69
7.4 Konklusionen i punktform	69
8. Kilder og litteratur.....	71
Arkivalier	71
Litteratur og trykte kilder.....	72

1. Indledning

1.1 Kommissorium

Denne historiske udredning omhandler retstillingen om børn født uden for ægteskab efter grønlandsk og dansk ret fra 1914 og indtil børneloven for Grønland trådte i kraft. For Vestgrønland trådte loven i kraft i 1963 og for Nord- og Østgrønland 1974.

Baggrunden er en aftale mellem regeringen og Grønlands landsstyre om, at der skal udarbejdes en sådan udredning. Udredningen skal, jf. kommissoriet nedenfor:

- *Beskrive og sammenligne retsstillingen* for børn under hhv. grønlandsk og dansk ret.
- *Beskrive, hvilke overvejelser* der lå til grund for at opretholde eller ændre retstillingen i Grønland i perioden.
- *Beskrive dialogen* mellem danske og grønlandske myndigheder om de grønlandske regler.

Kommissorium

Regeringen anmoder – efter drøftelse med Grønlands Selvstyre – professor Linda Nielsen, adjunkt Sniff Andersen Nexø og cand. mag. Jens Heinrich om at udarbejde en historisk udredning om baggrunden for, at retsstillingen for børn født uden for ægteskab var forskellig i Grønland og i Danmark frem til ikrafttrædelsen for Vestgrønland i 1963 og for Østgrønland i 1974 af lov nr. 197 af 16. juni 1962 for Grønland om børns retsstilling.

Udredningen bør beskrive retsstillingen for børn født uden for ægteskab efter grønlandsk henholdsvis dansk ret fra omkring 1914, hvor man får de første positive bestemmelser i Grønland, og frem til 1963 henholdsvis 1974 samt foretage en sammenlignende analyse af retsstillingen. Udredningen bør endvidere bl.a. beskrive, hvilke overvejelser der lå til grund for at opretholde henholdsvis ændre retsstillingen i Grønland i perioden, samt i hvilket omfang der var dialog mellem danske og grønlandske myndigheder herom.

Udredningen bør tilstræbes at være på maksimalt ca. 60 sider, inkl. sammendrag og konklusionsafsnit, men ekskl. bilag.

Udredningen bedes afgivet til regeringen senest den 1. juni 2011 med henblik på efterfølgende offentliggørelse.

Det fulde kommissorium samt bilag hertil findes på Statsministeriets hjemmeside på <http://www.stm.dk/multimedia/kommissorium.pdf>

1.2 Undersøgelsens grundlag

Der er taget udgangspunkt i de regler om faderskab, som gjaldt i henholdsvis Grønland og Danmark i perioden 1914 – 1963/1974. Herudover er der foretaget litteraturstudier af de hensyn bag reglerne, der er udtrykt i forarbejder mv. og kommet til udtryk i familieretlige lærebøger mv. på området; og af den brede historiske kontekst, som børnelovene indgik i og påvirkedes af.

I tillæg hertil har ph.d., adjunkt Sniff Andersen Nexø og ph.d. Jens Heinrich foretaget grundige arkivstudier både i Danmark og Grønland. Disse arkivstudier omfatter:

- Rigsarkivet
- Folketingets Bibliotek
- Grønlands Nationalarkiv i Nuuk

Desuden har vi fundet det hensigtsmæssigt at afholde en række møder med centrale personer. Der har i Danmark således været afholdt møder med en række centrale personer, som har givet meget værdifulde informationer om en række centrale forhold af betydning for udredningen.

- Agnete Weis Bentzon, fhv. professor, medlem af den Juridiske Ekspedition og sekretær for det Grønlandske Lovudvalg.
- Torben Agersnap, fhv. professor, Institut for Organisation og Arbejdssociologi, CBS.
- Hanne Petersen, professor, det Juridisk Fakultet, Københavns Universitet.
- Annette Kronborg, lektor, det Juridisk Fakultet, Københavns Universitet.
- Inger Dübeck, fhv. professor, det Juridiske Fakultet, Århus Universitet.
- Poul Olsen, chefkonsulent, Rigsarkivet.
- Claus Bornemann, tidl. fuldmægtig i Ministeriet for Grønland, kontorchef hos landshøvdingen og konstitueret landshøvding.
- Alfred Dam, tidligere arbejdsmarkeds- og socialdirektør under landsrådet i Grønland.
- Inge Lynge, tidligere overlæge i psykiatri i sundhedsvæsenet i Grønland.
- Einar Lund Jensen, projektforsker ved Danmarks Nationalmuseum.
- Søren Thuesen, lektor, ToRS, Københavns Universitet.
- Arne Øland, formand for Danske Krigsbørns Forening.
- Tove Søvn Dahl Pedersen, repræsentationschef, og Adam Worm, souschef ved Grønlands Repræsentation.

Vi har desuden fået hjælp til opklaring af en række spørgsmål vedrørende faderskabstests af:

- Bo Thisted Simonsen, ph.d., viceafdelingsleder, Retsgenetisk Afdeling, Retsmedicinsk Institut, Københavns Universitet.
- Hanna E. Hansen, dr.scient., lektor, samme sted.

I Grønland har vi i starten af april 2011 afholdt møder med en række personer, der på forskellig vis er centrale for at opnå viden om reglerne og deres baggrund. Vi har lagt stor vægt på at søge at opnå en dybere forståelse for de bevæggrunde, som har medvirket til ønsket om at foretage en historisk udredning. I denne forbindelse har vi afholdt en række udbytterige møder af både formel og uformel karakter. Dette har klart bidraget til vores forståelse af de stærke følelser, der er i spil blandt nogle af de mennesker, der har været personligt berørt af problemstillingen.

- Maliina Abelsen, landsstyremedlem for finanser (tidligere landsstyremedlem for sociale anliggender).
- Kattuffik Ataata / Foreningen af juridisk faderløse, hvor der var indbudt til et åbent møde.
- Tida Ravn og Anne Sofie Hardenberg fra bestyrelsen for Kattuffik Ataata.
- Johan E. Simonsen, chef for lovkontoret i Grønlands Selvstyre.
- Evy Frantzen, post.doc., og Gitte Trondheim, adjunkt, Ilisimatusarfik/Grønlands Universitet.
- Jakob Janussen, cand. polit., tidligere formand for Selvstyrekommissionen.
- Grete Rendal, cand.mag, leder af Grønlands Nationalarkiv.
- Søren Søndergård Hansen, landsdommer for Grønland.
- Bjørn Bay, politimester i Grønland.
- Flemming Stenz, landslæge i Grønland.

1.3 Undersøgelsens opbygning

Besvarelsen af kommissoriets spørgsmål er i udredningen bygget op som følger:

- **Kapitel 3** fokuserer på kommissoriets første spørgsmål, idet det *beskriver og sammenligner børns retsstilling* i hhv. Grønland og i Danmark i perioden 1914-1974.
- **Kapitel 4** og **kapitel 5** udgør tilsammen en besvarelse på kommissoriets andet og tredje spørgsmål: I kapitel 4 redegøres for den *historiske og politiske kontekst*, hvori de grønlandske regler for børn født uden for ægteskab blev til, og som havde væsentlig betydning for deres udformning. I kapitel 5 behandles *de konkrete forhandlinger og argumenter*, der førte til de grønlandske regler; nemlig regulativet af 1914, regulativet af 1929, arveloven af 1958 og endelig børneloven af 1962.
- **Kapitel 6** beskæftiger sig med *betydningen af de grønlandske regler* på to måder: Dels ved at sætte tal på, hvor mange børn der blev født uden for ægteskab i perioden. Og dels ved at give stemme til nogle af de nulevende mennesker, som har været personligt berørt af reglerne.
- **Kapitel 7** sammenfatter *undersøgelsens konklusioner* på de tre spørgsmål, og placerer dem i den bredere historiske kontekst.

Som bilag til udredningen er vedlagt:

- Bilag 1 Uddrag af den danske børnelov fra 1937
- Bilag 2 Uddrag af den danske børnelov fra 1960
- Bilag 3 Uddrag af det grønlandske regulativ fra 1914
- Bilag 4 Uddrag af det grønlandske regulativ fra 1929
- Bilag 5 Uddrag af den grønlandske børnelov fra 1962

2. Sammenfatning

Udredningen har vist, at der fra 1914 til 1963/1974 i perioder har været stor forskel på retsstillingen for børn født uden for ægteskab i henholdsvis Grønland og Danmark:

I Danmark var der efter 1908-loven først og fremmest regler om faderskab ved anerkendelse eller en dom om, at faderen eller de mulige fædre blev forpligtet til at betale børnebidrag. Fokus var på den økonomiske forsørgelse. Ved lovgivningen fra 1937 blev fokus suppleret med det ”naturlige slægtskab”, således at det blev obligatorisk at fastslå faderskabet til børn uden for ægteskab. Der kunne dømmes til faderskab, hvis der var ført bevis for et virkeligt slægtskabsforhold mellem far og barn. I så fald fik barnet samme retsstilling som et barn født i ægteskab med hensyn til arv og retten til faderens familienavn – det blev ”lovlige medlem af faderens familie”, hvilket blev anset som et ”retfærdighedskrav”. Der var forskellige regler for ”ægtebørn” og for ”børn uden for ægteskab”, og der kunne dømmes både til faderskab og til bidragspligt. Flere mulige fædre kunne blive pålagt at betale børnebidrag, men moderen fik dog kun ét børnebidrag. Bidragspligt medførte ikke retsvirkninger i form af arv og navn. Ved børneloven af 1960 blev fokus udvidet med barnets rettigheder og tarv, og på den baggrund blev ligestillingen mellem børn født i og uden for ægteskab ført igennem. Der kunne enten dømmes til faderskab med fulde retsvirkninger eller ske frifindelse. Hensynet til, at barnet får en fader er blevet endnu mere udtalt i børneloven fra 2001; og det er først her, at man lægger vægt på faderskabets følelses- og identitetsmæssige betydning for barnet.

I *Grønland* fastsatte et regulativ fra 1914, at enhver barnefader skulle betale børnebidrag. Bidragene skulle betales, uanset om faderen var dansk eller grønlandsk, men satserne var forskellige for de to grupper. Børnebidragene blev indbetalt til sparekassen. Fokus var som i den danske lovgivning fra 1908 på den økonomiske forsørgelse. Regulativet blev ændret i 1929, men svarede i store træk til de ældre regler. Der var ikke regler om faderskab. Den danske lovgivning fra 1937 blev ikke sat i kraft for Grønland. Dermed blev fokus ikke udvidet med ”det naturlige slægtskab”, ligesom der ikke blev ligestilling med ægtebørnene, baseret på et ”retfærdighedskrav”. Den juridiske ekspedition til Grønland i 1948/1949 anbefalede, at der indførtes regler om ægtebørn, svarende til 1937-loven, men var langt mere forbeholden over for at indføre de danske regler om adgang til at fastslå faderskab for børn født uden for ægteskab. Først ved loven af 1962 om børns retsstilling indførtes regler svarende til de danske om faderskab med deraf følgende arveret. På dette tidspunkt suppleres fokus således med ”det naturlige slægtskab” og ”ligestilling”, baseret på et ”retfærdighedskrav”. Muligheden for at dømme til bidragspligt fastholdes dog, bl.a. af hensyn til problemerne med at benytte bevismidler knyttet til blodtypebestemmelser.

Den grønlandske børnelov blev først betragtet som en overgangslov, der skulle erstattes af den danske, så snart problemerne omkring blodprøverne var løst. Det viste sig imidlertid langt mere vanskeligt end ventet, hvilket blev afgørende for, at man i 1974 satte den grønlandske børnelov i kraft også for Nord- og Sydgrønland.

Forskellen er således især, at der ikke var hjemmel i lovgivningen til at fastslå en egentlig faderskabsforpligtelse for et barn uden for ægteskab i perioden 1914 til 1963/1974 i Grønland. Denne manglende mulighed har haft betydning for, at der har været en gruppe børn, der nu er voksne, som ikke fik en juridisk fader og derfor betegner sig som ”juridisk faderløse”.

Begrundelserne for børnelovenes udformning har især knyttet sig til 3 forhold:

For det første *moralske overvejelser* knyttet til hvad det ville betyde for seksualmoralen og antallet af børn uden for ægteskab, hvis der blev indført regler om faderskab. Bekymringen for at det ville medføre uansvarlighed, særlig fra kvindernes side, var udtalt, og der var et udbredt ønske om at beskytte ”sædeligheden”, familien og ægteskabet. Det blev anført, at ”tiden ikke var moden”.

For det andet *økonomiske hensyn* til at sikre barnet forsørgelse. Dette blev anset for altafgørende og overskyggede andre hensyn, herunder hensyn til barnet. Man var derfor også betænkelig ved at risikere en situation, hvor man ikke fik en mand, der kunne sikre barnets forsørgelse – som i så fald ville blive en byrde for de offentlige kasser.

For det tredje *vanskelighederne knyttet til bevis* for faderskabet, da de blodtypebestemmelser, der blev anvendt i Danmark ikke var velegnede for grønlandske forhold, og det derfor kunne være vanskeligt at sikre faderskabet. Hertil kom, at en regel om obligatorisk fastslåen af faderskab ikke ville hjælpe, hvis det ved danske fædre, f.eks. håndværkere, var vanskeligt at finde dem, fordi de var rejst tilbage til Danmark.

Spørgsmålet om *barnets rettigheder* blev i det undersøgte tidsrum ikke inddraget i overvejelserne. Risikoen for stigmatisering blev kun ganske sporadisk behandlet, og barnets behov for en faderskikkelse og for at sikre sin identitet blev slet ikke berørt. Disse hensyn er først kommet til senere.

Set i en bredere historisk kontekst har såvel den koloniale som den postkoloniale relation mellem Grønland og Danmark haft afgørende betydning for retsstillingen for børn født uden for ægteskab: Både for udformningen af de konkrete regler for disse børn; og for dialogen mellem og graden af indflydelse for grønlandske og danske folkevalgte og embedsfolk.

Grønland var indtil 1953 en dansk koloni, som blev styret administrativt fra København først af den Kongelige Grønlandske Handel, siden af Grønlands Styrelse. I Grønland fandtes der to forskellige retssystemer for hhv. danske og grønlandske indbyggere; mens den førstnævnte blev nedfældet i instrukser mv., bestod den sidste frem til 1950'erne hovedsageligt af sædvaneret. Igennem første halvdel af det 20. århundrede voksede det grønlandske ønske om større medbestemmelse og ansvar, og i takt hermed den opfattelse fra dansk side, at grønlænderne var blevet mere modne og dermed parate til at blive inddraget i beslutningsprocesserne. Grønlænderne var i forbindelse med moderniseringen af Grønland i høj grad indstillet på en udvikling i tæt tilknytning til dansk kultur og sprog. Ønsket om ligestilling i tilknytning og indenfor rammerne af det danske rige var gennemgående; men også den opfattelse, at der i ligestillingen måtte tages højde for de ”*særlige grønlandske forhold*”.

Udformningen af reglerne i Grønland har både før og efter den formelle ligestilling i 1953 knyttet sig til *ideen om, at forholdene var anderledes* i Grønland end i Danmark: I kolonitiden betragtede

Danmark grønlænderne som umodne og på et lavere kulturelt stade, hvorfor danske retsregler for børn uden for ægteskab ikke mentes at være relevante og anvendelige. Heller ikke grønlænderne efterlyste i denne periode en egentlig retlig ligestilling, men tog gennem årene ofte initiativer med hensyn til at etablere regler for *forsørgelsen* af børn født uden for ægteskab, og at regulere på bidragene og mulighederne for at inddrive dem.

Fra midten af det 20. århundrede tog de grønlandske regler derimod afsæt i de danske, hvilket blev betragtet som en afgørende forudsætning for at realisere den ønskede ligestilling. Fokus blev derfor ikke længere så entydigt rettet mod forsørgelsen, men mod at sikre børn født uden for ægteskab i Grønland den samme retsstilling, som de havde i Danmark. Indarbejdet i denne fælles forståelse var imidlertid også, at der fortsat var afgørende forskel på grønlandske og danske forhold, som nødvendiggjorde en vis tillem্পning af reglerne. Det kom til udtryk bl.a. i den grønlandske arvelov fra 1958 og i børneloven fra 1962, hvor de *særlige grønlandske forhold* rummede så forskellige fænomener som grønlandske familiemønstre og den grønlandske tankegang – og tekniske vanskeligheder forbundet med blodtypestatistiske analyser på materiale fra Grønland.

Dialogen mellem Grønland og Danmark om de grønlandske regler for børn født uden for ægteskab tog sin start allerede i slutningen af 1800-tallet. Initiativer kom til tider fra den ene, og til tider fra den anden side. Mens den danske administration var sen til at reagere på grønlandske initiativer angående børnenes forsørgelse frem til omkring 1950, var det derefter omvendt fra den danske administrations side, at der blev presset på for mere radikale ændringer i børnenes retsstilling. Gennem det meste af perioden stødte danske forslag om nye regler eller grundlæggende forandringer i disse ofte på en udbredt skepsis og modstand i de grønlandske landsråd. Fra 1960'erne og frem havde der dog udviklet sig en fælles forståelse og målsætning for lovgivningen vedrørende børns retsstilling. Den endelige beføjelse til at fastlægge regler og lovgivning har i hele den undersøgte periode ligget hos de danske myndigheder.

Et forholdsvis stort antal børn i Grønland har været underlagt de beskrevne regler. Her er tale om børn, hvis (formodede) fædre var af både grønlandsk, dansk og anden nationalitet; og mange er formodentlig især i den tidlige del af perioden blevet 'ægtebørn', idet deres forældre giftede sig efter fødslen.

En del af disse børn – hvoraf nogle betegner sig som "juridisk faderløse" – har oplevet meget negative følger af en opvækst hos en ugift mor og uden en kendt og navngiven far: De har været udsat for stigmatisering og chikane fra deres omgivelser, og har manglet en faderskikkelse og haft problemer med identitetsfølelsen. Og de udtrykker i dag behov for anerkendelse af deres vanskelige situation samt ønske om bistand til at finde eventuelle oplysninger om bidragspligtige – deres mulige fædre:

Jeg har en drøm om, at inden jeg går i graven, skal jeg – uden at det er pinligt – kunne sige: "Jeg har en far, og han hedder..."

3. Sammenligning af reglerne i Grønland og Danmark

I det følgende beskrives reglerne om faderskab i henholdsvis Grønland og Danmark, således at forskellene fremhæves. Der indledes med en oversigt over udviklingen i reglerne, hvorefter der fokuseres på perioden 1914-1974.

3.1 De danske regler om faderskab

Formålet med denne beskrivelse er at give en oversigt over, hvad de danske regler om faderskab går ud på.

3.1.1 Udviklingen i lovgivningen om faderskab

Børn født uden for ægteskab har haft lovgivernes interesse lige fra de første nedfældede love for danske områder. Men både lovenes udformning – og det, man ønskede at opnå med dem – har ændret sig markant undervejs. Afsnittet giver et overblik over hovedlinjerne i denne udvikling.¹

I den tidligste danske lovgivning, middelalderens landskabslove, drejede reglerne om børn født uden for ægteskab sig om at fastlægge eller udelukke barnets *tilhørsforhold til faderens slægt*. Et barn fik status som ægtebarn, hvis faderen anerkendte det som sit; hvis han ikke var gift med barnets mor, kunne han anerkende det som *slegfredsbarn* – hvilket dog ikke indebar nogen retlig forpligtelse til forsørgelse. En mand kunne sætte sine slegfredsbørn i arv, men de fik kun halv arvelod i forhold til ægtebørnene. De børn, som ikke blev anerkendt, de såkaldte *horebørn*, havde han ingen forpligtelser over for.

Reglerne i Danske Lov fra 1683 illustrerer, at det nu først og fremmest drejede sig om moralsk-religiøse hensyn, om at *modvirke synd og beskytte sædeligheden*. Økonomisk ændrede loven ikke meget på vilkårene for de 'uægte' børn, som hverken blev sikret forsørgelse eller arv. Anerkendelse af slegfredsbørn var dog fortsat mulig. Derimod blev *lejermål* – samleje uden for ægteskab – gjort strafbart, idet det udløste relativt store lejermålsbøder og pligt for begge parter til offentligt skrifte i kirken. For gentagne tilfælde og hor (ægteskabsbrud) kunne straffene skærpes til forvisning, fængsel og fysisk afstraffelse for både kvinden og manden.

¹ Afsnittet om udviklingen i dansk børnelovgivning bygger på følgende: Betænkning om ændring af reglerne om fastsættelse af faderskab (1955); Betænkning om børns retsstilling (1994); Bonderup, Bryderup, Buus, de Coninck-Smith, Koefoed, Løkke, Nexø, Rimmen Nielsen.

1763 markerede et vendepunkt i dansk lovgivning vedrørende børn født uden for ægteskab, idet reglernes primære mål nu blev at *sikre børnenes forsørgelse*, snarere end at bekæmpe usædelighed. Faderen til et 'uægte barn' fik pligt til at betale mindst halvdelen af omkostningerne til barnets "nødtørftige underholdning", indtil det var 10 år gammelt. Myndighederne skulle fra slutningen af 1700-tallet tilse, at bidragene blev betalt, og man udviste en vis nidkærhed i at opspore barnefædre og inddrive skyldige bidrag. Fra 1790 blev det muligt at idømme tugthusstraf til modvillige skyldnere. I samme periode afvikledes efterhånden straffene for simpelt lejermål, indtil de helt bortfaldt i 1812. Frygten for straf skulle nødtigt få ulykkelige mødre til at føde i dølgsmål og begå barnemord. Endelig understregedes det fra 1770'erne, at 'uægte' børn skulle døbes på samme vis som ægtefødte – og ikke på mindre fin vis, fx senere i gudstjenesten eller af kapellanen frem for præsten. Den uægteskabelige herkomst skulle ikke lægges barnet til last.

Ønskerne om at sikre børnene forsørgelse udsprang ikke af vor tids tanker om børns rettigheder og tarv; men med datidens ide om, at statens vækst og trivsel afhang af en talrig og sund befolkning. I det perspektiv blev det vigtigt at sikre reproduktionen og opfostringen af de næste generationer af nyttige samfundsborgere. Børnene blev med andre ord vigtige for staten, uanset forældrenes civilstand.

Med den almindelige bidragspligt til de 'uægte' børn fulgte spørgsmål om, *hvad der skulle til, for at en mand kunne pålægges en sådan bidragspligt*. En Plakat fra 1825 bestemte², at når der kunne herske tvivl om faderskabet, skulle myndighederne hjælpe moderen med at få sagen afgjort ved politiretten, som skulle vurdere, i hvor høj grad beviserne sandsynliggjorde hans faderskab. I de tilfælde, hvor faderskabet ikke kunne placeres entydigt ét sted, tillod den nye regel, at *flere mænd kunne dømmes bidragspligtige* til det samme barn. De delte i så fald bidraget, som de hæftede solidarisk for. Reglen gav mulighed for at placere forsørgerbyrden et andet sted end i de offentlige kasser, også når et egentligt faderskab ikke kunne bevises.

I 1839 blev bidragsperioden forlænget indtil barnets 14. år, og med "Lov af 20. April 1888 om Underholdsbidrag til Børn, der ere avlede udenfor Ægteskab" indtil barnets 18. år, hvis det (moderen) fortsat havde brug for økonomisk hjælp. 1888-loven indførte desuden det nu velkendte *normalbidrag*, hvis størrelse skulle fastsættes hvert femte år, og som skulle kunne dække mindst halvdelen af udgifterne til barnets forsørgelse. Stærke røster talte for, at loven også skulle give børnene navne- og arveret efter deres fader; men et flertal anså sådan en regel som et frontalangreb mod ægteskabsinstitutionen og sædeligheden, og forslaget faldt i denne omgang. Den mest betydningsfulde ændring med 1888-loven var, at moderen til et barn født uden for ægteskab kunne få *normalbidraget udbetalt forskudsvis* af det offentlige uden fattighjælps virkning, hvis faderen ikke kunne betale, og man skønnede, at hun var i trang. Herved havde samfundet forpligtiget sig til i sidste instans at sikre det økonomiske grundlag for mor og barn, hvis bidragene udeblev.

Efter mindre revisioner i 1892 og 1900 blev 1888-loven i 1908 afløst af en ny lov om børn uden for ægteskab.³ Loven ændrede ikke grundlæggende på retsstillingen for børn født uden for ægteskab,

² Plakat af 28 Maj 1825 om Behandlingen af Sager angaaende Underholdsbidrag til uægte Børn.

³ Lov nr. 130 af 27. Maj 1908 indeholdende Bestemmelser om Børn udenfor Ægteskab og disses Forældre. Samme dag vedtoges desuden en lov om hustruers og ægtebørns retsstilling.

men fokuserede fortsat på *forsørgelsen*, som man mente måtte forbedres for at hindre barnemord og sikre børnenes sunde udvikling. Loven forhøjede igen bidragenes størrelse, der nu afhang af prisen på et godt plejehjem. Fædre skulle fremover svare 3/5 af udgifterne frem til barnets 18. år, samt bidrage til sygdom og begravelse, uddannelse, dåb og konfirmation, og kunne endelig pålægges at bidrage til moderens udgifter i forbindelse med barslen. Loven undergik mindre revisioner i 1913 og 1924.

Ved **1908-loven** blev *kimen* lagt til regler om, at det skulle være obligatorisk at fastslå faderskabet til et barn. Dette var først og fremmest begrundet i det offentlige interesser i faderens deltagelse i udgifter til barnets forsørgelse via børnebidrag. Ved loven blev det pålagt moderen at afgive forklaring om barnets far, når der blev søgt hjælp til barnets underhold af det offentlige. Faderskab kunne i almindelighed kun fastslås ved frivillig anerkendelse, hvorved barnet fik faderens navn. Blev sagen afgjort ved dom, lød afgørelsen blot på, at faderen eller de mulige fædre blev forpligtet til at betale bidrag til barnets underhold. Der var således ikke arveret efter faderen.

I **børnelovene fra 1937** om ægtebørn og om børn uden for ægteskab gennemførtes regler om *obligatorisk fastslåelse af faderskab*, herunder om moderens pligt til at oplyse faderen eller de mulige fædre. Der blev i hovedsagen indført ligestilling mellem børn født i og uden for ægteskab. Barnet tillagdes således ret til at bære faderens familienavn, ligesom barnet fik arveret efter sin fader. Loven baserede sig på ”det naturlige slægtskab” mellem fader og barn. Man bevarede dog retten til muligheden for at dømme én eller flere mænd som bidragspligtige, da bevismidlerne, herunder muligheden for blodtypebestemmelser, ikke altid gav mulighed for at fastslå faderskabet med tilstrækkelig sikkerhed. Dom til bidragspligt medførte ikke retsvirkninger ud over bidragspligten, og der opstod således ikke ret til arv eller navn.

Med **børneloven af 1960** blev der indført *ligestilling mellem børn født i og uden for ægteskab*. Barnets rettigheder og tarv blev sat i centrum. Muligheden for at dømme flere til bidragspligt blev afskaffet. Med arveloven af 1963 fjernedes de sidste forskelle i arveretlig henseende. Ved navneloven af 1981⁴ gennemførtes navneretlig ligestilling af ægtebørn og børn uden for ægteskab. Endelig er der igennem en lang række lovændringer sket en stadig tilnærmelse af retsstillingen for børn født i og uden for ægteskab med hensyn til forældremyndighed og forældreansvar, særlig når der er tale om samlivsforhold mellem forældrene. Udviklingen i den børnelovgivning, der har fundet sted, har således været en stadig større fokus på at tildele barnet en far og på at lade retsvirkningerne af faderskab være uafhængig af, om barnet er født i eller uden for ægteskab. Dette har afspejlet en ændret holdning til ægteskabsinstitutionen og en stigende accept af seksuelle forbindelser uden for det legale ægteskab. Resultatet har været en langt mere betryggende retlig og økonomisk position for børnene.

Denne udvikling er fortsat i senere lovgivning, herunder **børneloven fra 2001**⁵. Der lægges meget vægt på at *give barnet en far*, således at der er en retlig relation – en retsstatus – mellem far og barn. Som følge heraf er der sket visse stramninger med hensyn til moderens oplysningspligt om, hvem

⁴ Lov nr. 193 af 29. april 1981.

⁵ Lov nr. 460 af 7. juni 2001. Se om loven bl.a. Nielsen og Vorstrup Rasmussen, s. 396 – 417; samt Christensen og Waage.

der kan være far til barnet. Når der er en eller flere mulige fædre, vil de nye DNA-analyser i meget vid udstrækning sikre beviset for faderskab. Der er endvidere indført udførlige regler om genoptagelse af faderskabssager, sådan at adgangen til genoptagelse er ret fri, hvis barnet ikke har fået en retlig far ved registrering, anerkendelse eller dom – dog kan sagen ikke genoptages mod et myndigt barns vilje. I denne forbindelse er *barnet tillagt flere selvstændige rettigheder* i forhold til faderskab, hvilket ligger i forlængelse af en udviklingstendens, hvorefter barnet tillægges en lang række rettigheder til at blive inddraget, når det gælder dets forhold, fx med hensyn til forældremyndighed og samvær samt sociale foranstaltninger. En af de markante nye tendenser i børneloven fra 2001 er betydningen af den ”menneskelige, sociale relation” mellem far og barn. Også spørgsmål om barnets ”identitet” er opstået som et markant fænomen igennem de senere år.

Retsvirkningerne af faderskabet omfatter først og fremmest forsørgelsespligt for faderen overfor barnet samt en (gensidig) arveret mellem far og barn. Samtidig er det retlige faderskab en nødvendig forudsætning for faderens ret til forældremyndighed eller samvær (og værgemål). Det retlige faderskab adskiller sig fra det genetiske, der betegner det forhold, at barnet er udviklet fra mandens sædcelle og fra kvindens æg, således at barnets arveanlæg hidrører fra de personer, der traditionelt har været betegnet som biologiske forældre. Det adskiller sig også – principielt – fra socialt faderskab, der anvendes om det forhold, at den pågældende – uanset om der er tale om retligt eller genetisk faderskab – reelt fungerer som far til barnet.

Denne udredning omfatter spørgsmål om det retlige faderskab. Da der er særligt fokus på tidsrummet 1914 til 1974 udbygges i det følgende baggrunden for 1937-loven og 1960-loven.

3.1.2 Reglerne om faderskab i børnelovene fra 1937

Ved forelæggelsen af lovforslagene om børn i 1930'erne var det bidragsspørgsmålet, der var i højsædet, men samtidig er *ligestillingsperspektivet* mellem børn født i og uden for ægteskab klart:⁶

”Ministeriet er af den formening, at den ulighed, der ifølge gældende ret består mellem børn uden for ægteskab og ægtebørn er en uretfærdighed mod de førstnævnte”.⁷

Begrundelsen for denne ligestilling er bl.a. at ægteskabet ikke længere anses truet af ”de løse kønsforbindelser”. Desuden er der tale om, hvad man kan kalde et ”retfærdighedskrav”, der bygger på *slægtskabet*.

”Kilden til deres krav på rettigheder over for forældrene er vel lige så vel som for ægtebørns vedkommende selve det ved befrugtningen skabte naturlige slægtskab til forældrene, og intet samfundshensyn synes tilstrækkeligt til at fratage børnene de således erhvervede rettigheder”. Dette kræver en ny ansvarlighed af forældrene, navnlig faderen: ”Set i forhold til forældrene må naturlig retfærdighed og billighed også kræve, at begge forældre ligeligt tager ansvaret for følgerne af den indgåede forbindelse”.⁸

⁶ Det følgende er citeret fra Jørgen Graversen m.fl. ”Familieret” (Juristforbundets Forlag), 1986, kap 1 om børn, særl. s. 24 ff.

⁷ Rigsdagstidende 1934-35, Tillæg A, sp. 2563ff.

⁸ Sst.

På denne baggrund giver man børn født uden for ægteskab rettigheder på linje med børn født i ægteskab.

”Det er herefter ministeriets opfattelse, at børn uden for ægteskab principielt bør nyde samme retsstilling i forhold til begge deres forældre, og principielt stilles på samme måde over for forældrene som ægtebørn i forhold til deres forældre, alene med den forskel, som ifølge sagens natur må følge af det faktisk bestående ægteskabelige samliv mellem ægtebarnets forældre”.⁹

Med disse begrundelser tillægges barnet ret til at bære faderens efternavn og til at arve faderen. Der gennemføres regler om *obligatorisk fastslåelse af faderskab* og herunder om pligt for moderen til at oplyse faderen eller de mulige fædre. Med de to love om børn uden for ægteskab og om ægtebørn¹⁰ var det uægte barn som det hedder i bemærkningerne til lovforslaget blevet ”lovligt medlem af faderens familie”¹¹. Retsvirkningerne udvides fra bidragspligt til et egentligt familieforhold.

Udviklingen af de biologiske bevismidler var imidlertid endnu ikke nået så vidt, at man kunne lade enhver faderskabssag falde ud til enten domfældelse af én mand eller frifindelse (af samtlige inddragne mænd). Man bevarede derfor muligheden for at dømme en eller flere mænd som bidragspligtige. Bidragene tilkom det offentlige og indgik i en særlig bidragsfond, mens mor og barn kun modtog ét normalbidrag fra det offentlige.¹² Dom til bidragspligt medførte ikke retsvirkninger ud over bidragspligten.

Mens dom til bidragspligt forudsatte, at der blot var en faderskabs*mulighed*, forudsatte dom til faderskab, at der var ført tilstrækkeligt bevis for et virkeligt *slægtskabsforhold* mellem far og barn.

De markante ændringer i 1937- lovene var således dels, at det blev obligatorisk at søge faderskabet fastslået, dels ligestillingen mellem børn født i og uden for ægteskab. Denne ligestilling blev slået fast i lovens § 1:

”Børn uden for Ægteskab har samme retlige Stilling i Forhold til deres Forældre som Ægtebørn, medmindre Lovgivningen udtrykkelig fastsætter andet”.

3.1.3 Reglerne om faderskab i børneloven fra 1960

Børneloven fra 1960¹³ førte *ligestillingen* helt igennem. Muligheden for at dømme en eller flere som bidragspligtig blev efter lange og hede debatter i Folketinget afskaffet. Forsørgelsespligten, arveretten og navnelovgivningen fulgte op på ligestillingsprincippet. Som led heri blev reglerne om forældres forsørgelsespligt over for deres børn gjort fælles for ægtebørn og børn født uden for ægteskab. Herefter var retsforholdet mellem forældre og børn kun i meget begrænset omfang bundet til forældrenes ægteskabelige status. Mens *retsvirkningerne* således blev gjort ens for børn født i og uden for ægteskab, var der stadig betydelige forskelle mellem de to grupper, når det gælder reglerne om *konstatering* af faderskabet.

⁹ Sst.

¹⁰ Lov nr. 131 og 132 af 7. maj 1937.

¹¹ Rigsdagstidende 1934/35, Tillæg A, sp. 2592.

¹² Se i det hele Jørgen Graversen i ”Familieret”, (Juristforbundets forlag), 2. udg., 1986 s. 26 med henvisninger.

¹³ Lov nr. 200 af 18. maj 1960.

For de børn, der blev født af en mor, der på den såkaldte ”avlingstid” var gift, eller som inden fødslen havde indgået ægteskab, skete udpegning af faderen automatisk, idet moderens ægtefælle tillægges faderskabet. Ud fra princippet om, at ”faderen er den brylluppet udviser” – den såkaldte ”pater est-regel” er der tale om en statusregel. Disse børn havde fra fødslen status af ægtebørn, og anfægtelse heraf forudsatte at der blev anlagt faderskabssag ved en domstol. For børn uden for ægteskab skulle faderskabet søges fastslået.¹⁴

I Betænkning nr. 126 fra 1955 om Faderskab, der ligger til grund for reglerne i den danske børnelov fra 1960 fremhæves bl.a. følgende om udviklingen fra økonomiske hensyn til mere brede hensyn til barnet:

”Udviklingen har i det væsentlige været bestemt af en stadig foregående mentalitetsændring hos befolkningen, både i dens pådømmelse af den ugifte moder og i dens syn på barnets stilling. ... Karakteristisk for udviklingen ... er, at ændringer i den hidtidige retstilstand hovedsageligt blev gennemført for at forbedre barnets økonomiske kår. Derimod blev der kun undtagelsesvis givet lovregler om barnets almindelige retlige stilling... Dette betød, at der kun i meget ringe omfang var tale om et egentligt retsforhold mellem barnet og dets fader.”¹⁵

Der peges også på uheldige konsekvenser for barnet og moderen af den situation, at der blev pålagt flere mulige fædre bidragspligt:

”En dom om bidragspligt for flere mænd er uheldig, fordi den sætter et stempel på moderens vandel, ligesom barnets omgivelser meget ofte bliver bekendt med sammenhængen om faderskabet og direkte eller indirekte lader barnet mærke deres viden om forholdet. Allerede den omstændighed, at der ikke nævnes nogen fader i forældrerubikken på barnets dåbsattest, kan jo give anledning til mistanke”.

Samtidig lægges vægt på sammenhængen mellem det retlige og det sociale faderskab:

”Når det gøres til en betingelse for domfældelse, at det biologiske faderskab skal anses for tilstrækkeligt bevist, vil der være mulighed for, at det retlige familieforhold kan medføre en større interesse fra faderens side over for barnet”.¹⁶

Da et af de grundlæggende principper var, at *alle børn så vidt muligt skulle have udlagt en fader*, var der udførlige processuelle regler om faderskab for børn uden for ægteskab. Den centrale instans var det daværende statsamt (nu statsforvaltningen), som forestod den administrative behandling af en række familieretlige sager. Sager om faderskab blev enten behandlet administrativt ved statsamtet eller judicielt ved retten.

Moderen havde ret, men ikke pligt, til rejse sag om faderskabsfastsættelse inden barnets fødsel. Inden 1 måned efter barnets fødsel havde hun imidlertid pligt til at give offentlige myndigheder oplysning om, hvem der var eller kunne være fader til barnet, dvs. hvem hun havde haft samleje med i den såkaldte ”avlingstid”. Selvom lovreglen¹⁷ var klar, blev princippet – bemærkelsesværdigt – modificeret gennem administrativ praksis og i en vis forstand også gennem retspraksis. Der blev således bevilget fritagelse for at oplyse faderens navn i en lang række tilfælde. Dette kunne ske, medmindre det måtte anses stridende med barnets tarv, at faderskabet ikke blev oplyst. Oprindeligt var hensigten formentlig kun at fritage moderen for *oplysningspligten* i særligt kvalificerede

¹⁴ Se lovens §§ 2-3 om ægtebørn sammenholdt med § 6 om børn født uden for ægteskab.

¹⁵ Betænkning nr. 126/1955 om Faderskab, s. 7.

¹⁶ Sst., s. 14.

¹⁷ Børneloven af 1960 § 10.

tilfælde, men der skete en betydelig udvidelse, sådan at der ofte blev bevilget fritagelse for at oplyse, hvem der kunne være fader til barnet.

Som eksempler herpå blev i et cirkulære nævnt, når barnet var avlet ved voldtægt, når faderen var nært beslægtet, når faderen var berygtet og når der kunne anføres særlig vægtige grunde derfor, og det måtte antages, at barnet ville komme til at vokse op under betryggende forhold. Imidlertid førte en særdeles liberal administrativ praksis til, at kvinder over 25 år reelt selv traf afgørelse af om barnet skulle have udlagt en far. I administrativ praksis blev der således i stadigt stigende omfang meddelt fritagelse, idet der blev lagt vægt på, i hvilket omfang moderen i kraft af sin alder, uddannelse og stilling måtte antages at kunne varetage barnets forsørgelse på betryggende måde. Hvis moderen var over 25 år blev der i almindelighed meddelt fritagelse, medmindre hendes sociale forhold var særlig vanskelige. Hvis moderen var under 25 år blev fritagelse normalt kun bevilget, hvis hendes sociale forhold var særlig gode. Selvom kvinden ikke opnåede dispensation fra oplysningspligten, var sanktionen mod hendes nægtelse relativt beskeden – normalt en éngangsbøde i størrelsesordenen 500 kr. De mere effektive løbende tvangsbøder kunne ikke anvendes, så længe sagen ikke var anlagt ved en domstol. Og så længe moderen ikke oplyste en fadermulighed, kunne sagen ikke indbringes for retten, idet der ikke var nogen mand at stævne. Selvom oplysningspligten var klar, var gennemførelse og sanktioner udtryk for en langt mere lempelig holdning til spørgsmålet, og dermed en langt mindre tilbøjelighed til at sikre barnet en retlig far, end man kunne tro, når man læser lovens ordlyd.

Den jordemoder eller læge, der bistod ved fødslen, havde pligt til inden 14 dage efter denne at indgive anmeldelse herom. Faderskab kunne herefter ske, ved at den opgivne far *anerkendte* faderskabet til barnet. Dette skete i ca 90 % af tilfældene. Skete det ikke, kunne faderskab fastsættes ved dom eller retsforlig.

Der fandtes en lang række regler om, hvordan rettens behandling kunne ske, herunder hvilke *bevismidler* der kunne anvendes, og hvilken grad af *bevissikkerhed* der skulle til for at dømme en mand som retlig far. Som led heri fremhævedes, at reglernes udformning og anvendelse til stadighed var afhængig af det udviklingstrin, hvorpå arvebiologien og andre bevismidler befandt sig. De retsmedicinske undersøgelser og blodtypestatistiske vurderinger var i meget høj grad medvirkende til, at det kunne lade sig gøre at finde ud af, hvem der måtte anses som fader til barnet. Hermed var der skabt baggrund for, at dommen *enten* blev, at der var tale om faderskab, *eller* frifindelse for faderskab, således at der ikke længere var tale om mellemformen ”bidragspligt”.

Der var også i børneloven fra 1960 regler om *genoptagelse*, der bl.a. gav et barn over 18 år mulighed for at rejse sag om faderskabet. Det kunne ske, hvis der var ganske særlige grunde til, at kravet om prøvelse ikke var rejst tidligere, hvis omstændighederne i høj grad talte for genoptagelse, og hvis en fornyet behandling af sagen ikke ville medføre væsentlige ulemper for barnet.

Lovreglen om faderskab til børn født uden for ægteskab fandtes i §6 og indebar, at den, der havde haft samleje med moderen i avlingstiden blev dømt som fader, med mindre der *”foreligger omstændigheder, som gør det lidet sandsynligt, at han er barnets fader.”* Har moderen i avlingstiden haft samleje med flere mænd, kan en mand dog efter stk.2 *”kun anses som fader til barnet, såfremt der er væsentlig større sandsynlighed for, at barnet er avlet af ham, end af en anden.”*

Der var således tale om regler, der bevirkede, at børn født uden for ægteskab i langt de fleste tilfælde fik en retlig far.

Fra debatten om børneloven kan spillede en række hensyn ind med betydelige styrke:

- Hensynet til barnet. *Herunder barnets økonomiske stilling, ønsket om at undgå stigmatisering, og ønsket om at sikre, at også børn født uden for ægteskab så vidt muligt fik tilkendt en fader.*
- Hensynet til moderen. *Herunder den økonomiske stilling, og spørgsmål om ansvar og stigmatisering.*
- Hensynet til manden. *Herunder mænds ansvar samt retssikkerhed ift. faderskabs-/bidragsdomme, og muligheden for/sikkerheden i bevisførelse*
- Hensynet til samfundet. *Herunder omkostninger ved forsørgelse af børn født uden for ægteskabet, og hensyn til samfundsmoralen.*

Fra alle sider i Folketinget talte man principielt for det princip, at et barn så vidt muligt burde have én fader. Uenigheden gik primært på, om dette var opnåeligt på det daværende tidspunkt. Hvad der nærmere blev forstået ved det ønskede faderskab, er imidlertid mindre klart. I materialet var økonomiske/forsørgelsesmæssige betragtninger fortsat helt dominerende. Kun sporadisk faldt bemærkninger, der pegede i retning af, at et faderskab også indebar en *relation* mellem fader og barn. De knyttede sig især til, at bidragspligt uden egentligt faderskab i hvert fald ikke kunne forventes at danne grundlag for en sådan relation, hvad den så end måtte bestå i. Det sociale eller relationelle faderskab spillede endnu ikke nogen stor rolle i argumentationen, men blev først for alvor fremtrædende i lovarbejdet i 1990-erne, fx i en kommissionsbetænkning om børns retsstilling fra 1994.

3.2 De grønlandske regler om faderskab

3.2.1 Udviklingen i reglerne om faderskab

I 1782 udstedte den danske stat en instruks, hvis principper i vid udstrækning kom til at gælde indtil efter Anden Verdenskrig.¹⁸ Instruksens angav, hvorledes europæerne skulle opføre sig i Grønland, især overfor grønlænderne. I instruksens første post, § 4 anførtes, at ”Fædrene til uægte Børn have aarlig at betale 6 Rdlr. Til Barnets Underholdning, indtil det har opnaaet sit 12te Aar.” Videre stod, at drengbørn: ”især maae med megen Omhyggelighed udsættes til gode Forhververe ...”¹⁹ Underholdsbidraget skulle sikre drengbørnenes erhvervelse af kajak, riffel, telt og konebåd, så drengene kunne blive dygtige sælfangere. Personer i handlen skulle have afdraget hele summen, førend at han kunne forlade sin tjeneste. Det anførtes ikke direkte, hvem bidragene skulle betales til, men missionæren (præsten) eller købmanden blev gjort ansvarlig for at ovenstående blev besørget. Instruksens angik udelukkende personer ansat i missionen eller i handlen, og vedrørte således ikke

¹⁸ Finn Gad kalder 1782-instruksen ”det tutelærisk”, det beskyttende, Gad, 1976, s. 21 eller ”det beskyttende monopols grundlov”, Martens, 2007, s. 9. For udviklingen i de grønlandske regler se desuden kapitel 5, hvor der er anført en række yderligere kilder.

¹⁹ 1782-instruksen, s. 367

grønlandske fædre til børn født uden for ægteskab. Efterhånden indgik bidragene i hjælpekaserner og med tiden, efter at have opnået en efter forholdene betragtelig størrelse, blev pengene overført til grundfonden for de i 1867 oprettede sparekasser.²⁰

Ved den generelle instruks fra 1873²¹ bestemtes at alle under dansk ret, hvilket altså også gjaldt grønlændere ansat i handlen, administrationen eller missionen, skulle betale 36 rigsdaler til børn født uden for ægteskab. Beløbet indbetaltes til sparekassen og blev udbetalt efter barnets 12. år. Beløbet skulle i lighed med 1782-instruksen bruges til erhvervelse af fangstredskaber eller andet udstyr.²² Barnet stilledes under forstanderskabets værgemål – og det må formodes, at hensigten var at drenge stadig var tiltænkt en tilværelse som sælfangere.

I en skrivelse fra 1897²³ med henvisning til 1873-instruksen ændredes reglerne således, at beløbet (72 kr.) skulle betales en gang for alle til vedkommendes kolonikasse. Mødrene fik tilmed mulighed for, indtil barnets 8. år, adgang til understøttelse i form af føde og klæder. Kravet var dog at pålidelige vidner stod inde for, at hun var vanskeligt stillet med hensyn til at ernære sit barn. Mødre med børn født uden for ægteskab blev sidestillet med andre trængende (enker med børn). Hvis barnet døde havde moderen intet krav på det indbetalte bidrag.²⁴

Efter 1908-styrelsesloven ændredes reglerne for hvilke personer, der stod under dansk ret. Frem efter var det kun grønlændere med kongelige udnævnelse, hvilket vil sige højerestående stillinger og eksempelvis ikke udstedsbestyrere. I forbindelse med oprettelsen af kommuneråd efter førnævnte styrelseslov ændredes reglerne omkring underholdsbidrag i skrivelse af 16. marts 1911²⁵ til, at bidragene skulle indbetales til vedkommendes kommunekasse. Derudover var reglerne fra 1897 stadig gældende.

Indtil 1914 var det således kun var fædre, der stod under danske love, der skulle betale børnebidrag til børn født uden for ægteskab efter særlige regler herom²⁶. Der var hovedsagelig tale om danskere samt grønlændere i administration og handel.

Regler fra 1914 medførte derimod, at *enhver* barnefader skulle betale, uanset om faderen var dansk eller grønlandsk. Sætserne var dog forskellige for de to grupper. Børnebidragene blev indbetalt til sparekassen.

Regulativet blev ændret i 1929, men svarede i store træk til de ældre regler. Der var ikke regler om faderskab, ligesom der ikke var udtrykkelige regler om ”ægtebørn” og ”uægte børn” eller om børnebidrag, hvis der var flere mulige fædre.

²⁰ Oldendow, 1930, s. 50

²¹ Instruks af 2. januar 1873: Instrux udfærdiget af Direktoratet for den kgl. grønlandske Handel til Iagttagelse og Veiledning for de i Handelens Tjeneste staaende Indvaanere i Grønland

²² Oldendow, 1930, s. 50

²³ Skrivelse ad 22de April 1897 fra Direktoratet til Inspektørerne (ang. nye almindelige Regler med hensyn til Alimentationsbidrag til uægte Børn), I: Meddelelser fra Direktoratet for Aarene 1897-1901, J.H. Schultz, 1901, s. 20-21

²⁴ 1897-skrivelse, 1901, s. 20

²⁵ Skrivelse af 16. marts 1911 fra Administrationen til Inspektørerne i Grønland. Beretninger og Kundgørelser 1909-1912.

²⁶ Kilder er anført i kapitel 5.

Den danske lovgivning fra 1937 blev ikke sat i kraft for Grønland. Den Juridiske Ekspedition, som blev udsendt til Grønland i 1948/1949, anbefalede, at der blev indført regler om ægtebørn, svarende til 1937-loven, men var langt mere forbeholden over for at indføre de danske regler om adgang til at fastslå faderskab for børn født uden for ægteskab.

Først ved loven af 1962 om børns retsstilling²⁷ blev indført regler om faderskab. Dette indebærer, at faderskabet skal fastslås for børn født uden for ægteskab. Herved opnår barnet også arveret. Det fremgår således af arveloven for Grønland, som blev vedtaget i 1958,²⁸ § 5, at børn født uden for ægteskab arver deres far, når faderskabet er fastslået på den måde, der er fastsat i lovgivningen om børn født uden for ægteskab. Den grønlandske børnelov fra 1962 fastsætter da også i § 21, at barnet ”tager arv”. Systemet med flere bidragspligtige fastholdes dog i § 6, stk. 2. Der er således mulighed for faderskab, bidragspligt eller frifindelse.

Da der er særlig fokus på perioden 1914-1974, uddybes baggrunden for reglerne i denne periode i det følgende.

3.2.2 Regulativerne fra 1914 og 1929

De grønlandske regler i Regulativet fra **1914** svarede i hovedsagen til de danske regler fra 1908. Det indeholdt intet om, under hvilke betingelser børn skulle anses for født i eller uden for ægteskab, og spørgsmål herom blev ikke rejst i forbindelse med udarbejdelsen af de regulativer, der var om børn født uden for ægteskab.

Regulativet af 21. juli 1914: ”Regulativ for Underholdningsbidrag til Børn fødte udenfor Ægteskab” fastsatte, at enhver barnefader, dansk eller grønlandsk, fastansat eller i frit erhverv, skulle betale *børnebidrag*. Grønlandere skulle betale mellem 3 og 15 kroner, og danske skulle betale mellem 15 og 30 kr. Beløbet skulle betales indtil barnets 14. år. Det skulle indbetales til sparekassen, som administrerede det.

I 1920'erne blev spørgsmålet taget op på ny, og den 15 marts **1929** stadfæstedes det regulativ, der også gjaldt i 1948, hvor den Juridiske Ekspedition undersøgte reglerne. Det svarede i store træk til de ældre regler. Der indførtes dog mere udførlige *processuelle* regler, ligesom satserne for det årlige børnebidrag blev forhøjet (fra 3-15 kr. til 10-30 kr. for grønlandere og fra 15-30 kr. til 30-60 kr. for danske). Bidragspligtens varighed blev forlænget fra barnets 14. år til barnets 16. år. Man bibeholdt bestemmelserne om, at bidraget skulle indbetales til sparekassen, og at bidrag der indestod i sparekassen ved barnets død ikke tilfaldt moderen, men kommunekassen. Bidragssatserne blev forhøjet igennem årene.

Regulativet fra 1929 om børn uden for ægteskab behandlede fremgangsmåden til konstateringen af underholdspligt fra faderen til barnet. Det blev fremhævet, at når kommunerådet kom til kundskab om, at der ved stedet var født et barn uden for ægteskab, skulle der tilvejebringes *oplysning* om, hvem barnefaderen kunne antages at være. Såfremt den pågældende stod under den grønlandske ret,

²⁷ Lov nr. 197 af 16. juni 1962 for Grønland om børns retsstilling (med senere ændringer).

²⁸ Loven blev vedtaget 29. maj 1958.

skulle kredsretten indkalde ham til at afgive erklæring om, hvorvidt han vedkendte sig faderskabet. Gjorde han det, blev sagen sendt til sysselmanden; gjorde han det ikke, eller udeblev han, blev sagen sendt tilsysselretten. Hvis barnefaderen var bosat i en anden kommune, blev sagen sendt til sysselmanden. Den Juridiske Ekspedition anførte som sin opfattelse,²⁹ at disse bestemmelser i praksis i det store og hele blev fulgt.

Efter reglerne var konstateringen af underholdspigten således *obligatorisk*.³⁰ Men som anført af den Juridiske Ekspedition³¹ ”gælder i praksis ... noget ganske andet”. Uanset om det ikke var nævnt, at sagen kunne rejses inden barnets fødsel, pålagde sysselrådet i Holsteinsborg i 1938 kommunerådene at søge sagerne om underholdsbidrag oplyst allerede inden fødslen. Det var ønsket dels for at bidraget kunne komme til at løbe allerede fra barnets fødsel, dels fordi man lettere kunne oplyse sagerne og forebygge forklaringer, konstrueret ud fra beregninger fra fødselsdatoen.

De Grønlandske kommuneråd gav overvejende udtryk for, at konstateringen af underholdspigten normalt ikke var forbundet med større vanskeligheder. Nægtede barnefaderen i første omgang, hvad der angiveligt ikke var helt sjældent, konfronteredes barnemoderen og barnefaderen, hvorefter barnefaderen angiveligt i de fleste tilfælde indrømmede. Nægtede den udlagte barnefader, eller udeblev han fra kommunerådet, skulle sagen ifølge Regulativet fra 1929 sendes til sysselretten. Den Juridiske Ekspedition fremhævede dog³², at den foreskrevne kompetencefordeling ”*agtes dog ikke altid så nøje*”. Der blev af den Juridiske Ekspedition omtalt 6 sager om underholdspigt.

I Regulativet fra 1929 fandtes ingen bestemmelser om, hvordan der skulle forholdes, når der måtte antages at foreligge samleje med flere i avlingstiden. Spørgsmålet blev rejst under udarbejdelse af regulativet i 1929, men et forslag om indførelse af regler herom blev afvist, ”*idet det fandtes heldigst i så vidt omfang som muligt kun at komme ind på at udpege en enkelt, for hvis vedkommende der var størst sandsynlighed for, at han var den rette*”. De grønlandske kredsretter (KR) syntes at have handlet i overensstemmelse hermed.³³ Der var således ingen særskilte regler om flere bidragspligtige.

Sager, hvori danske blev udlagt som fædre til børn født uden for ægteskab, var ikke helt sjældne. Disse sager blev ligesom andre rejst af kredsretten (KR), der indsendte sagen til sysselmanden. Denne var bemyndiget til at modtage barnefaderens anerkendelse af faderskabet, således at overenskomsten blev indsendt til landsfogeden til godkendelse. Hvis faderskabet ikke blev anerkendt, blev sagen indsendt til landsfogeden. Om sager, hvori der blev udlagt såvel dansk som grønlandsk barnefader, var der ingen særlige regler, men den sædvanlige ordning var ifølge den Juridiske Ekspedition³⁴, at sagen først blev afgjort for den eller de grønlandske fædres vedkommende efter de regler, der var fastsat herom, hvorefter sagen blev sendt til landsfogeden til foranstaltning for så vidt angik den eller de danske³⁵.

²⁹ Jurex, s. 53.

³⁰ Dette er også antaget i en af landsfogeden i Nordgrønland truffet afgørelse se betænkning side 53.

³¹ Jurex, s. 53.

³² Jurex, s. 54.

³³ Jurex, s. 57.

³⁴ Jurex, s. 59.

³⁵ Jures, s. 59.

Det blev antaget i praksis, at en dansk mand, der blev udlagt som barnefader til et barn født i Grønland af en grønlandsk mor, alene havde underholdspligt efter de i Regulativet fastsatte regler, således at de danske regler i loven af 1937 ikke fandt anvendelse³⁶.

Om bevismidlerne var det i Regulativet fra 1929 foreskrevet, at sysselmanden, hvis det var nødvendigt, fik en erklæring fra vedkommende læge om barnets avlingstid. Herudover udtalte Regulativet, at sagen skulle afgøres under samtlige oplyste omstændigheder. Der måtte således dømmes efter de af parterne og eventuelt vidners afgivne forklaringer, særlig også efter det modtagne indtryk af parternes personlige optræden under sagen ("fasthed og sandfærdighed på den ene side, veghed og usandfærdighed på den anden"). Det bestemtes udtrykkeligt, at partsed ikke kunne finde anvendelse.

Blodtypebestemmelse blev i ret vidt omfang anvendt som bevismiddel. Der blev henvist til en række sager herom, og det blev fremhævet, at der på "SR mødet" i 1949 blev fremsat ønske om at få meddelt retningslinjer for anvendelse deraf. Det blev betonet, at der hos mange syntes at herske den opfattelse, at blodtypebestemmelsen positivt er i stand til at vise, hvem der er far.

3.2.3 Børneloven fra 1962/1974

Ved loven af 1962 om børns retsstilling³⁷ blev indført regler, der i store træk svarede til de danske regler fra 1960. Dette indebar, at *faderskabet skulle fastslås* for børn født uden for ægteskab. Lovens regler afviger dog lidt fra den danske lovgivning, idet den har følgende ordlyd:

"§ 6. Som fader til et barn uden for ægteskab anses den, der inden for avlingstiden har haft samleje med moderen, såfremt der ikke er rimelig begrundet tvivl om, at han er barnets fader".

Når der fastsættes faderskab, opnår barnet også *arveret* efter faderen. Det fremgår således af arveloven for Grønland, som blev vedtaget i 1958³⁸, at børn født uden for ægteskab arver deres far, når faderskabet er fastslået på den måde, der er fastsat i lovgivningen om børn født uden for ægteskab.

"§ 5. Slægtskab mellem fader og barn uden for ægteskab begrundes kun arveret, såfremt faderskabet er fastslået på den i lovgivningen om børn uden for ægteskab foreskrevne måde".

Den grønlandske børnelov fra 1962 fastsætter da også i § 20, stk. 1, at der er arveret fra faderen til barnet, som:

"tager ... arv efter afdøde i henhold til de herom gældende regler", når den afdøde "er eller efter dødsfaldet bliver anset som fader til et barn uden for ægteskab".

Når det gælder den modsatte situation, nemlig at barnet arver faderen, er der i den grønlandske arvelov § 4 fastsat begrænsninger på faderens arv, når der er tale om arv efter et barn uden for ægteskab.

³⁶ Om det modsatte forhold, grønlandske mænd, der blev udlagt af danske kvinder, som barnefædre til børn født i Danmark, var det ved justitsministeriets skrivelse af 18. jan. 1924 (Z6610) antaget, at der påhvilede grønlændere underholdspligt, og at dansk rets regler skule anvendes med hensyn til bidragsstørrelse, såfremt afgørelsen blev truffet i Danmark.

³⁷ Lov nr. 197 af 16. juni 1962 for Grønland om børns retsstilling (med senere ændringer)

³⁸ Loven blev vedtaget 29. maj 1958.

Der er dog en meget væsentlig forskel på reglerne i den danske børnelov fra 1960 og den grønlandske børnelov fra 1962. Mens systemet med *bidragspligt uden egentligt faderskab* forlades i dansk ret i 1960, bibeholdes dette system med bidragspligt nemlig i den grønlandske børnelov fra 1962.

”§ 6, stk. 2. Kan en sagsøgt ikke anses som barnets fader, bliver han at anse som bidragspligtig til barnet, såfremt han inden for avlingstiden har haft samleje med moderen, og det ikke kan anses for udelukket, at han kan være barnets fader. Er flere sagsøgt under sagen, og kan ingen af dem anses som barnets fader, jfr. stk. 1, bliver den, hvis faderskab må anses for mest sandsynligt, at anse som bidragspligtig.”

I dette tilfælde er der ingen arveret for barnet, men der vil ved den bidragspligtiges død blive afsat et beløb til at dække ”resten” af bidragspligten - dog højst et beløb svarende til hvad der kunne have været tale om som arv:

”§ 20, stk. 2: Er eller bliver en afdød mand anset som bidragspligtig, bliver det fornødne til dækning af de forpligtelser, der endnu kunne påhvile ham efter denne lov, at udbetale af hans bo, så vidt det er solvent, når begæring herom fremsættes inden 1 år efter hans død. Tilkommer der barnet arv efter den bidragspligtige, vil det her nævnte beløb være at fradrage i barnets arv. Efterlader den afdøde sig arveberettiget enke eller afkom (derunder adoptivbørn), må beløbet ikke overstige, hvad barnet, hvis den pågældende var anset som fader, ville have arvet.”

Begrundelserne for at fastholde bidragspligt uden egentligt faderskab er især knyttet til, at skiftet fra *kun* at kunne fastsætte bidragspligt og ikke faderskab, til *kun* at kunne fastsætte faderskab og ikke bidragspligt, synes for voldsom.

Af forarbejderne til den grønlandske børnelov fremgår, at ”man ikke [har] fundet tiden inde til at foreslå at ændre den grønlandske retstilstand – der indtil nu kun har kendt muligheden for at fastslå bidragspligt – så betydelig, at man ikke blot indfører adgang til at fastslå egentligt faderskab, men tillige helt afskaffer kategorien bidragspligtig. På den anden side har man af hensyn til retsenheden søgt at følge den nugældende danske lov i dens systematik og formulering så langt som muligt.”

Desuden fremhæves, at der ”efter den nugældende retstilstand er mulighed for at flere kan dømmes som bidragspligtige, selv om regulativet angående underholdsbidrag til børn født uden for ægteskab ikke nævner denne mulighed.” Der henvises til at den danske ordning med flere bidragspligtige, således at hver bidragspligtig betaler fuldt ud, mens moderen får ét bidrag og resten ”indgår i kommunens kasse”, blev gennemført ved skrivelse af 2. juni 1953 fra statsministeriet til landshøvdingen.

Endvidere henvises til at nyordningen med at fastslå egentligt faderskab til børn født uden for ægteskab, ”er tiltrådt af Landsrådet, om end med en lille ventil for så vidt angår retsvirkningerne af faderskab med hensyn til arveretten”.

Endelig henvises som begrundelse for at fastholde muligheden for flere bidragspligtige til en udtalelse fra det danske Retslægeråd. Det fremgår heraf, at de biologiske bevismidler, som i høj grad har dannet baggrund for de danske regler om at afskaffe bidragspligten for flere mulige fædre, ikke nødvendigvis kan overføres på grønlandske forhold, når det drejer sig om ”faderskabssager involverende grønlandere, og/eller blodprøver fra Grønland”.

Processen med hensyn til faderskabssager er sådan, at det er Rigsombudsmanden på Grønland, der behandler faderskabssager. Anerkendelse kan ske skriftligt for politiet eller mundtligt for den grønlandske kredsdommer. I begge tilfælde foretager kredsdommeren tilførsel om anerkendelse i

retsbogen. I øvrigt behandles faderskabssager som almindelige retssager af kredsretten med ankemulighed til Grønlands landsret og eventuelt til Højesteret.

Det afhænger først og fremmest af moderens "hjemting" (typisk bopæl), hvor faderskabssager med tilknytning til Grønland skal behandles. I sagen Ugeskrift for Retsvæsen 1962.656 H var barnet født i Grønland af en dansk mor, der havde hjemting i Grønland, men barnet var avlet i Danmark på et tidspunkt, hvor moderen boede dér, og hvor begge de mulige fædre boede i Danmark. Sagen skulle afgøres i Grønland.

Mens børneloven trådte i kraft i 1963 Vestgrønland, trådte den først i kraft i 1974 i Nord- og Østgrønland.

Karakteristisk for den grønlandske retsstilling er, at der i perioden fra **1914 og indtil 1962/1974** var tale om en situation, hvor der *ikke* var mulighed for at dømme til faderskab, således at et barn født uden for ægteskab fik en *retlig far* med deraf følgende arveret mv. Der manglede ganske enkelt regler herom, og det bevirkede at disse børn normalt heller ikke fik en social far. Der var "kun" regler om at fastsætte bidragspligt, som sikrede et økonomisk bidrag fra den mulige far.

Fra 1963/1974 er der indført mulighed for at dømme til retligt faderskab, når det gælder børn født uden for ægteskab. Samtidig er muligheden for "kun" at dømme til bidragspligt dog bibeholdt. I modsætning til dansk ret er der således tre mulige udfald af en faderskabssag, *enten* dom til faderskab *eller* frifindelse *eller* mellemformen bidragspligt uden egentligt faderskab.

3.3 Forskelle på reglerne i Danmark og Grønland

Reglerne i Grønland om faderskab for børn født uden for ægteskab adskiller sig fra dansk lovgivning på en række væsentlige punkter:

I **perioden 1914 til 1963/1974** var det særligt tydeligt, at der *ikke i Grønland var mulighed for at dømme til retligt faderskab for børn uden for ægteskab*. De regler herom, der indførtes i Danmark i 1937 indførtes ikke tilsvarende i Grønland. Dette medførte følgende forskelle:

- 1) Der var ikke i Grønland mulighed for (hjemmel til) at fastslå en endelig faderskabsforpligtigelse med hensyn til et barn født uden for ægteskab.
- 2) Der var ikke i Grønland udtrykkelig hjemmel til at pålægge flere bidragspligtige fuldt bidrag og anvende overskydende til alment bedste.
- 3) Underholdspligtens omfang var forskellig i Grønland og i Danmark.

Siden 1963/1974 har det også i Grønland været muligt at dømme til retligt faderskab, når det gælder børn uden for ægteskab. Til forskel fra de danske regler er det dog også stadig muligt at dømme til bidragspligt uden at der dermed er retligt faderskab. Dette har betydning for barnets arveret efter faderen samt retten til navn mv.

Den **danske** lovgivning vedrørende børn født uden for ægteskab frem til 1960'erne gennemløb en udvikling, hvor først *slægtskabsforholdene*, siden *religionen og sædeligheden*, og endelig *forsørgelsen og samfundshensynet* udgjorde de centrale pejlemærker for retsreglerne. I denne proces

er omfanget og detaljeringsgraden af retsregler vokset markant, og undervejs er en række principper bag den nuværende retsorden – og af væsentlig betydning også for grønlandsk børnelovgivning – blevet søsat. Den principielle retlige ligestilling mellem børn født i og uden for ægteskab blev etableret i 1937, hvorfra man begyndte at fastslå egentligt faderskab med navne- og arveret. På dette tidspunkt videreførtes dog muligheden for at dømme en eller flere mænd bidragspligtige uden faderskabets retsvirkninger, og denne mulighed blev afskaffet i 1960.

De grønlandske regler har været meget centreret om forsørgelseshensynet. Dette har haft et mere entydigt præg, end tilfældet var i Danmark i dele af den pågældende periode. Begrundelserne for forskellene i reglerne og de bagvedliggende hensyn uddybes i kapitel 5.

4. Grønlandsk-danske relationer

4.1 Kolonipolitik – og afkolonisering

Grønland var som dansk koloni indtil Anden Verdenskrig et lukket og beskyttet samfund – fremmede folk, altså også danskere, skulle have tilladelse af den danske stat til at komme ind i landet.³⁹ Den danske stat havde siden 1774 haft ansvaret for handlen i Grønland, fra 1776 organiseret i KGH (Kongelige Grønlandske Handel). KGH varetog administrationen og handlen i Grønland indtil oprettelsen af Styrelsen for Kolonierne i Grønland i 1912. Den danske Grønlandspolitik havde ifølge den senere departementschef i Grønlandsministeriet, Eske Brun: ”*fra den første Begyndelse [...] været karakteriseret af et bestemt Træk: Dets Formaal var at hjælpe Grønland og Grønlænderne.*”⁴⁰ Danskerne opfattede sig selv som hjælpere,⁴¹ og Danmarks engagement i Grønland kunne på den baggrund klart kaldes atypisk for en kolonimagt.

Denne udlægning af det danske engagement skal dog tages med et gran salt: Indenrigsminister Hauge mente i hvert fald i 1927, at vedvarende underskud på administrationen og styringen af Grønland ville føre til et folkeligt krav om at afhænde kolonien.⁴² Selve det økonomiske aspekt af koloniforetaget var baseret på sælfangsten, og reelt var der ikke noget alternativ til den humane og erhvervsbevarende tilgang.⁴³ Grønlandsadministrationen tilskyndede grønlænderne til at blive ved sin læst – sælfangsten.⁴⁴ Denne tankegang var, ifølge Brun, stadig udbredt i 1930’erne.⁴⁵

Den grønlandske fangerkultur, der både var det økonomiske fundament, hvorpå økonomien hvilede, og selve grundlaget for den grønlandske livsførelse⁴⁶, blev i løbet af første halvdel af det 20. århundrede sat under pres. Sælen blev fanget i færre og færre antal, samtidigt med at der kom flere og flere fisk. I 1920’erne overtog fiskeriet rollen som landets største erhverv. Det gældende økonomiske princip indtil efter Anden Verdenskrig var imidlertid, som også citatet af Hauge demonstrerer, at Grønland skulle hvile i sig selv – det økonomiske råderum fra Grønlands Styrelses side til at iværksætte og investere i f.eks. et industrielt fiskeri var derfor begrænset.⁴⁷ Netop det

³⁹ Første gang fastslået i reskript af 27. januar 1736, gentaget i anordning af 18. marts 1776 og senest i lov om fangst, fiskeri og jagt i grønlandske farvande m.m. af 1. april 1925, G50, bet. 2, s. 8.

⁴⁰ Brun, 1946, s. 26 - I 1930’erne var et af argumenterne for bibeholdelsen af statsmonopolet, at det sikrede forsyninger af nødvendige varer til alle distrikterne, hvilket private firmaer af hensyn til rentabiliteten, ikke kunne forventes at sikre. Sveistrup, 1933, s. 19

⁴¹ Thisted, 2004, s. 133.

⁴² Hauge, 1927, s. 60.

⁴³ Thomsen, 1998, s. 23.

⁴⁴ 1782-instruksen, § 6, a), s. 373

⁴⁵ Brun, 1985, s. 22

⁴⁶ Her tænkes på familiestrukturen, fangstdelingsprincipperne og den overvejende grad af selvforsyning.

⁴⁷ Heinrich, 2010, s. 180

industrielle fiskeri blev derimod i Grønlandskommissionens betænkning fra 1950 anset som det økonomiske fundament, hvorpå det moderne Grønland skulle bygges.⁴⁸

I de første årtier af det 20. århundrede var tanken, at hvis Danmark undlod at værne den grønlandske befolkning, ville den gå til grunde i mødet med den øvrige verdens folk.⁴⁹ Efter statsminister Staunings rejse til Grønland i 1930 udtalte han således:

*”Hvis man efter Privatmonopolets ophævelse i 1774 havde foretaget Aabningen og ladet de frie kræfter raade, var Eskimoerne blevet Trælle for de kapitalstærke Handelsfolk, der saa havde slaaet sig ned i Grønland... Der vilde nu, efter 180 Aars Forløb, ikke have været meget tilbage af det gamle frie Jægerfolk.”*⁵⁰

Statsministeren, som siden 1929 havde haft Grønland under sig som ressortområde, overlod i overvejende grad ansvaret til Grønlands Styrelse, som var en nærmest almægtig myndighed mht. Grønland indtil efter Anden Verdenskrig.⁵¹

Der var fra Danmarks side en udbredt frygt for, at en for hurtig udvikling ville underminere samfundet, og politikken var én: *”der først og fremmest tog sigte paa en langsom, en skaansom og en lempelig og billig Udvikling i den danske Besiddelse og i Arbejdet blandt Befolkningen i Grønland.”*⁵² Direktøren for Grønlands Styrelse fra 1938 til 1948, Knud Oldendow, mente at love først skulle indføres, når samfundet var parat til disse. Grønlands Styrelse var altså indstillet på en reformering af det grønlandske samfund, men det skulle ske i et adstadigt tempo, og det var især på dette punkt, at kampen kom til at stå i efterkrigstiden. En udløber af denne politik var, som nærmere behandlet nedenfor, at der intet udbygget retssystem fandtes i Grønland før moderniseringen.

Det danske politiske mål, administreret af Grønlands Styrelse under statsministeriet, var, at grønlænderne langsomt skulle opnå en sådan modenhed i kulturel, økonomisk og social henseende, at den afsondrede tilstand, som Grønland befandt sig i, på et tidspunkt kunne ophøre, så: *”Grønlænderne kan blive i Stand til at leve i fri Forbindelse med den øvrige Verden.”*⁵³ I yderste konsekvens ville dette føre til, at Danmark gjorde sig selv overflødig som koloniherre i Grønland – men samtidig var det op til den danske stat at afgøre, hvornår denne modenhed for det grønlandske samfund i givet fald indtraf.

Perioden under Anden Verdenskrig betød, at ønskerne om politiske reformer fra både dansk og grønlandsk side blev mere udtalte. Krigen og den teknologiske udvikling i perioden gjorde Grønland værdifuld ud fra geopolitiske og militære betragtninger, og USA nærede ingen ønsker om at forlade Grønland, da krigen sluttede.⁵⁴ Grønlands Styrelse kom imidlertid i efteråret 1946 under et voldsomt pres fra den danske presse. Kritikken gik på, at Danmark misligholdt sine

⁴⁸ Ibid, s. 220

⁴⁹ Jens Daugaard-Jensen i Nielsen, 1996, s. 40

⁵⁰ Stauning, 1999, s. 129-130

⁵¹ Formelt fra 1933 – fra 1929 havde ministeriet for søfart og handel (også under statsministeriet) ansvaret for Grønland. Før dette havde indenrigsministeriet Grønland som ressortområde.

⁵² Therkilsen, 1949, s. 3

⁵³ Udateret notat fra 1939, FB

⁵⁴ DIIS, 2007, s. 45

forpligtigelser som moderland i Grønland, og det frygtedes, at Grønland skulle glide Danmark af hænde.⁵⁵

Internt i Grønland havde krigen ligeledes betydet et ændret syn på, hvorledes Grønland skulle styres. Fra grønlandsk side var der på landsrådsmødet i august/september 1945 ønsker om vidtgående reformer. Grundelementet i landsrådenes ønske var, at man i højere grad skulle styre Grønland fra selve landet – og at fjernstyringsprincippet, som kendetegnede styringen før Anden Verdenskrig, skulle fraviges. Grønland skulle i højere grad ligestilles med det øvrige Danmark.⁵⁶

Umiddelbart efter Anden Verdenskrig opstod en kamp mellem såkaldte traditionalister og modernister, som så forskelligt især på tempoet i Grønlands udvikling – en kamp som blev vundet af sidstnævnte.⁵⁷ Udviklingen i Grønland under krigen havde understreget den positive samfundsudvikling, og i 1948 mentes den grønlandske befolkning at være modnet nok til, at politikken kunne ændres. Statsminister Hans Hedtoft spurgte de samlede landsråd, om Grønland og grønlænderne var parate til igangsættelse af et storstilet reformprogram, hvormed Grønland kunne forlade den beskyttede og lukkede tilstand, som landet indtil da havde befundet sig i. Landsrådene gav deres tilslutning til omformningen af det grønlandske samfund,⁵⁸ som i første omgang påbegyndtes gennem den store Grønlandskommission, der blev nedsat i efteråret 1948, og som afleverede sin betænkning i starten af 1950 (kendt som G50). Betænkningen, som blev det formelle startskud på Grønlands modernisering, anbefalede på en række områder en omkalfatring af Grønlands styring og administration.⁵⁹

Af andre faktorer, der indvirkede på Grønlands udvikling i perioden var afkoloniseringstendenserne i FN, der pålagde Danmark at igangsætte en samfundsudvikling i Grønland.⁶⁰ Endelig spillede de grønlandske landsråd en væsentlig rolle i forbindelse med påbegyndelsen af Grønlands modernisering.⁶¹

Grundlovsændringen i 1953 gjorde Grønland til en formelt ligestillet del af det danske rige. Opbygningen af det moderne Grønland forløb dog som bekendt ikke uden vanskeligheder, specielt ikke omkring den praktiske udfoldelse af den ønskede politik. I den årlige redegørelse fra Grønlandsdepartementet til Folketingets Grønlandsudvalg i 1954 blev det påpeget, at

*”Uanset at Grønland herefter er en ligeberettiget del af det danske rige, indtager Grønland dog i administrativ henseende en særstilling, således at man ikke uden videre kan ligestille Grønland med et dansk amt.”*⁶²

Grønland var altså nu *ligeberettiget*, men indtog en *særstilling*.

⁵⁵ Sørensen, 1983, s. 13 og DIIS, 2007, s. 102

⁵⁶ LR 1945, s. 452-455

⁵⁷ DIIS, 2007, s. 127

⁵⁸ LR 1948, s.76

⁵⁹ Se Grønlands Kommissionens betænkning, København, februar 1950

⁶⁰ Sørensen, 1983, s. 153

⁶¹ Se Heinrich, 2010

⁶² Redegør vedr grl til ft grludvalg, nov 1954, s2, FB

4.2 Inddragelse af grønlænderne i egne anliggender

Siden midten af 1800-tallet havde grønlændere deltaget i administrationen af egne anliggender igennem forstanderskaberne.⁶³ Disse råd, som havde deres forbillede i de danske sogneråd fra slutningen af 1840'erne, sørgede bl.a. for uddeling af fattighjælp og repartition.⁶⁴ Den daværende inspektør i Sydgrønland, Hinrich Rink, mente, at de alvorlige samfundsproblemer i Grønland, bl.a. hungersnød, kunne løses ved at inddrage grønlænderne i styret af egne anliggender, og dermed bl.a. mindske handelens indflydelse på det grønlandske samfund.⁶⁵ Forstanderskaberne fungerede indtil 1911 og erstattedes af landsråd og kommuneråd ifølge styrelsesloven fra 1908. Grønlænderne skulle igennem kommunal og national selv- og medbestemmelse i højere grad inddrages i styringen af landet.⁶⁶ En konsekvens af dette var, at danskerne ikke længere sad med i disse råd.⁶⁷ I forbindelse med revisionen af 1908/1912-lovene blev der i 1920 nedsat en kommission, der leverede grundlaget for en revideret styrelseslov, nemlig Lov nr. 134 af 18. april 1925 om Grønlands styrelse. Kommissionen havde som den første af slagsen deltagelse af grønlændere, bl.a. præsten Mathias Storch. Grønlænderne var tilsyneladende blevet så modne, at de for alvor kunne inddrages i administrationen af Grønland.⁶⁸

I 1925 afløste Lov nr. 134 af 18. april 1925 om Grønlands styrelse 1908- og 1912-lovene. Det enkelte landsråd skulle så vidt muligt samles årligt og drøfte landsdelens fælles anliggender, både de sager som måtte være rejst af den danske regering, og de sager som landsrådet måtte finde relevante. Landsrådene medvirkede til fastsættelsen af retsbestemmelser, der angik hele det grønlandske samfund, og skulle afgive betænkning med hensyn til alle forslag til love og anordninger angående offentlige foranstaltninger for landsdelen eller hele landet. Ingen af landsrådenes vedtagne beslutninger havde gyldighed, før landsfogeden eller vedkommende minister havde godkendt denne.⁶⁹ Landsrådene var, som navnet angiver, rådgivende og havde altså ingen beslutningskompetence. En anden og ikke uvæsentlig faktor var, at man overordnet set fra grønlandsk side havde tiltro til både den førte politik og til Grønlands Styrelse.

Landsrådene valgtes efter 1925-styrelseslovens § 17 af samtlige de i kredsen bosatte kommuneråds- og sysselrådsmedlemmer. Kommunerådsmedlemmerne valgtes fra befolkningen af befolkningen (§11), mens sysselrådene udgjordes af det respektive kolonidistrikts kommuneråds- og landsrådsmedlemmer samt danske tjenestemænd med to års anciennitet (§14). Der var ikke tale om

⁶³ Hvert kolonidistrikt fik fra starten af 1860'erne etableret et forstanderskabsråd, der som regel havde præsten (missionæren) som formand, kolonibestyreren som regnskabsfører, og i øvrigt inkluderede lægen, handelsassistenterne, overkateketerne, og eventuelt brødremissionens forstander samt en indfødt for hvert mindre distrikt, der enten var eller havde været en dygtig kajakfanger. Indenrigsministeriet, 1872/1881, § 5 – bestemmelserne blev ændret flere gange – det første egentlige regelsæt er fra 1862, mens der i Sydgrønland på prøvebasis var indført disse råd nogle år forinden. Antallet af danskere måtte ikke overstige antallet af grønlændere i disse råd.

⁶⁴ Repartition var en form for belønningssystem, hvormed der forsøgtes at opildne til driftighed blandet grønlænderne. Fangerne inddeltes i klasser og de flittigste fik som incitament en større præmie end de mindre flittige.

⁶⁵ Handelens skadelige indflydelse, Sørensen, 1983, s. 16

⁶⁶ Nielsen, 1996, s. 43

⁶⁷ Efter 1925-styrelsesloven blev danskere inddraget i sysselrådene.

⁶⁸ Gad, 1954, s. 461

⁶⁹ Lov nr. 134 af 18. april 1925 om Grønlands styrelse, §§ 15 og 16

direkte valg til landsrådet, men idéen bag landsrådene var netop, at de skulle varetage deres landsdels interesser og må som sådan formodes, at være repræsentative for hele befolkningen.⁷⁰

Efter 1925-lovens § 7 oprettedes Rigsdagens Grønlandsudvalg, der skulle afgive betænkninger i alle sager vedrørende Grønlands hele stilling, herunder også adgangen til landet og monopolhandlen. Udvalget bestod af 4 medlemmer udpeget af folketinget og 4 af landstinget. Det langsigtede mål for Grønlands udvikling var, som nævnt ovenfor, at landet i højere grad blev i stand til at varetage egne anliggender. Fra grønlandsk side var det kendetegnende, at man allerede fra starten af det 20. århundrede ønskede mere indflydelse og et større ansvar – eksempelvis omkring tilegnelsen af det danske sprog. Et fåtal af grønlænderne talte på det tidspunkt dansk, men sproget blev set som et redskab til fremmelse af samfundets udvikling.⁷¹ Styrelsesloven fra 1925 åbnede op for muligheden for danskundervisning i børneskolen, men det var først efter 1950, at der reelt var mulighed for, at grønlænderne lærte at tale dansk i stor stil.

Landsrådene havde indtil 1950 kun en rådgivende og indstillende funktion, men havde også ret til at blive hørt i sager af principiel betydning for det grønlandske samfund. Landsrådsloven fra 1950 øgede rådets selvstændige beføjelser. Det var stadig som udgangspunkt kun rådgivende, men Grønlands-administrationen var i langt højere grad tilbøjelig til at følge rådets anbefalinger – og det var efter kongelig anordning af 30. juli 1952 fastsat, at vedkommende minister kunne træffe bestemmelser, hvormed landsrådet kunne udfærdige gældende regler.⁷²

4.3 De administrative forhold og retssystemet

Forud for moderniseringen udgjordes de grønlandske retsbestemmelser af tre kilder: Sædvaneretten, lovgivningsmagtens og administrationens fastsatte regler og endelig almen menneskelig moralsk opfattelse af ret og uret. Det grønlandske samfund var altså ikke uden et retssystem, men det var først efter styrelsesloven af 1908, at der formelt fandtes en skreven grønlandsk ret. Den var dog fortsat meget begrænset, og sædvaneretten havde stor betydning på retsområdet indtil opbygningen af et grønlandsk lovkompleks i forbindelse med udviklingen efter Anden Verdenskrig.

Indtil 1953 var Grønland en koloni med to fungerende retssystemer.⁷³ Ét retssystem for grønlænderne og ét for danskerne. Ifølge daværende landsfoged og senere direktør for Grønlands Styrelse, Knud Oldendow, var grunden til denne opdeling:

”at Grønlænderne endnu staar paa et efter europæisk Maalestok lavere Kulturtrin, hvorfor der hverken kan være Tale om at Danske kan gaa ind under deres primitive Ret, saalidt som Landets

⁷⁰ Goldschmidt, 1952, s. 20

⁷¹ Mathias Storch havde allerede i 1914 på et præstekonvent foreslået at grønlænderne skulle lære det danske sprog, Kleivan, 1993, s. 89

⁷² G60, 1964, s. 59

⁷³ Dog var visse grønlændere underlagt det danske retssystem - 1925-styrelsesloven § 40 anførte, at personer født udenfor Grønland, personer med danske forældre, personer med kongeligt eller ministerielt ansættelsesbrev, eller person gift med en dansker stod under danske love, mens de øvrige stod under grønlandske retsbestemmelser.

almindelige Befolkning endnu er moden til at gaa ind under det for deres Retsopfattelse altfor fremmedartede og moderne danske Retssystem."⁷⁴

Grønlands Styrelse så som nævnt helst, at det grønlandske samfund blev modnet, førend et sådant retssystem kunne indføres.

Grønlands modernisering blev iværksat i forlængelse af Grønlandskommissionens betænkning – og opbygningen af et moderne samfund krævede i sagens natur et tilsvarende moderne retssystem. Grønlandskommissionen behandlede særskilt retsvæsenet, og anbefalede her at den hidtidige skelnen mellem danskere og grønlandere ophævedes, ligesom der blev lagt op til, at opbygningen af retssystem blev sat på skinner. Opfattelsen i kommissionen var, *"at udviklingen i Grønland nu må siges at have nået et sådant trin, at muligheden for at indføre et ensartet retssystem, der skal være gældende for hele den grønlandske befolkning, bør overvejes..."*⁷⁵

Da opbygningen af et retssystem i Grønland blev påbegyndt i starten af 1950'erne, var udgangspunkt, at der stort set intet var at bygge videre på. Der måtte derfor foretages en prioritering af, hvilke love der først skulle implementeres. Efterhånden viste det sig især problematisk, at lovene på det civilretlige område ikke var færdige. Fra et møde i Godhavn i juli 1956 fremkom et ønske fra det grønlandske rets- og politikvæsen om at:

*"gennemførelsen af love, der angår den personlige retsstilling (arveloven, børneloven og en myndighedslov), ikke varer for længe, fordi sådanne regler vil medføre større klarhed for befolkningen og myndighederne samt betyde, at den forskellige retsstilling for personer under grønlandsk og dansk ret omsider helt kan forsvinde. Derimod fandt vi, at der med hensyn til anden lovgivning burde udvises tilbageholdenhed."*⁷⁶

Spørgsmålet om børns retsstilling var altså blandt de love, som havde høj prioritet, og som i øvrigt var gensidigt forbundne. Børneloven fra 1962 afhang bl.a. af en række andre love, herunder retsplejeloven (14. juni 1951) og arveloven (1. januar 1959).

Opfattelsen i forbindelse med moderniseringen af Grønland var, at Danmark som et resultat af den historiske udvikling havde fået overdraget ansvaret for at føre den grønlandske befolkning frem mod et civilisatorisk stade svarende til den omkringliggende verdens. Folkerepræsentationen og retsplejen i Grønland var indført på administrationens foranledning, og ikke som i Danmark efter et folkeligt pres. Det samme måtte nødvendigvis ske med den nye lovgivning, eksempelvis med straffelovgivningen, og dette med udgangspunkt i danske regler og lovgivning, da *"grønlandsk Samfundsliv [ikke] kan – saalidt som dansk kan det – undvære Befrugtningen, Impulserne udefra."*⁷⁷ Det blev således opfattet som en selvfølge, at opbygningen af et retssystem, ligesom i øvrigt den overvejende del af samfundsudviklingen, skulle tage udgangspunkt i det danske samfund, dog med hensynstagen til de *særlige grønlandske forhold*.

Grønland var formelt ligestillet efter Grundlovsændringen i 1953, men reelt var situationen en anden. Grønlandsdepartementet berettede overfor Folketingets Grønlandsudvalg i januar 1954 at:

⁷⁴ Oldendow, 1931(b), s. 44

⁷⁵ G50, bet. 2, s. 10

⁷⁶ beretning til landsrådet vedr. det grl retsvæsen af landsdommer Kisbye Møller, s. 4-5, FB

⁷⁷ Eske Brun rapport om straffeanordningssagen 9. marts 1935, RA

”Den stedfundne ændring i Grønlands statsretslige status har, som naturligt er, ikke straks kunnet give sig udtryk i, at retstilstanden i Grønland er ændret således, at den er på linie med den i den øvrige del af riget gældende. Det er imidlertid regeringens mål gennem den fremtidige administration at søge at nå hen til retsenhed, således at der kun på de områder, hvor de særlige forhold gør det påkrævet, skal gælde særlige regler for Grønland.”⁷⁸

Diskussionen om retsenhed og retslighed rammer centralt ind i hjertet af denne udrednings problemstilling. Retsenhed vil sige at der er fuldstændig samme regler og love, i dette tilfælde i både Danmark og i Grønland, mens retslighed vil sige at der er tilsvarende, men ikke nødvendigvis ens regler og love i de to landsdele. Denne skelnen blev afgørende i formuleringen af reglerne i den grønlandske børnelov fra 1962.

⁷⁸ ber til ft grludvalg, jan 1954, s2, FB

5. Baggrunden for de grønlandske regler

Dette kapitel går bag om de regler, der har været gældende vedrørende børn født uden for ægteskab i Grønland i løbet af undersøgelsesperioden 1914-1974. Hovedvægten ligger på de centrale regler i perioderne hhv. før og efter Grønlands formelle ligestilling med Danmark i 1953, nemlig hhv. regulativerne om underholdsbidrag fra 1914 og 1929; og den grønlandske børnelov fra 1962, herunder dens ikraftsættelse for Øst- og Nordgrønland i 1974.

Kapitlets overordnede spørgsmål er: Hvilke overvejelser lå til grund for de grønlandske regler, og hvordan forholdt grønlandske og danske myndigheder sig til reglerne? Eller mere simpelt: Hvorfor blev reglerne, som de gjorde?

Afsnit 5.1 behandler reglerne om underholdsbidrag før Grønlands formelle ligestilling i 1953, og afsnit 5.2 reglerne efter denne.

5.1 Regulativerne om underholdsbidrag 1914 og 1929

5.1.1 Forstanderskabernes debat om underholdsbidrag

I 1914 kom *Regulativ af 21. juli 1914 – Regulativ for Underholdningsbidrag til Børn fødte udenfor ægteskab*, der tilsagde at enhver fastslået barnefader, dansk eller grønlandsk, fastansat eller i frit erhverv (som regel fanger), skulle betale underholdsbidrag til barnet. Grønlændere skulle betale mellem 3 og 15 kroner, danskere mellem 15 og 30 kr. indtil barnets fyldte 14. år.⁷⁹

Forstanderskaberne fungerede indtil 1910 – og både de trykte referater og arkivalierne fremviser adskillige sager omkring børn født uden for ægteskab, både med fædre under dansk og under grønlandsk ret. For udlagte fædre under dansk ret var der regler, mens der for fædre under grønlandsk ret ingen var.⁸⁰ Forstanderskaberne behandlede imidlertid mange af sagerne og pålagde også udlagte fædre under grønlandsk ret at betale underholdsbidrag, selvom der ikke var hjemmel til det.

Eksemplerne fra forstanderskaberne er følgende: I 1897 pålagde Umanak⁸¹ forstanderskab en fanger bidragspligt til et barn født uden for ægteskab, men direktoratet⁸² i København sagde nej, da der

⁷⁹ Regulativet er optrykt i ber og kundg vedr styr af grl 1913-1917, 1918, s. 231-232

⁸⁰ Indtil lov nr. 139 om styrelsen af kolonierne i Grl af 27. maj 1908 var grønlandere fastansat i handelen, administration og missionen under dansk lov. Derefter var det kun grønlandere med ministeriel eller kgl. udnævnelse, der hørte ind under dansk ret. Oldendow, 1931(b), s. 51

⁸¹ Stednavne anføres med daværende stavemåde – Umanak er således Uumannaq, Upernavik er Upernavik etc.

⁸² Direktoratet for den Kongelige Grønlandske Handel – den øverste administrative myndighed over Grønland indtil oprettelsen af Grønlands Styrelse i 1912.

ingen hjemmel var til en sådan afgørelse.⁸³ Direktoratet anførte ligeledes i deres svar, at det var uden reel betydning at idømme ”en saadan Indfødt et Alimentationsbidrag af en saadan Størrelse, da han ikke vil være i Stand til at udrede det.” Dog med den tilføjelse, at det mest rigtige ville være at pålægge fangeren en mindre beløb.⁸⁴ Ikke desto mindre havde forstanderskaberne i Umanak ment, at også personer under grønlandsk ret burde betale bidrag.

Ved et forstanderskabsrådsmøde i Upernivik i 1900 blev en gift fanger pålagt bidragspligt for et barn født uden for ægteskab – fangeren skulle betale fem kroner årligt indtil barnets 12. år. Bidraget skulle indbetales til forstanderskabet.⁸⁵ Inspektøren for den pågældende landsdel fik tilsendt forhandlingsprotokoller fra rådsmøderne. I august 1905 skrev inspektør Daugaard-Jensen, den senere direktør for Grønlands Styrelse, til Upernivik forstanderskab angående en sag, hvor rådet havde pålagt en fanger at betale bidrag, hvilket ikke kunne billiges, da faderskabet ikke var fastslået.⁸⁶ Inspektøren var ikke afvisende overfor en afgørelse om bidragspligt, men faderskabet skulle først fastslås. Forstanderskabet pålagde altså udlagte fædre under grønlandsk ret at betale underholdsbidrag, og inspektøren for Nordgrønland var indstillet på at lade at lade det ske, selvom der ingen regel var herom.

I 1906 foreslog kolonibestyreren ved Upernivik forstanderskab i et brev til Nordgrønlands inspektorat, at der blev udfærdiget regler om underholdsbidrag. Forslaget gik på, at fædre skulle betale et årligt bidrag på fem kroner indtil barnets 14. år.⁸⁷ Måned før havde læge Bertelsen ved Umanak forstanderskabsrådsmøde stillet forslag til bestemmelse om underholdsbidrag. Rådet gik ind for forslaget, der pålagde fædre et årligt bidrag på seks kroner indtil barnets 14. år – bidraget skulle tilfalde moderen.⁸⁸ I maj 1907 efterlyste formanden for forstanderskabsrådet i Egedesminde regler for underholdsbidrag, hvor alle, både danskere og grønlandere, skulle betale bidrag. Forslaget blev indsendt til inspektøren. Inspektøren svarede, at forslaget kunne tiltrædes, men at der fra inspektoratet var følgende forbehold. Bidraget skulle være på 5 kr.; at det kun gjaldt for distriktets indfødte; at sagen skulle være behandlet på et forstanderskabsmøde, hvor faderen vedkendte sig faderskabet, hvorefter bidraget skulle indsættes på Nordgrønlands sparekasse til barnets fordel; og endelig at bestemmelserne gjaldt for børn født herefter.⁸⁹ Fra 1907 af fandtes således regler om underholdsbidrag for visse af kolonidistrikterne.

Ved Uperniviks forstanderskabsmøde i april 1910 behandlede en sag om en fanger, der var udlagt som fader til et barn født uden for ægteskab. Problemet var den manglende betaling af underholdsbidraget, og det blev besluttet at tilbageholde 1/4 af de af ham indleverede produkter, op

⁸³ § 15 i 1873 instruksen (Instruks af 2. januar 1873: Instrux udfærdiget af Direktoratet for den kgl. grønlandske Handel til Iagttagelse og Veiledning for de i Handelens Tjeneste staaende Indvaanere i Grønland) gjaldt kun danskere, eller grønlandere under dansk ret.

⁸⁴ Oldendow, 1930, s. 51

⁸⁵ Meddelelser fra direktoratet for aarene 1902-1906, 1907, s. 30

⁸⁶ Afskrift af insp embeds korres til fs ved Upernivik 25. Aug 1905, RA

⁸⁷ Afskrift af insp embeds korres til fs Upernivik 9apr1906, RA

⁸⁸ Afskrift af forst forh 1906-07, Umanak 18apr1906, RA

⁸⁹ Egedesminde 29. maj 1907, og vedr. forslag fra Egedesminde, 1907, RA

til 15 kr.⁹⁰ Problemerne omkring inddrivelsen af underholdsbidrag skulle vise sig at være et tilbagevendende problem, også selvom der var foranstaltninger til at inddrive pengene.

I Sydgrønland var der lignende sager. Julianehaabs forstanderskab slettede efter sit møde i 1905 to fangere fra repartitionslisten, da de havde fået børn uden for ægteskab.⁹¹ Samme år vedtog forstanderskabsrådet i Frederikshaab et forslag om, at fædre til børn født uden for ægteskab mistede deres repartition for det følgende år til dækning af kolonikassens udgifter til disse børn.

Inspektoratet afviste forslaget, men anbefalede at forslaget blev inkluderet ved en fremtidig revision af bestemmelserne. Muligvis som en konsekvens af denne afvisning undlod Frederikshaab forstanderskab at spørge inspektøren i en lignende sag i 1908, hvor fire fangere blev udelukket fra repartition, da de var blevet udlagt som fædre til børn født uden for ægteskab.⁹²

Forstanderskabsrådene udelukkede udlagte fædre fra repartition uden hjemmel hertil. Hvis rådene spurgte inspektøren om lov til dette, blev det afvist, netop med begrundelse i at der ingen regel var herom.

Ved Frederikshåbs forstanderskabsmøde i maj 1908 udtaltes det uretfærdige i, at det udelukkende var mødre til børn født uden for ægteskab, der stod med forsørgelsesbyrden. Det var ligeledes uheldigt, at fastlønnede skulle betale forholdsmæssigt mere end fangerne og fiskerne. Rådet så gerne, at der blev muligt at pålægge fædre underholdsbidrag. Samtidig ansås beløbet for engangsbetaling (72 kr.), at være latterligt lavt og burde derfor hæves.⁹³ Ansvar for børn født uden for ægteskab blev også i Frederikshåb ønsket lagt over på de udlagte fædres skuldre.

Visse af forstanderskabsrådene pålagde således allerede i tiden omkring år 1900 personer under grønlandsk ret bidragspligt, selvom der ingen regler var på området. Ønsket om indførelse af regler kom fra forstanderskabsrådene, fra Egedesminde stammede forslaget fra formanden for rådet, mens det fra Umanak var lægen Bertelsen, der havde stillet forslaget om indførelse af regler. Både lægen og formanden for rådene var danske, men de grønlandske medlemmer har givet vis været enige i behovet for regler.

Imod slutningen af forstanderskabsrådenes virkeperiode blev der lagt op til, at landsrådene, der fungerede fra 1911 af, burde behandle problemet.

5.1.2 Landsrådets debat om underholdsbidrag forud for 1914-regulativet

Ved Nordgrønlands landsrådsmøde i 1911 diskuteredes således regler om underholdsbidrag. Holdningen hos flertallet af medlemmerne var, at det var kvinderne som bar hovedansvaret for uægteskabelige børn. Kvinder skulle ikke tilskyndes til at få børn uden for ægteskab – et mindretal mente dog, at ansvaret var både manden og kvindens.⁹⁴ I Sydgrønlands landsråd samme år var

⁹⁰ Forstanderskabssager 1909-10, RA

⁹¹ Meddelelser fra direktoratet for aarene 1907-1908, J. H. Schultz, 1909, s. 32

⁹² Ibid. s. 32 og 210-211 - Repartition var en præmiering afhængig af mængden af indhandlede produkter.

⁹³ frederikshåb 6 til 7maj1908 (1), RA – Til sammenligning var gennemsnitslønnen i Danmark for en ufaglært i 1910 på 52 øre i timen, Thestrup, 1991, s. 44

⁹⁴ NLR 1911, s.75-76

holdningen derimod, at fædre til børn født uden for ægteskab skulle betale – debatten gik i stedet om hvilke beløb en given fader skulle betale. Fastansatte skulle betale en bestemt procentsats af deres løn, mens andre skulle betale et fast beløb.⁹⁵

Grønlands Styrelse bad efterfølgende landsrådene om igen at behandle sagen, da der skulle bringes overensstemmelse mellem de to landsråds forslag. I 1913 diskuterede Nordgrønlands landsråd derfor endnu engang regler for underholdsbidrag. Nu gik alle medlemmerne ind for, at fædre skulle kunne pålægges betalingspligt.⁹⁶ Sydgrønlands landsråds diskussion i 1913 ændrede ikke principielt ved det forslag, som de allerede i 1911 havde fundet frem til.⁹⁷ I øvrigt var de to landsråd uenige om hvorvidt moderen skulle have udbealt bidraget – det sydgrønlandske landsråd mente, at man igennem trussel om repartitionsfortabelse skulle lade moderen modtage bidraget, mens det nordgrønlandske landsråd gik ind for, at moderen selv skulle inddrive bidraget (fra faderen). Sydgrønlands landsråd mente også, i modsætning til det nordgrønlandske forslag, at regulativet udelukkende skulle omhandle personer under grønlandsk ret.⁹⁸ Det har desværre ikke været muligt at afklare grunden til de to landsråds forskellige udmeldinger.

Grønlands Styrelse udarbejdede på landsrådenes forslag *Regulativ af 21. juli 1914 – Regulativ for Underholdningsbidrag til Børn fødte udenfor Ægteskab*. Regulativet kom til at dække både personer under dansk og under grønlandsk ret. Personer under grønlandsk ret, der vedkendte sig eller pådømtes faderskab, skulle betale mellem 3 og 15 kroner årligt til kommunekassen indtil barnets 14. år. Personer under dansk ret skulle betale mellem 15 og 30 kroner årligt. Kommunerådet skulle i henhold til regulativet administrere beløbet udelukkende til barnets fordel. Hvis faderen ikke betalte, kunne det modregnes i hans løn eller fortjeneste efter kongelig anordning af 18. Maj 1910 om retspleje i Grønland, § 16.⁹⁹ De indtil da gældende regler for underholdsbidrag for personer under dansk ret blev dermed sløjfet.

5.1.3 Landsrådets debat om underholdsbidrag forud for 1929-regulativet

Forud for *Regulativ af 15. marts 1929 angående underholdsbidrag til børn født udenfor ægteskabet* korresponderede landsfogeden i Sydgrønland og Grønlands Styrelse om behovet for ændring af reglerne for underholdsbidrag. Grunden var, at taksterne i 1914-regulativet mentes for lave, og at reglerne skulle bringes i overensstemmelse med 1925-styrelsesloven.¹⁰⁰ Regulativet gjaldt indtil ikrafttrædelsen af lov nr. 197 af 16. juni 1962 for Grønland om børns retsstilling. I forbindelse med udarbejdelse af 1925-styrelsesloven udbad Grønlands Styrelse sig den grønlandske befolknings holdning til forskellige aspekter ved styringen af Grønland. I Egedesminde udtaltes ønsket om, at underholdsbidrag til børn født uden for ægteskab for personer under dansk ret blev hævet, eller at

⁹⁵ SLR 1911, s. 69-71

⁹⁶ NLR 1913, s. 204-206

⁹⁷ SLR 1913, s. 190-191

⁹⁸ Ibid., s. 190

⁹⁹ Ber og kundg vedr styr af grl 1913-1917, 1918, s. 231-232.

¹⁰⁰ Lov om Grønlands styrelse af 18. april 1925 – specielt oprettelsen af sysselrådene og disses domsmyndighed krævede en regeltilpasning. Ber og Kundg 1928-1932, 1933, s. 82-83

bidragene for personer under grønlandsk ret blev sat ned. Samtidigt mentes at det ikke skulle være muligt for mødre at få mere end et bidrag, da: *”man kunde forhindre Kvinderne i at faa Hang til det [at få børn uden for ægteskab].”*¹⁰¹ Det var dog ikke kun overfor kvinderne, at der skulle være repressalier. Mænd, der avlede børn uden for ægteskab for anden gang, skulle udover bidraget også betale en bøde.¹⁰² Repræsentativiteten for udtalelserne fra Egedesminde kan betvivles¹⁰³, men bidragenes størrelse blev sat op i 1929-regulativet, men, som det vil fremgå af nedenstående, både for personer under dansk og grønlandsk ret. Repressalier for både kvinder og mænd, der fik børn uden for ægteskab, blev der dog ikke tale om.

Sydgrønlands landsråd blev i 1928 præsenteret for forslaget, der hævdede bidragsbeløbene fra mellem 10 til 30 kr. årligt for personer under grønlandsk ret, og 30 til 50 kr. årligt for personer under dansk ret. Ifølge regulativets § 5 skulle bidragene fastsættes efter faderens økonomiske og personlige forhold, hvorefter moderens økonomiske og andre forhold skulle inddrages. Beløbet kunne dog ændres efter begæring fra både kommuneråd, moderen eller faderen. Muligheden for en engangsbetaling forelå, ligesom faderen, hvis han stod for at skulle rejse fra Grønland, skulle betale et af sysslerådet bestemt beløb. Sydgrønlands landsråd vedtog forslaget med en enkelt ændring om, at beløbet ikke kunne være under 10 kr. for personer under grønlandsk ret. Landsrådet vedtog at regulativet skulle gælde allerede fra 1. januar 1929, formentlig fordi mødre og deres børn født uden for ægteskab dermed ville have bedre økonomiske vilkår så hurtigt som muligt.¹⁰⁴

Nordgrønlands landsråd havde i modsætning til Sydgrønlands landsråd en del indvendinger mod forslaget: Personer under dansk ret burde betale mere, og det blev vedtaget at beløbet skulle være mellem 30 og 60 kr. årligt.¹⁰⁵ Argumentet var, at personer under dansk ret gennemgående havde en højere fortjeneste (løn) end i 1914, og at det oftest drejede sig om kolonifolk.¹⁰⁶

Bidragspligten kom til at gælde indtil barnets 16. år, dog med mulighed for at sysslerådet bestemte at bidragspligten bortfaldt tidligere.¹⁰⁷ Bidragene indbetaltes til sysslerådet og udbetalingen til moderen skulle ske efter § 8, stk. 3 i anordning om retsplejen i Grønland:

*”Umyndiges Midler bestyres af Kommuneraad eller den beskikkede Værge under Tilsyn af Sysselraad. Sysselraad paaser, at kontante Beløb indsættes i den grønlandske Sparekasse, men kan tillade, at saadanne Midler anvendes til den umyndiges Underhold, Uddannelse, Udstyr eller lignende.”*¹⁰⁸

Det var op til sysslerådet, om der forefandt et egentligt behov for hjælp hos moderen med et barn født uden for ægteskab. Mødrenes retsstilling kunne på den baggrund kaldes usikker.

¹⁰¹ Oversættelse af erklæring fra befolkningen i Nordgrønland angaaende revision af loven af 8 Juni 1908, RA

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Udtalelserne fra de andre distrikter i Nordgrønland berørte ikke underholdsbidrag for børn født uden for ægteskabet.

¹⁰⁴ SLR 1928, s. 83

¹⁰⁵ Det oprindelige forslag havde sat beløbet for personer under dansk ret til mellem 30 og 50 kr.

¹⁰⁶ NLR 1928, s. 147-149 – betegnelsen kolonifolk henviste til, at det drejede sig om folk med faste stillinger og dermed relativt større indtjening end eksempelvis frie erhververe (fangere og fiskere).

¹⁰⁷ §2 i Regulativ af 15. marts 1929 angående underholdsbidrag til børn født uden for ægteskabet anførte: *”Efter Kommuneraadets Indstilling kan Sysselraadet dog bestemme, at Bidragspligten ophører tidligerem dog ikke før Barnets fyldte 14. Aar.”* Ber og Kundg 1928-1932, 1933, s. 211

¹⁰⁸ Anordning af 26. Juli 1926 om retsplejen i Grønland, ber og kundg 1923-27, 1928, s. 546-547

Reglerne omkring udbetaling af bidraget var uklare – hvilket dokumenteres fra forskellige kilder.¹⁰⁹ I en rapport til rigsdagens Grønlandsudvalg fra 1932 om de sociale forhold på Grønland anførtes, at udbetalingen af bidragene ikke skete forskudsvist af det offentlige:

*”Forskudsvist Udbetaling af Bidraget [til børn født uden for ægteskab] til Barnemoderen findes ikke, men synes ej heller særlig paakrævet under de smaa, grønlandske Forhold, hvor alle kender hinanden, og enhver Barnefader er let at faa i tale.”*¹¹⁰

Moderen var dermed ikke sikret mht. udbetaling af bidragene – sysselrådet kunne intervenere, ligesom inddrivelsen af bidragene ikke altid fungerede efter reglerne. Reglerne var således, at der skulle ske en vurdering af, om mødre rent faktisk var i nød. Den Juridiske Ekspedition (1948-49) undersøgte bl.a. retsforholdene for børn født uden for ægteskab – og skrev, at mødre som regel ikke fik udbetalt bidragene, men blot af kommunerådene fik anvisninger til at erhverve sig det ønskede.¹¹¹ I øvrigt konkluderede den Juridiske Ekspedition i 1949, at børn født uden for ægteskab var et alvorligt samfundsproblem, og at der var al mulig grund til at overveje, om de gældende regler var tilfredsstillende.¹¹²

5.1.4 Sammenfatning om regulativerne fra 1914 og 1929

Grunden til indførelsen af 1914-regulativet var forstanderskabernes ønske herom.

Det var ifølge forstanderskaberne kritisabelt, at forsørgerbyrden udelukkende var kvindens – eller hendes husherrers (som regel kvindens far) – og fædre til børn født uden for ægteskab burde også deltage i forsørgerbyrden gennem betaling af underholdsbidrag. Endelig mentes det uretfærdigt, at kun personer under dansk ret var bidragspligtige. Flere af forstanderskaberne pålagde i tiden omkring 1900 udlagte fædre at betale underholdsbidrag, og visse af forstanderskaberne udelukkede allerede fra 1905 udlagte fædre fra repartition for at dække udgifterne relateret til børn født uden for ægteskab. Forstanderskaberne udviste altså handlekraft i forhold til problemet omkring børn født uden for ægteskab – og den opbyggede praksis på området gik forud for ikrafttrædelsen af regulativet.

Trægheden i den danske Grønlandsadministration omkring indførelse af regler for børn født uden for ægteskab for udlagte fædre under grønlandsk ret kan være begrundet i, at man ikke mente at bidraget ville blive betalt af udlagte fædre under grønlandsk ret. Det er under alle omstændigheder den forklaring, der blev givet i 1897. Det er dog bemærkelsesværdigt, at der gik mindst 17 år fra ønsket om regler på området opstod, til regulativet forelå.¹¹³ Nordgrønlands inspektorat tiltrådte dog allerede i 1907 foreløbige regler for visse af forstanderskabsrådenes distrikter om underholdsbidrag,

¹⁰⁹ Interviews/samtaler med berørte personer, Nuuk, april 2011

¹¹⁰ De sociale forhold paa Grønland med særlig henblik paa spørgsmålet om indførelse af enkebørnsunderstøttelse, 26/8-1932, FB

¹¹¹ Jurex, s. 66

¹¹² Ibid, s. 71

¹¹³ Det ses dog også forud for børneloven i 1962, at forløbet op til og selve ikrafttrædelsen strækker sig over mange år. Fra den første udtalelse i landsrådet i 1948 fra Peter Nielsen om, at børn født i og uden for ægteskabet bør ligestilles, til den endelige vedtagelse af loven i juni 1962.

men disse regler kom ikke til at gælde for hele Vestgrønland. Fælles for begge regulativer var, at mødrene til børn født uden for ægteskab ikke fik udbetalt bidragene, men at henholdsvis kommuneråd og sysselråd afgjorde behovet for hjælp. Hvis bidragene ikke blev betalt af fædrene, fandtes regler for inddrivelse, men i praksis var det et problem at få pengene inddrevet. Forskudsvis udbetaling af bidragene var der ikke på det tidspunkt tale om. Hvis en udlagt fader nægtede at vedkende sig faderskabet, blev det ifølge 1914-regulativet behandlet af de blandede domstole (§ 3), mens det i 1929-regulativet var op til sysselmanden, sammen med to meddommere, at afgøre spørgsmålet om den udlagte faders paternitet.¹¹⁴ Eventuelt kunne en læge inddrages til at fastslå avlingstidspunktet. Samtlige omstændigheder blev inddraget til at fælde dom, og især parternes optræden skulle vurderes (§ 4).¹¹⁵ Begge regulativer opererede med muligheden for et engangsbetrag for fædrene – dog uden at det blev præciseret hvad dette beløb skulle være. 1914- og 1929-regulativerne sikrede til et vist niveau kvinder med børn født uden for ægteskab, men uden at det virkede efter hensigten. Betalingen og inddrivelsen af underholdsbidragene fulgte ikke i alle tilfælde reglerne, og da der ikke var forskudsvis udbetaling af bidragene fra det offentlige, måtte det være mødrene, der sad med sorteper.

5.2 Den grønlandske børnelov af 1962

5.2.1 Opsummering af børnelovens centrale regler

De centrale regler i den grønlandske børnelov fra 1962 er behandlet i kapitel 3. Her skal blot opsummeres mhp. den videre analyse af baggrunden for reglernes udformning:

Den nye børnelov betød en række forbedringer med hensyn til **barnets forsørgelse**:

Bidragsperioden blev udvidet fra barnets 16. til dets 18. år, og der kunne pålægges yderligere bidragspligt til uddannelse indtil barnets 24. år. *Bidragets størrelse* skulle som minimum være det gældende normalbidrag, og skulle i øvrigt fastsættes under hensyntagen til barnets tarv og forældrenes økonomiske kår og erhvervsevne. Efter indstilling fra det grønlandske landsråd forhøjedes normalbidragets med 50% fra 1. april 1962, under henvisning til løn- og prisudviklingen i Grønland.¹¹⁶ Desuden kunne der pålægges *særlige bidrag* til udgifter ifm. dåb, konfirmation, sygdom og begravelse, samt til udgifter ved fødslen og til moderens underhold to måneder før og en måned efter fødslen. Der kunne fortsat laves aftale om et *engangsbetrag* til dækning af bidraget, som nu skulle godkendes af landsommeren.¹¹⁷

Loven slog fast, at *bidrag tilfaldt barnet*. Indehaveren af forældremyndigheden (som oftest moderen) havde retten til at kræve bidrag fastsat, til at inddrive og forvalte bidragene på barnets

¹¹⁴ For udlagte fædre under dansk ret var det landsfogeden, der behandlede sagen (§ 5)

¹¹⁵ Der skulle lægges mærke til personerne mht. ”Fasthed og Sandfærdighed paa den ene Side, Veghed og Usandfærdighed paa den anden”

¹¹⁶ FT 1962-63, sp. 1645ff.

¹¹⁷ Engangsbetrag havde ifølge bemærkningerne til loven stor udbredelse i Grønland, fordi bidragenes størrelse ikke var så høje i Grønland; og fordi både kvinderne og kommunerne ønskede at sikre sig bidraget, mens manden var til i landet.

vegne. Det offentlige overtog kun denne ret, hvis det afholdt udgifterne til barnets forsørgelse. For mødrene var dette en væsentlig formel forbedring, da de tidligere regler havde placeret forvaltningen af bidragene hos det offentlige, der kunne udbetale hvad man skønnede nødvendigt til barnets underhold, evt. i form af rekvitioner på det fornødne til udlevering i handlen.¹¹⁸

Langt mere principielle forandringer drejede sig om **barnets retsstilling i forhold til faderen**: I Grønland blev det med børneloven fra 1962 for første gang muligt at fastslå et *juridisk faderskab*, herunder navne- og arveret, til børn født uden for ægteskab, sådan som man havde kunnet i Danmark siden 1937-loven.¹¹⁹ Mens dansk lov i 1960 afskaffede bidragspligten og derefter kun opererede med faderskab eller frifindelse, opretholdt den grønlandske imidlertid adgangen til at pålægge en eller flere mænd bidragspligt, hvilket ikke medførte navne- og arveret. Der var altså fire mulige udfald af en grønlandsk faderskabssag efter 1962-loven: Frifindelse, faderskab, bidragspligt for én mand og bidragspligt for flere mænd.

Arveret efter sin fader fik et barn født uden for ægteskab i Grønland ifølge §5 i den grønlandske arvelov fra 1958, ”såfremt faderskabet er fastslået på den i lovgivningen om børn uden for ægteskab foreskrevne måde.” – altså den måde, der nu var regler for i den nye grønlandske børnelov. Der blev dog tilføjet den undtagelse i §36, at skifteretten kunne begrænse denne arveret, hvis den stred mod den øvrige families tarv.

Endelig indførte børneloven langt hen ad vejen en **retlig ligestilling** mellem personer i Grønland og Danmark, og under grønlandsk og dansk ret: Børneloven fra 1962 *afskaffede sondringen mellem (udlagte) barnefædre* under hhv. grønlandsk og dansk ret: Lovens bestemmelser gjaldt for børn født i Grønland uden for ægteskab – uden hensyn til faderens (og barnets og moderens) nationale eller etniske tilhørsforhold. Alle faderskabssager blev fremover afgjort af samme myndigheder, og bidrag sat efter de samme kriterier, uanset mandens baggrund.

Dog videreførte loven på et væsentligt punkt en *forskel mellem de børn, der blev født i Grønland og i Danmark* og dermed hørte under hhv. den grønlandske børnelov fra 1962 og den danske børnelov fra 1960, i og med at de to love – trods den grundlæggende ambition om at skabe retslighed – ikke var helt identiske.

5.2.2 Grønlandske ønsker om revision af 1929-regulativet

For de grønlandske myndigheder var problemerne med de mange børn, der blev født uden for ægteskab, ikke løst med regulativet af 1929 – de var snarere først for alvor ved at tage fart. Mens de uægteskabelige barnefødsler i 1929 udgjorde 6-7% af fødslerne, eller omkring 45 børn, var 85 eller godt 10% i 1940 født uden for ægteskab. I 1950 var procenten over 20 eller i alt 235 børn. I 1962, da børneloven for Grønland blev vedtaget, havde antallet passeret de 300, fire år senere de 600;

¹¹⁸ Jurex, s. 66. Grønlandskommissionen foreslog, at bidrag skulle udbetales i rede penge. G50, bd. 4, s. 86.

¹¹⁹ I Danmark gjorde Lov om personnavne fra 1961 det eksplicit, at navneretten for børn født uden for ægteskab kun gjaldt, når faderskabet var fastslået. Navneloven gjaldt ikke for Grønland, men en kongelig anordning satte i 1986 den danske navnelov fra 1981 i kraft. Tilsyneladende havde de grønlandske regler dog samme betydning i praksis.

procentuelt toppede det 1973, hvor mere end halvdelen af børnene i Grønland blev født uden for ægteskab.¹²⁰

I årtierne fra 1929-regulativet til forhandlingerne om børneloven blev der fra grønlandsk side taget en række initiativer til nye regler og praksisser vedrørende børn født uden for ægteskab. De gjaldt især bidragenes størrelse, deres inddrivelse, samt forholdene omkring flere bidragspligtige.

I 1929 var underholdsbidragets størrelse blevet fastsat til 10-30 kr. for mænd under grønlandsk ret, og 30-60 kr. for mænd under dansk ret. De grønlandske bidragssatser kunne ifølge §5 ændres ved en landsrådsvedtægt, mens de danske skulle fastsættes af landsfogden. I 1938 stillede et landsrådsmedlem forslag om årligt at hæve bidragene, som han fandt helt utilstrækkelige; andre bekræftede, at mødrene til de 'uægte' børn havde det hårdt. Et enkelt medlem var dog betænkelig mod for høje satser, da "*det at have uægte Børn maa ikke være Indtægtskilde for løsagtige Kvinder*". Medlemmerne endte med at anbefale ministeriet forhøjelser til 30-50 kr. for fædre under grønlandsk, og 50-70 kr. for fædre under dansk ret.¹²¹

Det skete imidlertid ikke, og diskussionerne fortsatte i krigsårene, hvor forbindelserne mellem Grønland og Danmark var afbrudt. I 1943 foreslog landsrådene at forhøje til 15-50 kr. for mænd under grønlandsk ret, og fra 30-60 til 50-80 kr. for mænd under dansk. Statsministeriet svarede, at 1929-satsernes maksimumbeløb ikke var absolutte, og at sysselrådene og landsfogden derfor selv kunne forhøje satserne, uden at reglerne behøvede at ændres. Mens de 'grønlandske' bidrag rent faktisk blev forhøjet, skete det fortsat ikke med de 'danske', og landsrådene gentog derfor opfordringen i 1945.¹²² Det var stadig ikke sket i 1948, da landsrådene igen foreslog forhøjelser, nu fra 15-50 til 50-150 kr. for mænd under grønlandsk ret, og fra 30-60 til 100-200 kr. for mænd under dansk. I en skrivelse af 29. april 1950 meddelte Statsministeriet, at man fortsat ikke mente, at det var nødvendigt at ændre i regulativet; men tilføjede, at hverken sysselråd eller landsfoged foreløbig burde sætte bidragene højere end 200 kr. årligt.¹²³ I årene efter var bidragsstørrelsen igen på landsrådenes dagsorden i flere omgange, og meningerne var delte: Mens nogen fortsat anså bidragene for lavt sat, fandt andre, at det var bedre med et lavt bidrag, der blev betalt, end et højt, der ikke gjorde.¹²⁴ I 1951 nedsatte Landsrådet det såkaldte Faderskabsudvalg, som i de følgende år gennemførte en undersøgelse af udgifterne til opfostring af et barn i de enkelte sysler. På den baggrund lavede udvalget et forslag til fastsættelse af et pristalsreguleret normalbidrag for Grønland, hvilket Statsministeriet endelig stadfæstede i 1955.¹²⁵

Sideløbende med bidragenes størrelse steg også bidragsydernes antal. I perioden under 1914- og 1929-regulativene blev stadigt flere mænd sat i bidrag – både fordi også grønlandske mænd nu skulle betale, og fordi det samlede antal uægteskabelige fødsler steg markant. Men én ting var at fastsætte bidragspligten og bidragets størrelse, en anden at inddrive pengene – og problemer med at inddrive bidragene var et tilbagevendende tema. I 1943 mente et landsrådsmedlem ligefrem, at

¹²⁰ Se kap. 6.

¹²¹ SLR 1938, s. 14ff.

¹²² LR 1943, s. 400; 1945, s. 532ff; 1950, s. 12.

¹²³ LR 1948, s. 104; 1950, s. 12.

¹²⁴ LR 1951, s. 194ff.; og 1954, s. 33ff.

¹²⁵ Mødereferater 5. og 12. marts 1951, GN, "Faderskabsudvalget". FT 1961-62, Tillæg A, sp. 1645ff.

indkrævning og forvaltning af bidragene efterhånden var et af kommunerådernes vanskeligste arbejder.¹²⁶

Der var delte meninger om årsagen til problemet: Nogen var af den opfattelse, at det skyldtes en manglende *betalingsvilje* – andre, at grønlændere med lave indtægter ganske simpelt ikke kunne betale de stadigt højere bidragssatser, altså en manglende *betalingsevne*.¹²⁷ Det først, viljen, kunne man forsøge at gøre noget ved. 1929-regulativets adgang til at tilbageholde løn og tilgodehavender i handlen blev forholdsvis flittigt brugt, men var ikke altid lige effektiv: Dels kunne bidragspligtige lade andre indhandle deres varer for sig eller indhandle andre steder; og dels var handelsbestyrerne modvillige mod dette middel af angst for at komme i konflikt med omgivelserne.¹²⁸

I 1938 diskuterede Nordgrønlands landsråd et forslag om *forskudsvis udbetaling af alimentationsbidrag* fra sysselkassen, når mænd ikke betalte deres bidrag. Beløbene skulle efterfølgende kunne inddrives gennem *tvangsarbejde*. Årsagen var, at mange kvinder måtte vente længe på bidragene, eller slet ingen modtog, og at de og børnene led nød. Man enedes dog om at vente og se, om en øget kontrol kunne hjælpe.¹²⁹ I starten af 1940'erne begyndte flere lokale sysselråd at ty til tvangsarbejde (eller truslen om det) overfor mænd, der ikke betalte.¹³⁰ Men igen havde man ingen hjemmel, og landsrådene vedtog gentagne gange igennem 1940'erne forslag til nye regler om forskudsvis udbetaling og tvangsarbejde ved restancer.¹³¹ Men først kom den afbrudte kontakt under krigen på tværs – og ved udgangen af 1940'erne var større udredningsarbejde vedr. ændringer i grønlandsk ret i gang under den Juridiske Ekspedition og Grønlandskommissionen, og regelændringer måtte derfor afvente deres undersøgelser og indstillinger. Begge bakkede op om landsrådenes ønsker.¹³²

Landsrådene blev samlet til ét råd med øget kompetence i 1951. Ved det første møde stemte det nye landsråd for en midlertidig vedtægt om udbetaling af underholdshjælp til børn, der var i trang, og som ikke levede sammen med begge forældre. I modsætning til de danske regler var udbetalingen ikke afhængig af, at der forelå en bidragsresolution, men afhang alene af barnets trang. Forslaget var ifølge formanden affødt af Grønlandskommissionens betænkning; og konkret var det forfattet af det Grønlandske Lovudvalg.¹³³ Men som det er fremgået, havde det været ønsket i Grønland i hvert fald i 13 år.

Til gengæld havde man måske ikke helt forudset de økonomiske konsekvenser, som kan illustreres af en opgørelse fra børneforsorgsudvalget i Nanortalik: Her var der i 1956 360 børn af ugifte mødre; og 260 bidragspligtige fædre, som samlet skulle betale godt 100.000 kr. det år. Kun 52 fædre havde imidlertid betalt i alt knap 9000 kr., og kommunen endte med en restance på 93.000 kr. alene for

¹²⁶ LR 1943, s. 399. (Den Juridiske Ekspedition bekræftede, at der erfaringsmæssigt var store vanskeligheder forbundet med bidragenes inddrivelse; Jurex, s. 67).

¹²⁷ Sst.

¹²⁸ Jurex, 1950, s. 67. Flere indlæg i 1943 bekræftede, at ordningen ikke overalt fungerede, som det var tiltænkt.

¹²⁹ NLR 1938, s. 75f.

¹³⁰ Jurex, s. 66.

¹³¹ LR 1945, s. 532ff.; LR 1948, s. 103ff. ; LR 1949, s. 46f.

¹³² Jurex, s. 76; G50, bd. 4, s. 88. Også tvangsarbejdet fandt opbakning hos den Juridiske Ekspedition.

¹³³ LR 1951, s. 122ff.; Breve af 22. juni og 6. juli 1951 fra Otto Jensen, Grønlandsdepartementet, til landshøvding Lundsteen, GN, "Børneforsorg I".

1956.¹³⁴ I 1957 beklagede mange i landsrådet, at forskudsvis betaling øgede uansvarligheden både blandt kvinder og mænd og øgede det i forvejen alt for store antal uægteskabelige fødsler. Igen stod ønsket om at forbedre situationen for kvinder og børn overfor de uheldige konsekvenser, det måtte have for adfærd - og økonomi.

Et sidste diskussionspunkt i Grønland i perioden frem mod de nye love var spørgsmålet om flere samtidige bidragspligtige. Sådanne regler havde været diskuteret i 1929, men man havde foretrukket så vidt muligt kun at udpege én mand, der med størst sandsynlighed kunne være barnets far.¹³⁵ Virkeligheden viste sig dog mere kompliceret end som så, og i en skrivelse fra Grønlands Styrelse af 22. januar 1936 blev det bestemt, at der kunne blive tale om flere bidragspligtige, som i så fald skulle betale hver deres andel af bidraget. Der var solidarisk hæfte, så hvis én bidragspligtig ikke betalte, skulle den/de resterende altså udrede også hans rate.¹³⁶

I 1948 diskuterede landsrådene et forslag om at indføre regler svarende til de danske om flere bidragspligtige, hvor alle skulle betale fuldt bidrag, hvoraf et gik til barnet, de øvrige til kommunekassen til gavn for børn født uden for ægteskab – sådan at man ikke kunne tjene på at ”udlægge en 5-6 Fædre”. Forslaget blev forklaret som et forsøg på ensartede regler og *retlig ligestilling* mellem grønlændere og danskere. Nogen fandt det dog urimeligt, at bidragspligtige således skulle betale til ”*andre Fædres børn*” – og det endte med, at 20 mod 2 stemte for, at samtlige bidrag tilfaldt barnet.¹³⁷ Heller ikke denne landsrådsbeslutning blev dog ført ud i livet, men afventede som de øvrige forhold kommissionernes arbejde og en samlet nyordning. I 1952 anbefalede det nye, samlede landsråd efter nogen diskussion regler svarende til de danske – hvilket Statsministeriet stadfæstede året efter.¹³⁸

Den ubrudte række af initiativer og forslag fra grønlandsk side i disse tiår viser, at man ønskede revisioner af reglerne for børn født uden for ægteskab. Dels levede mange af disse børn og deres mødre under alt for ringe forhold; og dels lå de i stigende grad de grønlandske kasser til last i form af understøttelse og siden offentlig udbetaling af underholdsbidrag. Omvendt var der også en udbredt bekymring for de moralske konsekvenser, hvis ordningerne blev for økonomisk attraktive. Et modsætningsforhold, som man havde set også under forhandlingerne om 1914-regulativet.

Det gik dog trægt med at føre forslagene ud i livet, bortset fra at bidragene blev forhøjet. Først brød krigen forbindelserne; fra 1949 blev der jævnlige henvist til, at man måtte afvente betænkningerne fra den Juridiske Ekspedition og Grønlandskommissionen; og efter 1953 til, at mere omfattende lovgivninger var på vej – herunder både en arvelov og en børnelov for Grønland.

¹³⁴ Brev fra børneforsorgsudvalget i Nanortalik til landsrådet, 4. juli 1957. GN, ”Børneforsorg II”.

¹³⁵ Jurex, s. 57.

¹³⁶ Jurex, s. 65.

¹³⁷ LR 1948, s. 103ff.

¹³⁸ LR 1952, s. 262f. FT 1961-1962, Tillæg A, sp. 1645ff.

5.2.3 Forhandlingerne om grønlandsk arve- og børnelovgivning

Efter 1953 var forholdet det, at al *ny* dansk lov var gældende for Grønland, med mindre andet udtrykkeligt fremgik af loven – hvilket det fremover ofte kom til at gøre. Men med den fælles grønlandsk-danske målsætning om at realisere en retlig ligestilling af Grønland stod man over for det problem, at hele den *eksisterende* danske lovgivning ikke var gældende for Grønland.

Der var enighed om at prioritere en nyordning af grønlandsk ret på de områder, der var mest betydningsfulde for befolkningen i det daglige liv, nemlig person-, familie- og arveretten. Denne prioritering var også kommet til udtryk i udsendingen af den Juridiske Ekspedition allerede i 1948, og med nedsættelsen af det Grønlandske Lovudvalg under Grønlandsdepartementet, som alene skulle beskæftige sig med privatretlige spørgsmål.

Én mulig måde at løse dette på var hurtigst muligt at sætte al relevant dansk lov i kraft for Grønland. Statsminister Hedtoft foreslog i oktober 1953 folketinget en lov om, at dansk privatret kunne sættes i kraft for Grønland ”med sådanne ændringer, som er påkrævet af hensyn til de særlige geografiske og kulturelle forhold”. Forslaget, som havde vundet enstemmig tilslutning fra det grønlandske landsråd i 1952 og 1953, blev imidlertid pure afvist af folketinget: Efter at Grønland var blevet en ligeberettiget del af riget, måtte også love for Grønland passere tinget; ellers kunne det se ud, som om kolonisystemets administrative styring af Grønland ikke var bragt til ophør.¹³⁹

Den målsætning, som entydigt kom til udtryk fra alle sider i både Grønland og Danmark, var at nyordningen skulle sikre en *retlig ligestilling* mellem grønlændere og danskere. Samtidig var der imidlertid også udbredt enighed om, at en sådan ligestilling ikke kunne betyde en fuldstændig *retsenshed*: Dansk lov kunne ikke blot overføres ukritisk til Grønland. Som Grønlandskommissionen formulerede det, mente både dens danske og grønlandske medlemmer, ”at en fuldstændig og øjeblikkelig overførelse af dansk ret til Grønland hverken vil være ønskelig eller praktisk mulig”.¹⁴⁰ Retsreglerne måtte i hvert enkelt tilfælde – i hvert fald indtil videre – tilpasses de særlige grønlandske forhold. Det var grundindstillingen både i de udarbejdede betænkninger, i det Grønlandske Lovudvalg, i Grønlands Landsråd, ministeriet og blandt såvel grønlandske som danske folketingsmedlemmer. Men der kunne naturligvis herske uenighed om, hvad disse *særlige forhold* var, og hvilke tillempninger der var nødvendige og rigtige. Det skulle man nu forsøge at finde svarene på i en løbende dialog mellem parterne i Grønland og Danmark.

Forhandlingerne om arveretten

Spørgsmålet om arveret for børn født uden for ægteskab var, som det er fremgået, bestemt ikke et forhold, som havde haft stor bevågenhed fra grønlandsk side i de foregående årtier, selv om de

¹³⁹ FT 1953-54, Tillæg A, sp. 459ff.; Tillæg B, sp. 1589.

¹⁴⁰ G50, bd. 2, s. 103.

uægteskabelige børn i Danmark i 1937 havde opnået arveret efter deres retlige fader.¹⁴¹ Som bebudet af de danske myndigheder var arveloven imidlertid et af de første områder, som blev taget op, og fra 1953-54 bølgede diskussionerne om arveret for børn født uden for ægteskab.

Landsrådets Faderskabsudvalg, som blandt andet skulle formulere et udkast til lov om børns retsstilling for Grønland, var skeptisk over for en sådan arveret. På den ene side blev det fremhævet, ”at arveret i disse tilfælde ville forekomme ganske unaturligt for grønlændere, for hvem retten til arv i højere grad end i Danmark var betinget af et ’livsfællesskab’ mere end slægtskab og familieforhold”. På den anden side så man, at arveret var en del af den ønskede retlige ligestilling. Udvalget fandt, at spørgsmålet om en evt. arv skulle ordnes i en kommende arvelov, og at man fra grønlandsk side ville være utilbøjelig til at gennemføre den. Faderskabsudvalgets forslag blev sendt til drøftelse i Statsministeriet – nærmere betegnet det Grønlandske Lovudvalg under Grønlandsdepartementet – sidst i januar 1954. Landshøvdingen kommenterede, at man gerne så en hurtig behandling, så forslaget snarest kunne blive forelagt landsrådet.¹⁴²

I efteråret fik landsrådet tilsendt et udkast til en arvelov for Grønland forfattet af det Grønlandske Lovudvalg. Heller ikke dette forslag gav regler for arveret til børn født uden for ægteskab, som man på dette tidspunkt foretrak at gennemføre sammen med en kommende grønlandsk børnelov.¹⁴³ Forslaget kom for sent til, at landsrådet kunne få det oversat og realitetsbehandlet i 1954, så det blev udskudt til det følgende år. I 1955 var der imidlertid fra København kommet et ændringsforslag til arvelovsforslaget, nemlig en §2, der fastslog, at børn født uden for ægteskab tog arv efter faderen og hans slægt. Fra Grønlandsdepartementet forklarede man, at dette svarede til dansk lovgivning, og i øvrigt var i overensstemmelse med det forslag til børnelov, som man samtidig havde fremsendt. Landsrådet mente, at en så alvorlig ændring krævede, at man fik lejlighed til at drøfte det med vælgerne – og behandlingen blev igen udskudt.¹⁴⁴ En skarp kommentar, formodentlig fra centrale landsrådsmedlemmer forud for landsrådsmødet, efterlyste en begrundelse for, at Lovudvalget i København foreslog denne ændring i klar modstrid med både faderskabsudvalgets, landshøvdingens og landsdommerens indstilling om *ikke* at indføre arveret for børn født uden for ægteskab. At det var i overensstemmelse med dansk ret anså man for et helt utilstrækkeligt argument.¹⁴⁵

I 1956 og 1957 blev arveretten så debatteret i landsrådet. Dens fortalere argumenterede for, at den uægteskabelige byrd ikke var barnets skyld, og at det ikke skulle stilles ringere end ægtebørn. Desuden løb alt for mange mænd fra deres ansvar, og arvereglen ville måske have en præventiv effekt. Endelig ville den kun gælde, når et egentlig faderskab kunne fastslås efter den kommende børnelov, og ikke i forhold til de bidragspligtige.

Modstanden var dog massiv: En sådan arveret ville give anledning til alvorlige problemer for ægteskaberne og de børn, der var født i dem. Mens både hustru og ægtebørn gennem deres hjælp til ’erhvervet’ havde bidraget til at skabe den værdi, der var oparbejdet i et bo, gjaldt det samme ikke

¹⁴¹ En undtagelse er Augo Lyng, som i 1949 i Landsrådet krævede arv, men kun fra *danske* fædre; LR 1949, s. 147.

¹⁴² Referat af møder 17. marts 1953 og 13. januar 1954. Faderskabsudvalgets udkast samt bemærkninger til lov om børns retsstilling i Grønland (udateret, forfattet i perioden april-december 1953). Brev 26. januar 1954 fra landshøvding Lundsteen til landsdommer Kisbye Møller. GN, ”Faderskabsudvalget”.

¹⁴³ Forslaget med bemærkninger i LR 1954, s. 202ff.

¹⁴⁴ LR 1954, s. 101; Brev af 14. juli 1955 fra Grønlandsdepartementet til Landshøvdingen. GN, ”Faderskabsudvalget”.

¹⁴⁵ ”Dagsorden 1955 punkt 7 vedr forslag til arvelov for Grønland, nyt referat”. GN, ”Faderskabsudvalget”.

de uægteskabelige børn. Mens ægtebørnene var ønskede, var de andre ”avlet ved en tilfældighed”. Det ville true familiens harmoni og stride mod grønlandsk tankegang, hvis de siden skulle have del i arven, som i øvrigt ofte var relativt lille i Grønland. De, der havde spurgt deres vælgere, havde ikke mødt nogen tilslutning til forslaget overhovedet. Landsrådet nedsatte efter debatten i 1956 et udvalg, der skulle foretage en indgående gennemgang af loven. Året efter stemte tre for og ni imod forslaget, som det forelå – og landsrådet nedsatte endnu en gang et udvalg, der skulle udarbejde en alternativ ordlyd til den foreslåede §2 om arv for børn født uden for ægteskab.¹⁴⁶

I august 1957 var udvalget klar med en betænkning og et alternativt forslag. Udgangspunktet var, at man havde taget den udbredte modstand mod en ubetinget arveret til efterretning; men omvendt tolkede det sådan, at landsrådet ikke blankt afviste arveretten, når blot den ikke udgjorde en urimelig belastning af mandens eventuelle ægtefælle og -børn. Forslagets slog derfor fast, at:

”Barn uden for ægteskab tager arv efter fader og fædrene frænder som ægtebørn”.

Men også, at:

”Det skal dog af skifteretten kunne bestemmes, at barnets arveret bortfalder, såfremt det på urimelig måde skønnes at stride mod efterlevende ægtefælles og øvrige arvingers tarv, at barnet får del i den efterladte formue.”

Den ny formulering blev vedtaget af et enigt landsråd i 1957, og sagen skulle være landet.¹⁴⁷

Det var den imidlertid ikke. Da et forslag til Arvelov for Grønland blev fremsat for Folketinget i november samme år, var arveretten for børn født uden for ægteskab igen forsvundet ud af lovtæksten. Det blev i bemærkningerne forklaret dels med den stærke modstand i Grønland og det alternative forslag herfra; og dels, som tre år tidligere, med at spørgsmålet om arveret burde afklares i sammenhæng med børneloven, som nu var på vej.¹⁴⁸

Som i landsrådene var den dominerende opfattelse også i Folketinget, at forskellen på danske og grønlandske retsregler skulle nedbrydes, og at børn i og uden for ægteskab ikke længere burde forskelsbehandles. Men også, at der måtte tages behørigt hensyn til grønlandske forhold og ønsker. Den ene af de grønlandske folketingsmænd, Elias Lauf, opsamlede argumentet: Man måtte bort fra forskelsbehandling – men samtidig ikke glemme, *”at forholdene er helt anderledes end i Danmark og hermed også befolkningens mentalitet. Visse danske regler kan ikke indføres i Grønland uden ændringer”*. Grønlandsministeren opsummerede, at det eneste virkelige stridspunkt vedrørende forslaget til en grønlandsk arvelov tilsyneladende var arveretten for børn født uden for ægteskab. Og dermed sendtes forslaget til udvalgsbehandling.¹⁴⁹

I udvalget havde man forståelse for de grønlandske betænkeligheder ved den omdiskuterede arveret – men lagde omvendt stor vægt på den. Udvalget anbefalede derfor, at man fulgte landsrådets forslag om, at børn født uden for ægteskab fik arveret, men at den kunne begrænses i visse

¹⁴⁶ LR 1956, s. 65ff; og 1957, s. 72ff., 150f.,

¹⁴⁷ LR 1957, s. 150f.

¹⁴⁸ FT 1957-58, Tillæg A, sp. 642ff.

¹⁴⁹ FT 1957-58, Folketingets forhandlinger, sp. 1985ff.

tilfælde.¹⁵⁰ Derved blev det – omsider. Lovforslaget blev enstemmigt vedtaget 29. maj 1958. Lovens § 36 gav skifteretten den ønskede mulighed for at begrænse arveretten; dog ikke hvis faren havde sikret barnet ved testamente, eller barnet havde boet sammen med faderen og dennes familie. Om betingelserne for arveretten bestemte §5, at

”Slægtskab mellem fader og barn uden for ægteskab begrundes kun arveret, såfremt faderskabet er fastslået på den i lovgivningen om børn uden for ægteskab foreskrevne måde”.

Arveretten kunne altså først komme til anvendelse, når og hvis en grønlandsk børnelov introducerede et sådant juridisk faderskab, som endnu ikke fandtes i Grønland.

Forhandlingerne om børneloven

Som det er fremgået, var også forhandlingerne om denne lov nu i gang. Og det første udkast var blevet til i landsrådets Faderskabsudvalg. Udkastets §5 indførte en principiel retslig ligestilling mellem børn født i og uden for ægteskab (med mindre andet udtrykkeligt fremgik), og gav mulighed for, at der kunne fastlægges et egentligt faderskab. Hvor det *ikke var muligt*, skulle der fortsat kunne pålægges bidragspligt til en eller flere mænd. Af udvalgets bemærkninger fremgik det, at forslaget i hovedsagen byggede på de danske børnelove fra 1937, men tilpasset efter grønlandske forhold.¹⁵¹

Da landshøvdingen i januar sendte forslaget til Statsministeriet til forelæggelse for det Grønlandske Lovudvalg, kommenterede han, at landsrådet efter hans opfattelse ønskede at bevare bidragspligten, mens Faderskabsudvalget og særligt landsdommeren foretrak, at den mulighed blev afskaffet, og man alene opererede med faderskab. Argumentet for det første havde især været, at man foreløbig i Grønland ikke havde gode muligheder for at dokumentere et virkeligt faderskab, eller for blot at udelukke de mænd, der *ikke* kunne være fædre til barnet.¹⁵²

I 1955 havde det Grønlandske Lovudvalg udarbejdet et første udkast til en børnelov, der ligeledes muliggjorde fastlæggelse af faderskab; og hvor det ikke var muligt, bidragspligt. Da bemærkningerne til forslaget endnu ikke var klar, udskød landsrådet behandlingen; det samme skete i 1956, hvor det nødvendige materiale ikke var nået rettidigt frem til landsrådsmødet.¹⁵³

I 1957 kunne man så tage fat på en realitetsbehandling. Et landsrådsudvalg havde forinden afgivet betænkning, hvori det tilsluttede sig den for grønlandsk ret nye sondring mellem faderskab og bidragspligt, og i øvrigt indstillede forslaget til vedtagelse med en række ændringer af ikke principiel karakter. Under landsrådsdebatten dukkede det argument igen op, at det var i uoverensstemmelse med grønlandsk tankegang, at flere mænd skulle betale bidrag til det samme barn. Formanden mindede dog om, at landsrådet allerede i 1952 havde truffet den beslutning. Størst furore skabte en paragraf om navneret ved faderskab, som et mindretal mente, var en indgriben i private forhold og burde være frivillig for faderen. Landsrådet endte med at tiltræde forslaget med

¹⁵⁰ FT 1957-58, Tillæg B, sp. 931; Folketingets forhandlinger, sp. 4535ff.

¹⁵¹ Udateret udkast samt bemærkninger til lov om børns retstilling i Grønland (forfattet i perioden april-december 1953). GN, ”Faderskabsudvalget”. Se desuden brev af 20. januar 1954 fra landsdommer Kisbye Møller til landshøvding Lundsteen, sst. Også den Juridiske Ekspedition anbefalede at sondre mellem faderskab og bidragspligt; Jurex, s. 75f.

¹⁵² Brev af 26. januar 1954 fra Lundsteen til Kisbye Møller. GN, ”Faderskabsudvalget”.

¹⁵³ LR 1955, s. 118, og 1956, s. 72.

mindre ændringer. Samlet set gav forslaget anledning til langt mindre debat og mindre modstand, end forslaget til arvelov havde gjort. Opretholdelsen af bidragspligten som sådan affødte ingen kommentarer.¹⁵⁴

I mellemtiden havde man taget fat på arbejdet med en ny *dansk* børnelov, der – som det er fremgået – endte med at afskaffe bidragspligten. Revisionen af den danske børnelov satte behandlingen af den grønlandske i bero, da man fortsat havde som målsætning, at de to så vidt muligt skulle stemme overens.¹⁵⁵

Forslaget til ny *dansk* børnelov blev i 1959 forelagt landsrådet, som tilsluttede sig, at den danske lov skulle kunne sættes i kraft i Grønland ved kongelig anordning – med de tillempler, som de *særlige grønlandske forhold* nødvendiggjorde. Ministeriet mente dog, at disse ændringer ville blive så omfattende, at man hellere måtte udarbejde en særskilt grønlandsk lov. Et udkast til en sådan blev udarbejdet af det Grønlandske Lovudvalg og forelagt landsrådet i 1961. Forslaget indførte muligheden for juridisk faderskab for børn født uden for ægteskab i Grønland. Samtidig opretholdt det dog (modsat det danske) muligheden for at pålægge bidragspligt – men kun i de tilfælde, hvor et faderskab ikke kunne fastslås. Landsrådets lovudvalg beklagede forskellen, men tilsluttede sig, at betingelserne for at afskaffe bidragspligten endnu ikke var til stede i Grønland. Og da rådet stemte for forslaget, med mindre ændringer, var det med den tilføjelse, at man ønskede en egentlig retsenhed også på dette område, så snart mulighederne forelå.¹⁵⁶

Hvad var det for betingelser, der endnu ikke var til stede? Af bemærkningerne fremgik, at man ikke havde fundet tiden inde til at ændre den grønlandske retstilstand så drastisk, at man på én gang *både* indførte adgang til at fastslå egentlig faderskab *og* afskaffede kategorien bidragspligt. Mere håndfast forklarede man, at man *ikke havde opnået det niveau for blodtypetekniske bevismuligheder*, som i Danmark havde været afgørende for afskaffelsen af bidragspligten.

Sagen var, at det var forbundet med store teknisk-videnskabelige problemer at foretage tilstrækkeligt sikre analyser af blodprøver fra Grønland.¹⁵⁷ Af en udtalelse indhentet fra Retslægerådet fremgik det, at de forskellige blodtypehyppigheder i den grønlandske befolkning endnu ikke var tilstrækkeligt kortlagt; at den lille og blandede population ville gøre statistiske tilfældigheder meget sandsynlige; og at prøvernes kvalitet i øvrigt var ringe efter udtagning i og transport fra Grønland til Retsmedicinsk Institut i København, hvor man havde ekspertisen og faciliteterne til at analysere prøverne. Retslægerådet konkluderede derfor:

*”Sammenfattende kan det siges, at den udvikling af de biologiske bevismidler, der har dannet baggrund for den i Danmark gennemførte lovændring [afskaffelsen af bidragspligten, SN], på nuværende tidspunkt ikke kan følges op, når det drejer sig om faderskabsager involverende grønlændere og/eller blodprøver fra Grønland.”*¹⁵⁸

¹⁵⁴ LR 1957, s. 167ff.

¹⁵⁵ FT 1961-62, Tillæg A, sp. 1645ff.

¹⁵⁶ Sst.; og LR 1960, s. 173f.; 1961, s. 64f., 154f.

¹⁵⁷ Problemet blev fremhævet allerede af den Juridiske Ekspedition i 1950; Jurex, s. 75.

¹⁵⁸ FT 1961-62, Tillæg A, sp. 1657f.

Et brev fra Retsmedicinsk Institut til Ministeriet for Grønland bekræftede, at kvalificeret blodtypestatistisk analyse ikke lod sig gøre, og at en stor del af prøverne var af ringe kvalitet, når de nåede frem. En kombination af yderligere prøver kunne dog forbedre resultatet – men ville ikke kunne anvendes, hvor der var tale om flere involverede mænd. Samlet set mente instituttet, at hvis forsendelsesproblemet blev løst, kunne man opnå *næsten* samme udelukkelsesprocent, som i Danmark; men altså kun, hvor der var tale om en enkelt udlagt mand.¹⁵⁹

Juridisk var forholdet det, at fastlæggelse af faderskab indebar en større bevisbyrde, end fastlæggelse af bidragspligt. Det skulle kunne påvises med stor sandsynlighed, at den pågældende mand faktisk *var fader* til barnet – ellers måtte der frifindes.¹⁶⁰ Man frygtede derfor både i Danmark og Grønland, at uden mulighed for bidragspligt, når faderskab ikke kunne sandsynliggøres, ville for mange sager ende med, at *ingen* mand blev pålagt forsørgelsesansvar for barnet.

Den betydningsfulde forskel mellem den danske og den grønlandske børnelov havde altså en konkret og praktisk begrundelse. Til gengæld var man overbevist om, at vanskelighederne snart ville kunne overvindes. Landslægen i Grønland var i dialog med Retsmedicinsk Institut om snarest at få foretaget den nødvendige kortlægning af blodtypemønstrene i Grønland, og landsrådet havde ønsket en bestemmelse om, at loven skulle tages op til revision inden for 5 år. Ministeriet mente derimod, at det var en selvfølge, at man snarest muligt ville indføre de samme regler for børn født uden for ægteskab i hele riget, og at sådan en bestemmelse derfor ikke var nødvendig. Skulle den ind, var 5 år dog lige kort nok tid, når man tog de omfattende undersøgelser i betragtning, som ville være en forudsætning for lovrevisionen – altså udredningen af den grønlandske blodtypestatistik.¹⁶¹

Under Folketingets forhandlinger var især to temaer fremtrædende. Det ene var spørgsmålet om, hvornår en til- og tidssvarende børnelov kunne sættes igennem for Nord- og Østgrønlands vedkommende. Det andet var, hvordan man skulle vægte det overordnede ønske om retsenhed over for de 'særlige grønlandske forhold', som lovgivningen også skulle tage hensyn til. Den ene af de grønlandske repræsentanter, Rosing, talte ligeledes principielt for fuld retsenhed. Men loven var ifølge ham *"et typisk eksempel på, at man under bestræbelserne for indførelse af samme retssystem i Grønland som i det øvrige land inden for lovgivningen for børn kan støde på tekniske hindringer, som vi ikke blot ved at lukke øjnene kan springe over"*.¹⁶² Den tekniske hindring var i dette tilfælde problemerne med de blodtypestatistiske beviser.

Udvalgsbetænkningen støttede det grønlandske ønske om en snarlig revision:

"Ministeren og udvalget er enige om, at der, så snart blodtypebestemmelser for Grønlands vedkommende kan foretages med tilsvarende sikkerhed som for den øvrige del af riget, bør foretages en ajourføring af lovgivningen for Grønland om børns retsstilling i lighed med de for den

¹⁵⁹ Sst., Tillæg B, sp. 21ff.

¹⁶⁰ Princippet var det samme som i den danske børnelov fra 1937: Et juridisk faderskab beroede på en overvejende sandsynlighed for en faktisk *slægtskabsrelation*; mens bidragspligt alene gjaldt det ansvar, manden havde pådraget sig ved *samleje med kvinden* inden for avlingstiden.

¹⁶¹ FT 1961-62, Tillæg A, sp. 1658f. Se også LR 1961 og 1962.

¹⁶² FT 1961-62. Folketingets forhandlinger, sp. 4295.

øvrige del af riget gældende bestemmelser. Den nu foreslåede ordning må derfor betragtes som en overgangsordning.”¹⁶³

Med denne forventning vedtog Folketinget enstemmigt den grønlandske børnelov i maj 1962. Loven trådte i kraft i Vestgrønland 1. juni 1963; men først 11 år senere i Nord- og Østgrønland.

5.3 Børnelovens ikraftsættelse i Nord- og Østgrønland i 1974

Lov for Grønland om børns retsstilling trådte i kraft for Nord- og Østgrønland den 1. juli 1974. Reglerne for og administrationen af Nord- og Østgrønland var historisk set ikke de samme som i Vestgrønland. Østgrønland blev først koloniseret i slutningen af 1800-tallet efter Gustav Holms konebådsekspedition (1884-85), mens Nordgrønland (Thule) først fik varig kontakt med den øvrige del af Grønland og med Danmark i 1910 med oprettelsen af en handelsstation. De to landsdele mentes at være mindre civilisatorisk udviklet end Vestgrønland, hvilket var grunden til forskellene i administrationen og regelsystemet.

5.3.1 Den administrative opbygning og regler om underholdsbidrag i Nord- og Østgrønland

Nordgrønland (Thule-distriktet) fik i 1929 nærmere bestemmelser om distriktets administration i Knud Rasmussens udgivne love fra 7. juni 1929. Disse love stadfæstedes af den danske stat i 1931. I henhold til disse love oprettedes et fangerråd, der havde medbestemmelsesret på visse områder – bl.a. at fastsætte regler for befolkningen og dømme i både straffe- og civilsager. Rådet bestod af seks medlemmer, heraf tre danske tjenestemænd (kolonibestyreren, præsten og lægen) og tre grønlandere. Retsvæsenet i Nordgrønland var opbygget på samme måde som i Østgrønland – beskrevet nedenfor, blot med den forskel at det her var fangerrådet som fungerede som domstol.¹⁶⁴

Indtil 1947, hvor statsministeriet udsendte *Administrative bestemmelser for Østgrønland*, administreredes Østgrønland efter de gældende ministeriers nærmere bestemmelser. Det første skridt mod kommunalt styre udgik fra 1947-bestemmelserne, hvormed Angmassalik og Scoresbysund fik østgrønlandernes råd. Disse råd var ligesom eksempelvis sysselrådene besat med kolonibestyrerne (senere inspektørerne) og de danske tjenestefolk med mere end to års anciennitet, og lokale grønlandere fra de forskellige distrikter. Retsvæsenets opbygning efter 1947-bestemmelserne tilkendegav, at der i hvert kolonidistrikt skulle være en domstol med formanden for kolonirådet (kolonibestyreren – senere inspektørerne) som formand samt tre meddomsmænd – udpeget af formanden blandt rådets medlemmer. Domstolen havde kompetence til at dømme i både straffesager og i civile sager, herunder om faderskab og bidrag. Straffe- og civile sager mod danskere blev imidlertid varetaget af Københavns byret. Ligesom i Vestgrønland opererede man med to retssystemer – et for danskere og et for grønlandere, og Grønlandskommissionen rådede i

¹⁶³ FT 1961-62., Tillæg B, sp. 1117.

¹⁶⁴ G50, bet. 6, 1950, s.59-61.

1950 til, at man foreløbigt fastholdt 1947-bestemmelserne som gældende, da: ”*det må anses for yderst tvivlsomt, om det vil være muligt at tilpasse befolkningen til retsregler, som skal være af en sådan beskaffenhed, at de også kan være gældende for de danske i distriktet.*”¹⁶⁵ Nord- og Østgrønland var, ifølge Grønlandskommissionen, ikke parat til indførelsen af et retssystem i 1950 på lige fod med Vestgrønland.

Grønlandsudvalget af 1960 anbefalede imidlertid i 1960, i overensstemmelse med Grønlands landsråd, at Nord- og Østgrønland blev politisk og administrativt ligestillet med Vestgrønland. Hvorefter lov af 26. april 1961 gav distrikterne Thule, Scoresbysund og Angmassalik hver et medlem til Grønlands landsråd. Ved kongelig anordning af 29. december 1961 udvidedes bestemmelserne i landsrådsloven om kommunalbestyrelser fra maj 1950 til også at gælde i Nord- og Østgrønland. Retsplejeordningen blev sat i kraft for de tre distrikter i 1964, og udvalget konkluderede på den baggrund, at: ”*Befolkningen i Østgrønland og Nordgrønland har herefter opnået politisk og retlig ligestilling med befolkningen i resten af Grønland.*”¹⁶⁶ Det var dog ikke tilfældet mht. reglerne om underholdsbidrag. Nord- og Østgrønland havde indtil 1974 udelukkende administrative bestemmelser om fastsættelse af underholdsbidrag i form af 1929-regulativet, hvori der ikke var mulighed for at fastslå faderskab med ret til navn og arv, ligesom bidragspligten kun gjaldt indtil barnets 16. år. Da den grønlandske børnelov blev vedtaget i 1962 var tanken, at den relativt hurtigt kunne erstattes af en dansk børnelov gældende for hele Grønland, hvilket var grunden til at den grønlandske børnelov ikke omfattede Nord- og Østgrønland. Målet var retsenhed hele riget igennem, men de praktiske forhold omkring bevisførelse satte en stopper for dette.

5.3.2 Indlemmelsen af Nord- og Østgrønland i det øvrige Grønland (Vestgrønland)

Det Grønlandske Lovudvalg udarbejdede i marts 1973 en redegørelse om, hvorvidt man kunne indføre den danske børnelov af 1960 i hele Grønland, eller hvis dette ikke kunne tilrådes den vestgrønlandske lov nr. 197 af 16. Juni 1962 i Nord- og Østgrønland. Problemet omkring indførelsen af den danske børnelov var, at man stadig ikke havde retsmedicinsk viden nok til at kunne vide sig sikre, når faderskabssager skulle afgøres gennem blodtypebeviser.

Diskussionen i udvalget gik på om man skulle gå ind for retsenhed Danmark og Grønland imellem, altså om den danske børnelov skulle sættes i kraft for hele Grønland. Indførelsen af den danske børnelov ville betyde øgede udgifter for det offentlige.¹⁶⁷ Andre medlemmer af udvalget mente, at man skulle bibeholde den gældende grønlandske lov, da barnet og moderens retsstilling ikke på afgørende vis var berørt af, om den ene eller anden lov anvendtes. Indførelsen af den danske lov ville betyde, at et større antal frifindelser ville finde sted – med fare for at retsfølelsen formentlig blev krænket. Udvalget mente på den baggrund, at det måtte være et politisk spørgsmål at afgøre.

¹⁶⁵ G50, bet. 6, 1950, s. 37-41.

¹⁶⁶ G60, 1964, s. 69-71.

¹⁶⁷ I sager, hvor ingen blev idømt bidragspligt, ville det offentlige hænge på udgifterne til underholdsbidraget. Det formodedes, at indførelsen af den danske lov ville betyde flere frifindelser, pga. en ringere bevismulighed. Barnet ville under alle omstændigheder i henhold til loven have ret til bidraget. LR 1973, s. 508 .

Udvalget fandt, at man snarest muligt burde ophæve forskellen for børn født uden for ægteskab i henholdsvis Vestgrønland og i Nord- og Østgrønland, og at man derfor burde lade den grønlandske børnelov gælde i Nord- og Østgrønland, med mindre man bestemte sig for snarligt at lade den danske børnelov gælde for hele Grønland.¹⁶⁸

Landshøvding Lassen udtalte sig i en skrivelse til Ministeriet for Grønland fra marts 1973 ud fra administrative hensyn for retsenhed på dette område Danmark og Grønland imellem, og mente at såfremt de ansvarlige myndigheder undlod at indføre den danske børnelov, var det ikke pga. særlige hensyn til barnet, men af hensyn til de offentlige kasser.¹⁶⁹

Landsrådet diskuterede på efterårssamlingen senere på året samme sag. Både landsrådet og folketinget var indstillet på, at der skulle være ensartede retlige forhold i Danmark og i Grønland. Den afgørende forskel på den danske og den grønlandske børnelov var omkring bidragspligt: Hvor man i den danske lov udelukkende opererede med faderskab eller ikke, var der i den grønlandske mulighed for, med en mindre mængde beviser, at idømme en eller flere udlagte fædre til bidrag. En udløber af denne usikkerhed, hvis den danske børnelov blev indført, ville være at et større antal udlagte fædre ville gå fri med en risiko for, at den almindelige retsfølelse kunne krænkes. Landsrådet nedsatte derefter et udvalg til at behandle spørgsmålet. Udvalget anbefalede, at man ikke indførte den danske børnelov, da grundlaget for en blodtypemæssig sikker bevisførelse i faderskabssager i Grønland var lavere end i Danmark, og anbefalede derfor at udstrække den grønlandske børnelov til Nord- og Østgrønland. Landsrådet vedtog det anbefalede.¹⁷⁰

Lov for Grønland om børns retsstilling trådte således i kraft i Nord- og Østgrønland ved kongelig anordning nr. 241 af 6. maj 1974 med virkning fra 1. juli 1974.

5.4 Sammenfatning

Fra 1930'erne til de tidlige 1950'ere blev spørgsmålet om regler for børn født uden for ægteskab gentagne gange taget op lokalt og i landsrådene. Ligesom det havde været tilfældet forud for de tidligere regulativer, kom initiativerne til klarere og bedre regler altså i denne periode primært fra grønlandsk side, mens de danske myndigheder udviste en betragtelig træghed i at imødekomme de grønlandske ønsker og anbefalinger.

Anbefalingerne fra Grønland drejede sig, som i de foregående årtier, alene om regler af betydning for *barnets forsørgelse* – et spørgsmål af betydning både for børnenes og deres mødres livsvilkår; og, ikke mindst, for de lokale kasser, som ellers ville være hårdt belastet af udgifterne. Derimod blev der *ikke* fra grønlandsk side i denne periode fremsat ønsker om principielle forandringer i *barnets retsstilling*, altså om at give adgang til fastlæggelse af juridisk faderskab, herunder navne- og arveret.

¹⁶⁸ LR 1973, s. 504 og 509-510.

¹⁶⁹ Landshøvdingen over Grønland til Min. f. Grl., 20. marts 1973, GN, ”Børneloven”.

¹⁷⁰ LR 1973, s. 29-30 og 125 – forskellige offentlige myndigheder havde i en årrække arbejdet med sagen, men havde ikke siden 1962 kunnet opnå at forbedre blodtypebevissituationen.

Fra slutningen af 1940'erne blev trægheden hos de danske myndigheder afløst af et bemærkelsesværdigt aktivitetsniveau. Arbejdet i den Juridiske Ekspedition og Grønlandskommissionen, og siden i det Grønlandske Lovudvalg, illustrerer, at der nu var vilje til at sætte et gennemgribende lovgivningsarbejde i gang med henblik på den formelle ligestilling af Grønland, som blev indført med den nye grundlov i 1953. Målsætningen, som blev gentaget i enhver sammenhæng, var virkeliggørelsen af en *retlig ligestilling* i form af moderne retsregler i Grønland, der i det store og hele skulle svare til de danske.

I både Grønland og Danmark var hensynet til overensstemmelsen mellem grønlandsk og dansk ret det helt afgørende argument for ændringerne i retsstilling for børn født uden for ægteskab. Den grønlandske arvelov byggede overvejende på den danske, og gav som i Danmark børn født uden for ægteskab arveret, når et egentligt faderskab kunne fastslås. Og både landsrådets Faderskabsudvalg og det Grønlandske Lovudvalg i Danmark understregede, at deres forslag til børnelov byggede på principperne i den danske lov, hvilket også den endelige lov gjorde.

Ikke desto mindre forblev der væsentlige forskelle i retsstillingen for børn født uden for ægteskab i Grønland og i Danmark: Den grønlandske børnelov *indførte* det juridiske faderskab og dermed den sondring mellem faderskab og bidragspligt, som havde eksisteret i Danmark siden 1937, men som netop var blevet *afskaffet* i dansk lov i 1960. Børn født uden for ægteskab i Grønland fik altså for første gang mulighed for at få fastlagt *et juridisk faderskab* ved enten anerkendelse eller dom, og dermed også navne- og arveret efter en sådan fader. Men hvor det *ikke* var muligt, kunne der fortsat pålægges bidragspligt, som ikke gav navne- og arveret. Den grønlandske arvelov gav desuden mulighed for at indskrænke arveretten, hvilket ikke var tilfældet i Danmark.

Når det overhovedet var muligt at operere med sådanne forskelle, skyldes det den gennemgående enighed på begge sider af Atlanten om, at retlig ligestilling ikke nødvendigvis betød helt identiske regler, men en gennemførelse af danske retsprincipper og lovgivning i Grønland med de tillem্পninger, som de *særlige grønlandske forhold* måtte gøre nødvendige og ønskelige. Forskellene i arve- og børneloven var eksempler på sådanne tillem্পninger.

For arverettens vedkommende var der tale om, at lovgivningen først og fremmest blev *tillem্পet holdningen* blandt flertallet af de grønlandske landsrådsmedlemmer, som ad flere omgange både i Faderskabsudvalget og under samlingerne havde givet udtryk for en meget stor modstand mod, at børn født uden for ægteskab skulle arve på lige fod med ægtebørn – fordi det stred mod grønlandsk tankegang og familiemønstre. Det var danske myndigheder med det Grønlandske Lovudvalg i spidsen, der tog initiativ til og pressede på for at få etableret arveret for børn født uden for ægteskab. Den grønlandske tilslutning afhang dels af muligheden for at begrænse arveretten; og af, at der kun kunne arves efter fædre, ikke efter bidragspligtige.

For børnelovens vedkommende var der derimod ikke store holdningsforskelle mellem danske og grønlandske myndigheder og folkevalgte. Her udsprang forskellen på dansk og grønlandsk lov først og fremmest af et *praktisk problem*: Nemlig af de ringe eksisterende muligheder for at føre blodprøvestatistiske beviser i grønlandske faderskabsager. Problemet bestod dels i den dårlige kvalitet af de udtagne blodprøver, når de nåede laboratorierne i Retsmedicinsk Institut i København; og dels i det mangelfulde blodtypestatistiske grundlag til at analysere prøverne og vurdere et

faderskabs sandsynlighed. Mange grønlandske sager risikerede på det grundlag at ende, uden at nogen mand kunne idømmes et ansvar. Dette ville stille både børnene og de offentlige kasser ringere, end hvis bidragspligten blev opretholdt. Problemet med blodprøverne og analysen af dem blev altså det afgørende argument for at opretholde sondringen mellem faderskab og bidragspligt. Af samme grund understregede både landsrådet og folketinget, at der var tale om en *overgangslovgivning*, som skulle revideres, så snart de blodprøvetekniske muligheder var bragt på plads.

Løsningen af problemet lod imidlertid vente på sig. Da man omsider et årti senere, i de tidlige 1970'ere, satte sig for, at tiden var inde til at indføre tidssvarende regler for børns retsstilling også i Nord- og Østgrønland var spørgsmålet: Skulle man nu benytte lejligheden til at indføre den danske børnelov i hele Grønland – eller 'nøjes' med at sætte den grønlandske i kraft også for Nord- og Østgrønland?

Resultatet blev det sidste, og igen var det afgørende argument den mangelfulde blodprøvestatistiske bevismulighed. Til fordel for at opretholde bidragspligten talte muligvis også, at ophævelse af bidragspligt kunne betyde en væsentlig formindskelse af indtægterne til de grønlandske kasser. Stadig var holdningen dog den, at loven skulle bringes i overensstemmelse med den danske, så snart de tekniske muligheder forelå.

Lov for Grønland om børns retsstilling trådte i kraft i Vestgrønland 1. juni 1963, og i Nord- og Østgrønland 1. juli 1974. Den er fortsat gældende lov i Grønland, og kan altså fejre 50 års jubilæum i 2013.

I de efterfølgende årtier har spørgsmålet løbende været rejst, om tiden var inde til at sætte den danske børnelov i kraft i Grønland og/eller afskaffe bidragspligten. Således i 1994, hvor Landsstyret efter Landstingets beslutning anmodede den danske regering om at ophæve §6, stk. 2 om bidragspligt. Justitsministeriet svarede, at Retsgenetisk Institut telefonisk havde oplyst, at disse tekniske problemer fortsat bestod – og at man i øvrigt igen afventede en kommissionsbetænkning om mulige ændringer i danske faderskabsregler.¹⁷¹ Landsdommeren i Grønland, Søren Søndergård Hansen, har til udredningen oplyst, at anvendelsen af bidragspligt bortfaldt i takt med udviklingen i moderne DNA-analyser. Han erindrer således ikke, at der er faldet dom til bidragspligt i de seneste ti år.¹⁷²

¹⁷¹ Brev af 19. april 1994 fra Direktoratet for Sociale Anliggender mv. til Rigsombudet. Brev af 12. oktober 1995 fra Justitsministeriets, Lovafdelingen, til Rigsombudet. GN, ”Børneloven”.

¹⁷² Søren Søndergård Hansen, personlig kommunikation, Nuuk, april 2011; telefonisk maj 2011.

6. De berørtes oplevelser

6.1 Hvor mange har været berørt af reglerne?

Den følgende tekst omhandler antallet af børn født uden for ægteskab i Grønland i perioden 1911-1974, og siger altså noget om, hvor mange der har været underlagt de til enhver tid gældende regler. Denne oversigt er ikke en del af kommissoriet, men da vi undervejs har fundet så mange tal, var det oplagt at fremvise disse statistiske oplysninger.

Tallene er behæftet med en vis usikkerhed, men giver ikke desto mindre et nogenlunde omfang. Tallene siger ikke, hvor mange af børnene der endte med at blive anerkendt af de udlagte fædre, eller hvor mange af faderskabssagerne, der endte med domme etc., eller hvor mange tilfælde, hvor forældrene giftede sig, hvilket var normalt. Tallene viser et nogenlunde jævnt, dog stigende, antal af børn født uden for ægteskab til og med 1940, og derefter en markant stigning i perioden efter. Det er nærliggende at antage, at denne stigning er relateret til en øget tilstedeværelse af amerikanere, og sidenhen danskere, i forbindelse med perioden under Anden Verdenskrig, og siden i forbindelse med moderniseringen af Grønland. Den Juridiske Ekspeditions betænkning oplyste, at for perioden 1938-1948, var 14,6 % af fødslerne uden for ægteskab med danske fædre.¹⁷³ Kähler rapporten (1974) anførte, at for perioden 1966-1970 var 59 % af fædre til børn født uden for ægteskab grønlandere, mens tallet for danskere var 27 %. Udlændinge stod for knap 3 % - endelig var knap 11 % af fædrene uoplyste mht. fødested.¹⁷⁴ Der var således en stigning i den procentvise andel af børn født uden for ægteskab, der havde danske fædre. Men det er nærliggende at antage, at denne stigning var forbundet med en samtidig voldsom stigning af danskere i Grønland i perioden efter 1950.

I perioden 1911-1920 var antallet af fødsler 5627.¹⁷⁵ Lægen Alfred Bertelsen anførte i en undersøgelse fra 1940, at 5,3 % af disse fødsler var uden for ægteskab.¹⁷⁶ Omregnet skulle det give 298 fødsler uden for ægteskab for perioden. I den efterfølgende periode (1921-1930) ses en svag stigning i antallet af fødsler uden for ægteskab (6,1 %).¹⁷⁷ Udregnet på samme måde som for den foregående periode var 364 ud af 5977¹⁷⁸ fødsler uden for ægteskab. Endnu en svag stigning ses i den efterfølgende periode (1931-1940), nemlig 8,7 %. Tallene for denne periode er dog kun for årene 1933-1935 og 1937-1940. I perioden 1941-1950 fordobles procenttallet næsten (16,6 %), ud af 8445 fødsler var 1401 født uden for ægteskab.¹⁷⁹ 1951-1960-perioden viste endnu en stor

¹⁷³ Udregnet pba. tabellerne i Jurex, s. 46-47.

¹⁷⁴ Kähler, 1974, s. 85.

¹⁷⁵ Beretninger og Kundgørelser vedr. Styrelsen af Grønland, 1909-1912, 1913-1917, 1918-1922.

¹⁷⁶ Bertelsen, 1935.

¹⁷⁷ Sst.

¹⁷⁸ Som note 175, blot for årene 1923-1927, 1928-1932.

¹⁷⁹ Beretninger vedr. Grønlands Styrelse, 1946-1947 og Den grønlandske befolknings fødselshyppighed 1948-1958. Ministeriet for Grønland: Meddelelser fra statistisk afdeling, nr. 3, 1961.

stigning, nemlig til 28,9 % af fødslerne som værende født uden for ægteskab.¹⁸⁰ For årene 1967 til 1974 fortsatte tendensen med et stigende antal fødsler uden for ægteskab; fra 39,9 % i 1967 til 54 % i 1974. I 1973 var procenttallet tilmed 56 %.¹⁸¹

6.2 Hvordan har de berørte oplevet deres situation?

Som baggrund for forståelsen af, hvordan de berørte har oplevet konsekvenserne af at have været ”juridisk faderløse” har vi haft en række møder og samtaler, herunder med ”Foreningen af Juridisk Faderløse”. Vi har også set beretninger på nettet og læst bøger om de berørtes oplevelser.

Formålet med det følgende er at ”give stemme” til nogle af de oplevelser, livshistorier og erfaringer, vi har hørt.¹⁸² Der er ikke tale om en dækkende beretninger, men om udpluk fra samtaler og bøger, hvorved der kan præsenteres et indtryk af følelser, der er kommet til udtryk. Disse vidner meget tydeligt om, hvordan oplevelsen af at være ”juridisk faderløs” har sat sine spor som en tung byrde, og hvilke følelsesmæssige vanskeligheder der har været i kølvandet. Mens en del af oplevelserne har været meget belastende, er der også historier imellem, som har fået en mere positiv udgang.

Mange af fortællingerne udgør en samtidshistorie, der viser hvordan man i de grønlandske samfund opfattede og behandlede de ”uægte børn”. Tilsvarende problemer var et udbredt fænomen i de danske samfund i den pågældende periode. *Reglerne* skabte baggrunden for, at der var forskellig retsstatus og dermed basis for diskrimination, men det er først og fremmest *de sociale reaktioner*, der har givet problemer. Nogle af fortællingerne tyder på, at det kunne opleves særlig vanskeligt, hvis et barn født uden for ægteskab havde en dansk (fraværende) fader, selvom problemet med at blive opfattet som ”juridisk faderløs” eller ”uægte” ud fra det retlige grundlag principielt var ens for børn med danske og med grønlandske bidragsfædre. De så måske anderledes ud og kom på tværs af to kulturer.

I det følgende citeres fra en række af de fortællinger, vi har hørt og læst. Der er ikke tale om ordrette citater, bortset fra bøgerne, men om en illustration af, hvordan de berørte har oplevet deres livssituation som ”juridisk faderløs”.

Illustrationen er opdelt i tre emneområder, som har været fremherskende: For det første stigmatisering, hvor de som børn blev udskilt, udskældt og behandlet som ”andenrangs”. For det andet problemer med identiteten, når man som barn har oplevet sig som ”fravalgt”, har savnet en faderfigur og har oplevet spørgsmålet som et tabu-emne. For det tredje frustration over manglende rettigheder, herunder til at få de oplysninger, der eventuelt findes om den bidragspligtige fader.

¹⁸⁰ Den grønlandske befolknings fødselshyppighed 1948-1958. Ministeriet for Grønland: Meddelelser fra statistisk afdeling, nr. 3, 1961 og Notat fra Landslægen i Grønland, 12. Feb. 1962, Landslægens arkiv, GN og Ministeriet for Grønland: Grønland 1968. Årsberetning., s. 73; Grønland 1973.

¹⁸¹ Det var desværre tidsmæssigt vanskeligt, at finde alle tallene for 1960'erne. Ministeriet for Grønland: Grønland 1968 og Sundhedstilstanden i Grønland. Landslægens indberetning, diverse år

¹⁸² Vi er meget taknemmelige for åbenheden og tilsagnet om, at fortællingerne kan danne grundlag for det følgende udpluk af samtalerne mv. Det har ikke været tanken at præsentere en dækkende beretning af de mange oplevelser og livshistorier, men at give et indtryk af de følelser, der er i spil.

6.2.1 Om stigmatisering og behandling som "andenrangs"

Mange af fortællingerne og livshistorierne handler om, hvordan de "juridisk faderløse" var udsat for stigmatisering. I de grønlandske samfund blev nogle af de "uægte børn" socialt isoleret og behandlet dårligt. En lignende behandling som "andenrangs" var kendt i andre lande, herunder Danmark, men det ændrer selvsagt ikke ved, at den er uretfærdig. Den kan siges at have sit udspring i manglende rettigheder, men er først og fremmest blevet markant i lyset af, hvordan man i de sociale relationer i det grønlandske samfund har behandlet børnene:

I kirkerne til gudstjeneste i selve dagens tekst sagde man noget om, at det var ikke godt at være en faderløs person. Og så sad vi der, mig og min storesøster, vi er begge to faderløse...

Da vi var børn, var det en skik, at den kvinde der har fået et barn uden at være gift, ikke gik ind i kirken. Den, der havde forbrudt sig mod den kristne lære, måtte ikke komme ind i kirken. Hun blev stående uden for og deltog i gudstjenesten med sit barn ved at lytte ved de åbne vinduer. Mange gange var det også i familierne selv, at man besluttede, at nej – du skal ikke gå ind. Ved gudstjenesten stod jeg altid udenfor med min mormor. Hvorfor måtte jeg ikke komme ind?

Der var en der ringede og fortalte, at hans mor i 1947 ikke måtte bære barnet ind til dåben selv, der var en anden kvinde som måtte bære.

Der var en gammel kvinde på over 80, som kom og fortalte om sin smerte. Og fortalte, hvordan hun var blevet behandlet. Moren fik brændt sin nationaldragt og fik klippet sit hår af.

Forskellen mellem "de rigtige" halvgrønlandere, som kom fra blandede ægteskaber med orden i forholdene – og så os uden far, som der blev spyttet efter af vores landsmænd. Vi kunne heller ikke blive anerkendt af danskerne, for der hørte vi heller ikke til.

Selvom det er længe siden, mærkes det endnu. De har arvet det fra deres forforældre. Jeg mærker det endnu. For de har jo set mig vokse op. Den dag i dag ser de stadig ned på mig, fordi jeg ingen far har.

Jeg har ikke den oplevelse. Også fordi jeg er flyttet hertil. Men efter min uddannelse da jeg flyttede tilbage, der har jeg ikke følt den der holdning til min person, andet end... Da vi var børn, en af dem hvis mand var uddannet og havde job... den gang var det jo sjældent at man var uddannet. Så spurgte hun mig: Hvad laver du egentlig? Så sagde jeg, at jeg var blevet læreruddannet. Så begyndte hun at grine. Og det der grin, det sagde alt: Det kan du da ikke, det kunne du da aldrig. Så tænkte jeg: Nå ja men det er jo bare mig, jeg skal jo ikke tro at jeg er noget. Den holdning gik man med igennem mange år. Men det var ubehageligt fordi... øv!

Jeg selv er "uægte", så "uægte", at min "far" offentligt har angrebet mig og bedt mig om at lade være med at have et "forhold" til ham og hans familie. Lige inden min mor

døde, spurgte jeg hende om, hvem min far egentlig er, og hun kiggede på mig og sagde, at det er den person og ingen andre. Jeg har i dag ”ture”, som er karakteristiske for omsorgssvigtede børn. Men heldigvis har der været en bedstefar, som jeg betragter som min far. Men afvisninger gør stadig ondt, lige meget hvor små de er, kan de mærkes, det er nok det værste. Jeg vil ønske at fædre vil erkende faderskabet og i det mindste lade være med at stemple barnet/sit barn som den, der invaderer hans omgivelser og erkende, at det er ham, der har invaderet moderen.

Jeg kan godt genkende, at hvis man fik sig en uddannelse eller gjorde noget, så.. nå! Hun var ellers uægte, men det har hun jo klaret godt. Så var det noget ekstra, for man burde jo ikke nå den position... Men hvis der er nogen der falder igennem, så nåh ja: Det kunne man jo forvente.

Men min familie var ikke sådan over for os. Fordi vi var lidt flere i min familie, der ikke havde fædre. Så de plejede at sige: Uægte børn, det er verdens lys!

Jeg kan huske et ordsprog: Uægte børn, dem kan man ikke bare sådan knække. Vi har også historien om den uægte dreng der blev behandlet så skidt. Han kunne ikke selv kravle op i hytten. Så de hev ham op i næsen, så han fik så store næsebor... Da han blev voksen blev han så stærk, at han kæmpede med tre isbjørne.

6.2.2 *Om identitet, tabu og savnet af en faderfigur*

Et gennemgående træk ved fortællingerne er savnet af en faderfigur. Dette savn deler de ”juridisk faderløse” med andre, der som følge af faderens fravær på grund af dødsfald, bortrejse el.lign. ikke har en retlig – eller snarere social – fader. Et særligt træk ved de ”juridisk faderløse” er dog, at de ofte har oplevet spørgsmålet som et tabuiseret emne, som særlig mødrene ikke ønskede at tale om, og at det totale fravær af en fader har givet identitetsproblemer for nogle:

Jeg synes ikke der kan perspektiveres nok omkring det her. Det er vigtigt i forhold til identitet at kunne knytte sig. Den manglende identitet har for nogle betydet, at de er blevet ekstremt afhængige, fordi de er blevet uselvstændige, mens andre er blevet enegængere og meget overfladiske. Man er så påpasselig med at tage skridt, så man næsten hellere lader være. Fordi man er så bange for, at det kan gå helt i stykker. Man holder sig selv tilbage.

Man føler sig ikke som andre. Og man tror, man er alene om det. Indtil man opdager, at andre ”juridisk faderløse” har det ligesom en selv. Det har været meget tabu at tale om det, og det gør det svært at håndtere.

Også det håb, jeg i hvert fald som teenager havde, at han pludselig en dag ville dukke op og sige: ”Hej, jeg er din far”. Bare at få sat et billede på; min mor rev alle billederne i stykker en gang, da de havde været oppe at skændes. Jeg har bebrejdet hende; Hvorfor gjorde du det? Hvorfor gemte du ikke bare ét eneste billede til mig?

Mødrene kan ikke lide at snakke om det. Min biologiske mor snakkede aldrig med mig om ham, det ville hun ikke. Jeg skal spørge min mor hvorfor, men det var nok fordi det var så smertefuldt for hende.

Det var meget pinligt for min mor, da jeg trådte frem med min historie. Men da jeg var i TV i et talkshow og forklarede, blev hun rigtig stolt af mig, og syntes, at det var godt. Men hun vil stadig ikke fortælle noget selv.

Vi er ikke opdraget til at vi skal spørge. Jeg tænkte altid: Gad vide, hvornår hun begynder at fortælle om min far, men det gjorde hun aldrig. I og med at hun aldrig fortalte mig noget, så har jeg bare fundet ham selv. Min mormor fortalte hvad han hed.

Jeg har heller aldrig talt om min far overfor mine børn. Jeg har tre. Min mands far bliver kaldt for farfar, men fordi jeg ikke har en far, så sagde en af mine onkler: Jeg vil gerne kaldes for Aataa (morfar). Så sagde min dreng pludselig: Nå, men jeg har tre aataa'er!

Min adoptivfar var i den Kongelige Grønlandske Handel, så hvert år fik vi en bog hvor man kunne læse om de ansatte. Så læste jeg om min far, men jeg spurgte aldrig om noget, for det var så skamfuldt, jeg ville ikke tale om det. Så da jeg var voksen, tænkte jeg: Gad vide, om det er rigtigt. Det var dejligt at få vished om det, fordi så havde jeg fået fred med det.

Min mand bestemte sig for, at nu ville han finde sin far. Så går han hjem til sin mor og hiver alle mulige informationer ud af hende. Så ringer han ned til N. og får sin fars navn. Og et øjeblik efter har han tanter og fætre og alt muligt. Jeg satte mig bare ned og græd; jeg blev så misundelig!

Fik et billede af min far, da jeg blev 43 år af min mor. Fik at vide, at han vidste, at hun var gravid. Men mor ville ikke kontakte ham på grund af tabu om udensomsbørn dengang. Nu er jeg snart 57 år. Tak for jeres debat. Endelig har jeg taget mig sammen og vil være med.

Og et par historier med mere positiv udgang:

I Mogens Skotte Niensens bog fra 1997: "Fra SUKKERTOPPEN Til PAAMIUT. Grønland under forvandling 1946 – 1983" fortæller han¹⁸³ om sit barn født uden for ægteskab, som han dengang ikke ville kendes ved. I bogen skrev han, at han var nødt til at være ærlig om det, og da barnet var 49 år, fik de kontakt og fik et godt forhold til hinanden, indtil han døde 8 år senere. Datteren har fortalt, at hun følte, hun lærte ham at kende, før hun mødte ham, og at hun var så bange for at han skulle tro, at hun var ude efter at få arv.

"Den næste dag skulle egentlig også have været en festdag for mig, men det kneb for mig at finde den rette grimasse. Den dag blev jeg far for første gang. Det var en velskabt pige... Vore dages muligheder for en sikker konstatering af faderskabet eksisterede ikke, men jeg havde fået distriktslægens ord for at pigen lignede mig

¹⁸³ Skotte Nielsen, s. 64-66.

meget, hvordan man så end kan se den slags på et spædbarn, og med den forsikring stillede jeg mig tilfreds og vedgik overfor landsfogden at være barnefaderen.

Nu skulle så alimentationsbidraget fastsættes, det kunne der nemlig forhandles om, vel at mærke når man var dansker, og i stand til at rejse et beløb, der efter datidens målestok var ret betydeligt. Det årlige bidrag, der skulle erlægges i 16 år, var i et regulativ fra 1929 fastsat til... 60 kr. for danske fædre.... Jeg skulle altså højst erlægge 60 kroner om året i alimentationsbidrag i 16 år, dog med mulighed for bebudede betydelige forhøjelser, efter forhandlinger i den nærmeste fremtid. I regulativet fra 1929 var imidlertid indføjet en bestemmelse, der gjorde det muligt at betale et bidrag én gang for alle, og beløbets størrelse blev bestemt af landsfogden i hvert tilfælde. Denne mulighed gjaldt også for de grønlandske fædre, men blev så godt som aldrig benyttet, da de kun sjældent var i stand til at præstere det fastsatte beløb.... Efter aftale med landsfogden blev mit bidrag fastsat til at skulle betales én gang for alle med 500 kr.

Efter bestemmelserne i regulativet blev beløbet indsat på en spærret konto i den grønlandske sparekasse, hvor pengene blev forrentet med 4 procent pro anno i 16 år, og med årlig udbetaling af renterne til moderen. Hun skulle således klare sig med 20 kroner om året, eller kun lidt mere end det fastsatte minimumsbeløb, der var gældende for fædre der stod under grønlandsk ret. Dertil kom naturligvis at moderen efter 16 års forløb langt om længe kunne disponere frit over de 500 kr., således at jeg med de tilskrevne sparekasserenter i alt havde sikret barnets eksistens i de første 16 leveår med 820 kroner, eller lidt mere end 50 kroner om året i gennemsnit.

Alt dette viser hvordan de udsendte danskere, også på det område havde alle fordelene i det grønlandske samfund og forstod at udnytte dem. Jeg var ung og tænkte ikke særlig dybt over tilværelsen. I dag kan jeg godt være ubehagelig til mode, når jeg tænker på at jeg udnyttede lovgivningen på den måde, uden overhovedet at tage hensyn til barnet.

Jeg har aldrig set min datter. Hun har skrevet til mig for nogle år siden, uden at jeg reagerede på hendes første forsøg på at lære mig at kende. Når man først har fået en stor familie, med børn og børnebørn, så forekommer det meget vanskeligt, for ikke at sige næsten umuligt, pludselig at lukke endnu et nyt familiemedlem ind i varmen. Det er naturligvis endnu en side af denne sag, som plager mig utrolig meget. Jeg har for mange år siden begået et alvorligt fejltrin og det må jeg bøde for. Jeg forstår heldigvis på hende, at hun har det godt, hun har en god mand, og et par børn som altså er mine børnebørns fætre og kusiner.

Jeg er vist ikke nogen særlig god dydens og moralens vogter. Det er altid lettere at dømme andre. ...Jeg ...fik et ansvar og jeg svigtede. Det kan være meget svært at indrømme det”.

I Anne Sofie Hardenberg og Pia Christensen Bangs bog ”Kampen for en far” fra 2009 findes en anden historie med en mere positiv udgang. Bogen indeholder korrespondancen mellem Anne Sofie

og hendes danske familie. Som barn døjede hun meget ondt. Hun voksede op under beskedne kår, og hun blev mobbet af skolekammerater og drillet, fordi hun var faderløs. Det smertede hende meget, og som halv voksen besluttede hun at finde sin danske far - noget mod moderens vilje. Det lykkedes hende at få kontrakt med sin far i Danmark, og som følge af sin modige insisteren blev hun godt modtaget af ham. I dag er Anne Sofie en markant ambassadør for Grønland på det kulinariske område. Af citaterne fremgår de svære barndomsår:¹⁸⁴

”Anne Sofie er begyndt i skole, da hendes mor endelig flytter tilbage, og fraværet af begge forældre i den tidlige barndom sætter sit præg på hende. Hun bliver en stille og indadvendt pige, der ikke ønsker at tiltrække sig opmærksomhed og risikere legekammeraternes hånlige konstateringer af, hun jo ikke har en far. ...Anne Sofie må høre mange kommentarer om sin forsvundne far og føle sig anderledes og uden for fællesskabet. Da Anne Sofie skal konfirmeres, vil hun gerne holde festen sammen med sin jævnaldrende fætter, og sådan bliver det, på trods af hendes mors advarsler... Da den store dag oprinder, og alle gæsterne ankommer, bliver Anne Sofie, hendes mor og mormor placeret ved et lille bord, der står for sig selv uden for den hestesko-opstilling, de andre gæster sidder ved. På den måde kan alle se på familiens særlinge, mener fætterens mor og stedfar, der allerede er fuld på det tidspunkt. Anne Sofie husker ikke meget andet af sin konfirmation, end at hun græder og græder og græder.”

”Efter min konfirmation i 8. og 9. klasse kom der dårlige rygter og løgne om mig i byen, og børn i skolen kastede sten efter mig, når de så mig, løb efter mig og råbte løgnehistorier, jeg mistede mine venner og veninder, alle hadede mig, og der var ingen, der ville tro på mig, jeg gemte mig på steder, så folk ikke kunne se mig.”

Anne Sofie skriver til farmoderen, fortæller hvem hun er og forklarer, at hun gerne vil have kontakt til sin far og lære ham at kende. Hendes far skriver tilbage, at han meget gerne vil lære hende at kende og er glad for, at de har fundet hinanden. De får nogle gode samtaler på en restaurant. Han er ked af at høre, at hun er vokset op uden en faderskikkelse, han taler om at adoptere hende, og han byder hende op til dans.

”..og den dag i dag står billedet af den nyfundne familielykke knivskarpt prentet i hendes hukommelse .. Anne Sofie har fået ro i sit sind...”

Forholdet til faderens kone er dog iskoldt og giver mange skuffelser. Faderen kommer ud for en trafikulykke, og kvæstes alvorligt. Tilstanden er meget kritisk, og han bliver ved med at tale i vildelse om Anne Sofie. Fasteren mener, det havde bragt ham ud af fatning, at hans kone ikke ønskede, at han skulle indlemme sin nyfundne datter i familien. Faderen dør – kun tre uger efter hun mødte ham for første gang, og hendes verden falder helt sammen. Hun har herefter intensiv brevveksling med sin faster og sin farmor - og hun får efterhånden også et godt forhold til sin halvbror.

¹⁸⁴ Hardenberg, s. 9-10, 14, 27 og 30.

6.2.3 Om frustrationen ved ikke at kunne få besked og blive hjulpet til at finde faderen

Et element, der meget ofte fremhæves ved møderne og i samtalerne er, at de fleste ønsker sig at få oplysninger om bidragsfaderen og derved eventuelt mulighed for at kontakte ham. Det helt overvejende flertal af dem, vi har talt med og hørt om, ønsker sig ikke egentlige retsvirkninger i form af arveret, navneret mv. De er først og fremmest interesseret i oplysninger om bidragsfaderen, og er derfor frustrerede over vanskelighederne ved få adgang til eventuelle informationer hos de relevante myndigheder.

Vi er fem søskende, som alle er ”uægte” børn. Mine andre søskende har fædre fra min hjemby, så de har altid kendt dem. Og jeg har også kendt min far, så... Men mange af dem vi har mødt, de kender ikke deres fædre, de aner ikke hvem de var børn af. Og det kan de ikke finde ud af, fordi det er lukket... I Grønland ved man i sin hjemby, hvem der er far. Men når det er danske der bare er på gennemrejse, så er det noget andet. Så har man ikke muligheden for at sige: Det der er min far. Man kan ikke referere til nogen.

Jeg har ikke nogen far – rent juridisk. Det vil jeg gerne have ret til. Jeg har ikke længere noget stort behov for at møde ham, han er måske også død. Nogen har spurgt om jeg gerne vil arve, men det har jeg slet ikke lyst til. Ville gerne kunne finde frem til min sag – for at få et eller andet på plads.

Jeg ser sporløs hver gang – og jeg tuder hver gang. Når man er i den situation selv. Min datter har ellers søgt om jeg ikke kunne være med, men man får aldrig svar.

Nogle af mødrene vil gerne fortælle om det, lige inden de dør. Så vil de gerne have afleveret historien; dem der har en tid i alderdommen, de får fortalt det.

For mit vedkommende ved jeg, at der i kredsretten ligger dokumenter om min far. Jeg har boet sammen med min far, siden jeg var 16 år. Jeg ringede derop i forbindelse med hans dødsfald, men jeg har aldrig bedt om papirerne. Det er sådan en lidt snørklet historie med mig og min storebror. Han boede i min hjemby, men vi kendte ikke hinanden særligt godt. Men min storebror, som havde en anden mor, han boede hos ham og hed hans efternavn. Og de havde også kontakt med hinanden, da min bror tog på uddannelse i Danmark, men ikke så meget til sidst. Han var tættere på min far, det var jeg ikke.

Min far betalte bidrag. Jeg fik også altid gaver til min fødselsdag og til jul. Jeg kan forstå på de andre, at i den forstand har min far været ’gavmild’. Når min mor ikke havde råd til et eller andet jeg skulle bruge, så skrev hun et brev til ham. Og så fik jeg også mine penge. Det virkede. Men jeg har aldrig snakket med den mand. Vi besøgte ham en enkelt gang da jeg var 12-13 år. Men vi boede i samme by. Han tog hjem til Danmark, da han blev pensioneret.

Vi mangler et papir der beviser, at vi har ret til at få oplysningerne.

Jeg ved heller ikke, om jeg havde fået forbindelse til min far, hvis ikke jeg havde kendt nogen, der havde mulighed for at finde papirerne.

Det er for det meste os, der tager kontakten, os der tager initiativ. I den anden ende sidder der en mand, som nogen gange overgiver sig.

Det der er kernen i det her, er at vi får en lovmæssig ret til at søge oplysninger. Vi føler, det er en menneskeret at søge at få afklaret, hvad hedder min far.

Da min datter fik sclerose, var der kun fire i hele Grønland, og de havde alle sammen anden baggrund end rent grønlandsk. Det spiller en meget stor rolle, at man kender til, hvor man kommer fra.

Det er frustrerende. Jeg har også forsøgt at finde noget viden om min biologiske far og har ”rendt panden mod en mur af tavshed”. Det er frustrerende. Jeg mener vi har ret til at vide, hvem der er vores biologiske forældre. Jeg håber, at der kan komme lidt gang i den sag, så vi også kan få vished om vores ukendte fædre.

Mine børn – som har lyst hår og blå og grønne øjne - spørger: ”Hvorfor må vi ikke få at vide, hvem vores rødder er ?”

Det er kontakten, der er den allermest centrale. Det er at blive anerkendt som en ordentlig del af familien.

Gang på gang hører man om den mur folk støder på. De kunne ikke få oplysninger. Det er oplysningerne, vi har brug for. Så man kan vide.

Jeg har en drøm om, at inden jeg går i graven, skal jeg – uden at det pinligt – kunne sige: ”Jeg har en far og han hedder”.

6.3 Sammenfatning

Tallene viser en generel stigning i antallet af børn uden for ægteskab i den omhandlede periode. Der er tale om jævn stigning, dog således, at stigningen specielt skete efter 1940. Tallet var meget markant og toppede i 1973, hvor 56 % af alle fødsler var børn født uden for ægteskab.

De berørte har i deres barndom ofte været udsat for stigmatisering og blevet udskilt, udskældt og behandlet som ”andenrangs”. Dette står ikke til at ændre, men der et ønske om at få anerkendt, at denne behandling ikke var retfærdig. Reglerne, som ikke gav mulighed for at dømme til faderskab, men kun til bidragspligt, betragtes som eksponent for uretfærdigheden, men det ligger klart, at der i Grønland på samme måde som mange andre steder var tale om en samtid, hvor man i de sociale relationer var meget hård ved de ”uægte børn”.

Savnet af faderfigur, tabuiseringen af spørgsmålene og problemer med identitetsfølelsen kan heller ikke ændres bagudrettet. De berørte peger imidlertid på to ønsker, som kan realiseres: For det første anerkendelse af, at det var en vanskelig situation at være ”juridisk faderløs” og ”uægte barn” i den pågældende periode. For det andet er der et udtalt ønske om at få adgang til eventuelle tilgængelige

informationer om bidragsfaderen, der findes. I enkelte tilfælde er det i denne forbindelse også et håb, at der er mulighed for at få kontakt til den pågældende bidragsfader, således som det skete for Anne Sofie Hardenberg, beskrevet i bogen ”Kampen for en far”.

7. Konklusion

7.1 Retsstillingen i grønlandsk og dansk ret for børn født uden for ægteskab 1914-1974

Der har været stor *forskel* på, hvordan man var stillet som barn født uden for ægteskab i henholdsvis Danmark og Grønland i perioden 1914 til 1963/1974.

7.1.1. De danske regler om faderskab

I *Danmark* var der efter 1908-loven først og fremmest regler om faderskab ved anerkendelse eller en dom om, at faderen eller de mulige fædre blev forpligtet til at betale børnebidrag. Ved lovgivningen fra 1937 var der forskellige regler for ”ægtebørn” og for ”uægte” børn. Det blev obligatorisk at fastslå faderskabet. På baggrund af moderens oplysningspligt kunne flere mulige fædre blive pålagt at betale børnebidrag. Moderen fik dog kun ét børnebidrag. Der kunne dømmes til faderskab, hvis der var ført bevis for et virkeligt slægtskabsforhold mellem far og barn. Ved sådan dom eller ved anerkendelse fik barnet ret til at bære faderens familienavn og til at arve faderen. Ved børneloven af 1960 blev der indført ligestilling mellem børn født i og uden for ægteskab. Der kunne herefter dømmes til faderskab eller ske frifindelse. Faderskab medførte retsvirkninger som for børn født i ægteskab – særlig arveret.

7.1.2. De grønlandske regler om faderskab

I *Grønland* fastsatte et regulativ fra 1914, at enhver barnefader skulle betale børnebidrag. Bidragene skulle betales, uanset om faderen var dansk eller grønlandsk, men satserne var forskellige for de to grupper. Børnebidragene blev indbetalt til sparekassen. Regulativet blev ændret i 1929, men svarede i store træk til de ældre regler. Der var ikke regler om faderskab, ligesom der ikke var udtrykkelige regler om ”ægtebørn” og ”uægte børn” eller om børnebidrag, hvis der var flere mulige fædre. Den danske lovgivning fra 1937 blev ikke sat i kraft for Grønland. Den Juridiske Ekspedition til Grønland i 1948/1949 anbefalede, at der blev indført regler om ægtebørn, svarende til 1937-loven, men var langt mere forbeholden over for at indføre de danske regler om adgang til at fastslå faderskab for børn født uden for ægteskab. Først ved loven af 1962 om børns retsstilling indførtes regler om faderskab i Grønland. Reglerne blev sat i kraft for Vestgrønland i 1963 og for Nord- og Østgrønland i 1974. Muligheden for at fastsætte bidrag er dog stadig til stede ved siden af reglerne om faderskab – ikke mindst som konsekvens af vanskelighederne med at føre bevis for faderskab, da blodtypebestemmelserne ikke er velegnede som bevismidler i Grønland. Der kan således

dømmes til faderskab, dømmes til bidragspligt eller ske frifindelse. Når der dømmes til faderskab medfører det arveret, mens det ikke er tilfældet når der dømmes til bidragspligt.

7.1.3. Forskellen på reglerne i Grønland og Danmark

Forskellen er således især, at der ikke er hjemmel i lovgivningen til at fastslå en endelig faderskabsforpligtelse med hensyn til et barn uden for ægteskab i Grønland i perioden 1914-1963/1974. Der fokuseres i Grønland udelukkende på de økonomiske forsørgelselementer, mens der i Danmark fra 1937 fokuseres *både* på de økonomiske forsørgelselementer *og* på et retfærdighedssynspunkt om ligestilling mellem børn født i og uden for ægteskab.

7.2 Overvejelserne bag og forhandlingerne om de grønlandske regler

7.2.1 Kolonitid

Den første Instruks af 1782 for danske i Grønland pålagde fædre at betale bidrag til børn uden for ægteskab – ligesom de havde skullet i Danmark siden 1763. Instruksen fra 1873 videreførte dette princip med forhøjede bidrag. Reglerne gjaldt imidlertid kun danskere samt de grønlandere, der stod i handelens tjeneste og dermed under dansk ret. Der var ingen tilsvarende regler for bidrag til de børn, hvis fædre stod under 'grønlandsk ret'. I det hele taget var der kun ganske få skrevne regler for en sådan grønlandsk ret langt op i det 20. århundrede, hvilket hang sammen med grønlændernes formodede 'umodenhed' (jf. nedenfor).

Etableringen af forstanderskaberne i 1860'erne betød, at grønlandske repræsentanter fik mulighed for, i begrænset omfang, at administrere deres 'egne anliggender'. Et sådant anliggende viste sig at være forholdene for børn født uden for ægteskab. Fra slutningen af 1800-tallet begyndte lokale grønlandske myndigheder i praksis at sætte også grønlandske fangere i bidrag, og nogle steder udformede man egne regler for disse bidrag. Samtidig bad man de danske myndigheder om retningslinjer for og hjemmel til dette; der var brug for regler og redskaber til at administrere efter. I første omgang blev tiltagene afvist eller begrænset fra dansk side med det argument, at der ikke fandtes hjemmel, og at fangerne desuden ikke ville være i stand til at betale.

Forstanderskaberne sendte spørgsmålet videre til landsrådene, som begyndte deres virke i 1911 og allerede samme år drøftede regler for børn født uden for ægteskab. Der var imidlertid stærk modstand især i det nordgrønlandske landsråd mod at give sådanne regler. Mange mente, at kvinderne eller deres husherrer selv var ansvarlige for den tøjlesløse seksualadfærd, som førte til de 'uægte' barnefødsler; og at for attraktive ordninger blot ville friste kvinderne til at sætte endnu flere uægte børn i verden. I den modsatte retning trak dog ønsket om at sikre disse kvinder og børn et vist

minimum af støtte, når de var i trang; og ønsket om, at mændene skulle stilles til ansvar for de udgifter, som de lokale kasser ellers ville komme til at bære.

Fokus var først og fremmest på børnenes underhold eller forsørgelse, ligesom det også var tilfældet i dansk lovgivning på den tid. Og det var *forsørgelsen*, som var hovedanliggendet for både 1914- og 1929-regulativet.

Det forhold, at der var *forskel på retsreglerne for to grupper af personer i Grønland*, der stod under hhv. grønlandsk og dansk ret, er et udpræget kolonialt træk, som der ikke blev stillet grundlæggende spørgsmålstejn ved, når regulativerne for børn født uden for ægteskab blev drøftet i de første årtier af det 20. århundrede. For de berørte børn betød sondringen konkret, at danske 'fædre' (og grønlændere under dansk ret) skulle betale højere bidrag, end grønlandske; den betød derimod *ikke*, at danske mænd kunne unddrage sig det økonomiske ansvar for børn, de måtte have fået uden for ægteskab i Grønland.

Det koloniale system indebar samtidig, at der var *forskel på retsreglerne for personer i Danmark og i Grønland*. For børn født uden for ægteskab fik denne forskel især betydningsfulde konsekvenser, efter at den danske lov om børn født uden for ægteskab fra 1937 havde indført muligheden for at fastlægge et egentligt, juridisk faderskab med navne- og arveret. Denne mulighed eksisterede ikke i det grønlandske regulativ fra 1929, hverken for grønlandske eller for danske mænd.

Hverken danske eller grønlandske myndigheder problematiserede eller ytrede ønske om at ændre på disse forskelle, når det gjaldt de grønlandske regler for børn født uden for ægteskab. Dette skal ses i sammenhæng med den opfattelse af forholdet mellem grønlændere og danskere, som var fremherskende langt op i 1930'erne: At den grønlandske befolkning (endnu) var umoden og stod på et lavere kultur- eller civilisationsniveau. Landsfogden i Sydgrønland, Knud Oldendow, understregede i 1931, at den slags forskelle i befolkningsgruppers retsstilling var "*logisk i Kolonilande*" – og "*selvsagt*" skyldtes, at grønlænderne stod på et lavere kulturtrin. Tidligere inspektør og dr.jur. Knud Berlin forklarede i samme periode og med næsten samme ord, at fænomenet alene forekom i kolonilande som Grønland,

*"hvor den oprindelige Befolkning tilhører en fremmed, paa et lavere Kulturtrin staaende Race, og hvor der derfor hverken kan være Tale om, at Kolonisterne kan gaa ind under Landets gamle, primitive Ret, eller at landets primitive Befolkning kan anses for moden til straks at gaa ind under Kolonisternes for dem fremmede og alt for moderne Ret."*¹⁸⁵

Den koloniale rationalitet gjorde det 'selvklaart' og 'logisk', at der var forskelle både mellem befolkningsgrupper i Grønland, og mellem Grønland og Danmark. Og trægheden ift. at imødekomme grønlandske ønsker om reviderede regler bekræfter, at man næppe betragtede sagen som presserende, sammenlignet med udviklingen af grønlandsk erhverv og økonomi, af skole og oplysning, og af sygdomsforebyggelse og sundhedsvæsen.

Som undersøgelsen har vist, tyder heller intet på, at grønlændere før 1953 hverken lokalt eller i landsrådene ytrede ønske om at bringe disse børns retsstilling i overensstemmelse med den danske børnelov af 1937. Fra deres side var bidragene det vigtigste. Det var danske myndigheder med den

¹⁸⁵ Oldendow, 1931b, s. 44; Berlin, 1928, s. 11.

Juridiske Ekspeditioner og Grønlandskommissionens udredninger i ryggen, og med det Grønlandske Lovudvalg som pennefører, der satte egentlige, principielle ændringer ift. faderskab og dets retsvirkninger på dagsordenen fra de tidlige 1950'ere og frem.

7.2.2 Afkolonisering

På den brede politiske bane voksede igennem 1930'erne og 1940'erne styrken af de grønlandske røster, som insisterede på, at den nødvendige modenhed og civilisation nu havde indfundet sig i det grønlandske folk. Også danske stemmer blandede sig efterhånden i dette kor, fx Eske Bruns, som i øvrigt var af den holdning, at moderne retsregler i sig selv kunne bidrage positivt til den ønskede udvikling.

Efter Anden Verdenskrig blev det danske kolonistyre desuden presset udefra af FN, der som et led i den internationale afkoloniseringsproces afkrævede Danmark rapporter om og tiltag til gavn for udviklingen i den nordatlantiske koloni. Danmark opfattede sig ikke selv som en almindelig kolonimagt, men snarere som en beskytter og hjælper for det 'umodne' Grønland; som den 'voksne'. Men under det internationale pres blev det snart klart, at løsningen var hurtigst muligt at ophæve den formelle koloniale relation – hvilket skete med grundlovsændringen i 1953.¹⁸⁶ I en betragtelig årrække fortsattes dog den hidtidige administration af Nord- og Østgrønland, som man endnu ikke fandt modne til nyordningen.

Den retlige ligestilling mellem Grønland og Danmark havde to, forbundne elementer: At der ikke længere skulle skelnes mellem personer i *Grønland* under hhv. grønlandsk og dansk ret; og at der ikke skulle være grundlæggende forskel på retsreglerne for personer i *Grønland* og i *Danmark*. Der skulle med andre ord ikke gøres forskel på danskere og grønlændere på hverken den ene eller den anden måde.

Set i det perspektiv var arbejdet med den nye grønlandske børnelov et af mange elementer i den afkoloniseringsproces, som indebar, at det ikke længere var legitimt at operere med en sondring mellem to kategorier af borgere, for hvem der gjaldt to grundlæggende forskellige retssystemer og sæt af retsregler.

Realiseringen af den retlige ligestilling krævede et meget omfattende lovgivningsarbejde. Den skrevne grønlandske ret var endnu forholdsvis begrænset og uudviklet, og eksisterende dansk ret gjaldt som udgangspunkt ikke for Grønland. Medlemmerne af den Juridiske Ekspedition beskrev det sådan, at hvor opgaven hidtil havde været at udvikle og nedfælde en egentlig grønlandsk ret, var den nu i stedet blevet at bearbejde dansk ret, så den kunne indføres i Grønland med de nødvendige tilføjelser – en betragtning, der blev yderligere aktuel efter 1953.¹⁸⁷

Udformningen af den grønlandske børnelov og arvelov er – og blev af samtidige karakteriseret som – typiske eksempler på, hvordan danske regler blev tilpasset sådanne *særlige grønlandske forhold*, som det oftest blev betegnet. Begge love tog udgangspunkt i og overførte hovedparten af

¹⁸⁶ DIIS 2007; Heinrich 2010.

¹⁸⁷ Bentzon m.fl., 1950, s. 43.

bestemmelserne fra de gældende danske love, og gennemførte altså langt hen ad vejen den retlige ligestilling af indbyggerne i Danmark og Grønland. Men begge med visse afvigelser: For arvelovens vedkommende særligt undtagelsesbestemmelsen om, at skifteretten i visse tilfælde kunne begrænse arveretten for et barn født uden for ægteskab. Og for børnelovens vedkommende, at man på den ene side indførte det juridiske faderskab, som havde eksisteret i Danmark siden 1937; men at man samtidig opretholdt bidragspligten, som netop var afskaffet i Danmark.

Forskellene hang sammen med, at retlig ligestilling (retslighed) ikke partout betød fuldkommen identiske regler (retsenshed), men en vis tillem্পning af danske regler til *de særlige grønlandske forhold*. Disse *særlige grønlandske forhold* var og er et overordentligt fleksibelt begreb, som i praksis kan favne en bred vifte af forskellige aspekter og synspunkter. Formodentlig har det været medvirkende til, at det ikke i sig selv vakte anstød noget sted. Uenighederne gik på, hvad disse forhold var, og hvordan og i hvilket omfang man skulle tage hensyn til dem.

Mht. arveloven gjaldt det konkrete hensyn til de særlige forhold især den umiskendelige grønlandske modstand mod en ubegrænset arveret til børn født uden for ægteskab. De fandt den i alvorlig strid med grønlandsk mentalitet og tankegang; og med den grønlandske familiestruktur, hvor alle bidrog til frembringelsen af et bos værdier - i modsætning til børn født uden for ægteskab. Og der blev taget højde for disse indvendinger i lovens endelige udformning.

For børnelovens vedkommende drejede de særlige forhold sig først og fremmest om et problem af mere praktisk karakter, nemlig den ringe kvalitet af de blodprøver, som nåede frem til Retsmedicinsk Institut i København; og det tvivlsomme statistiske grundlag for at bruge prøverne til at vurdere sandsynligheden – eller usandsynligheden – af et muligt faderskab. Her var der ikke tale om forskellige indstillinger i de to landsdele; men om et problem, som efter alles opfattelse gjorde det uhensigtsmæssigt at afskære sig fra muligheden for at pålægge bidragspligt i de tilfælde, hvor bevisbyrden for faderskab ikke kunne løftes. Forventningerne om, at dette særlige problem snart ville blive løst, og at den danske børnelov dermed kunne sættes i kraft i Grønland, holdt ikke tilnærmelsesvis stik. Og det blev afgørende, da man omsider vurderede, at Nord- og Østgrønland var rede til indførelse af en moderne børnelov, og i den forbindelse overvejede at indføre den danske lov i hele Grønland. Intet tyder på, at det skyldtes modvilje fra nogen side. Det hang sammen med konkrete forhold som den geografiske afstand (ift. transport) og den grønlandske befolknings sammensathed og talmæssige lidenhed (ift. statistik). Fænomener, som det forekom vanskeligt at stille spørgsmålstegn ved.

7.2.3 Grønlandsk og dansk indflydelse på reglerne

Et kolonialt system etablerer pr. definition en ulige magtbalance mellem kolonimagt og koloniserede; og som det er fremgået af kapitel 4, har dette også været tilfældet i den grønlandsk-danske relation langt op i det tyvende århundrede: Myndigheden til i sidste ende at beslutte, hvad der skulle være gældende ret for børn født uden for ægteskab, har i den undersøgte periode ligget i København.

Undersøgelsen viser imidlertid, at der siden slutningen af 1800-tallet har fundet en løbende dialog sted mellem grønlandske og danske myndigheder om reglerne for børn født uden for ægteskab. Den viser også, at initiativerne til nye eller reviderede regler til tider kom fra den ene, til tider fra den anden side. Og at graden af lydhørhed i København overfor de grønlandske ønsker og synspunkter varierede, ligesom tilslutningen fra Grønland til gennemgribende ændringer ikke altid faldt prompte.

De første initiativer til at etablere regler for, at også mænd under grønlandsk ret skulle sættes i bidrag, kom fra Grønlandsk side – først fra forstanderskaberne, som sendte spørgsmålet videre til landsrådene. Lokale myndigheder begyndte i praksis at pålægge bidragspligt til grønlandske mænd, selv om der ikke fandtes hjemmel til det i de eksisterende regler. Når de konsulterede de danske embedsmænd, fik de i første omgang afslag på, at denne praksis var tilladt; men med tiden en vis opbakning til, at man også kunne sætte grønlandske mænd i moderat bidrag. Det er meget sandsynligt, at denne ændrede praksis i den lokale forvaltning havde betydning for, at der i 1914 kom formelle regler for, hvordan personer under hhv. dansk og grønlandsk ret skulle sættes i bidrag. Også i de to årtier efter 1929-regulativet finder man gentagne grønlandske anmodninger om revisioner af de gældende regler, fortrinsvis relateret til bidragenes størrelse og inddrivelse.

I begge perioder må man konstatere en træghed i den danske administration overfor de ønsker om ændringer med henblik på at sikre de 'uægte' børns forsørgelse, som kom til udtryk fra grønlandsk side. Der gik 17 år, fra ønsket om underholdsbidrag for grønlandske mænd blev formuleret i 1897, til man fik det første regulativ i 1914. Og omtrent lige så længe, før de danske myndigheder sanktionerede grønlandske ønsker om forhøjede bidragssatser for både grønlandske og danske mænd, forskudsvis udbetaling af hjælp til ugifte mødre og klare regler for de sager, hvor der var flere bidragspligtige.

Omvendt mødte de danske myndigheder flere gange markant modstand fra grønlandsk side, når de foreslog regler, der indebar mere gennemgribende forandringer i retsstillingen for børn født uden for ægteskab. Det var tilfældet under forhandlingerne om 1914-regulativet, hvor særligt det nordgrønlandske landsråd slog bak over for, hvad man anså som for attraktive ordninger for de ugifte mødre. Og det var igen tilfældet, da de danske myndigheder i 1950'erne foreslog almindelig arveret for børn, som havde fået et faderskab fastslået. I disse tilfælde lykkedes det med tiden at vinde repræsentanterne for Grønland for de 'danske' forslag om formelle og radikale ændringer i retsstillingen for børn født uden for ægteskab; omkring arveloven dog med den modifikation, som Grønlands Landsråd havde betinget sin tilslutning.

Over tid blev den formelle grønlandske indflydelse på retsreglerne større, konkret med indførelsen af landsrådene fra 1911, og med deres udvidede autoritet fra 1951. Samtidig ser det ud, som om parterne i Grønland og Danmark i de tidlige 1960'ere var helt enige om, hvad målet på børnelovsområdet var; nemlig en ikraftsættelse af de danske regler, så snart det var muligt. Man var imidlertid også enige om, at det endnu ikke var tilfældet. Undtagelsesbestemmelsen i arveloven blev dog opretholdt, da loven blev revideret i 1964. Her var der fortsat taget hensyn til, at der på visse punkter var forskellige opfattelser i de to dele af riget.

7.2.4 *Forskellige hensyn af betydning for reglerne*

Mange synspunkter, hensyn og forhold har i den undersøgte periode spillet ind på udformningen af de grønlandske regler angående børn født uden for ægteskab:

Der var ofte *moralske hensyn og synspunkter* i spil: Eksempelvis vejede ønsker om at beskytte sædeligheden, familien og ægteskabsinstitutionen, og begrænse tøjlesløshed og uansvarlighed til tider tungt i den grønlandske modstand mod for radikale moderniseringer af børnelovgivningen. Omvendt talte andre om retfærdighed og ansvar for de berørte børn, som ikke skulle belastes af deres herkomst; og efterhånden også om, at børn født uden for ægteskab i Grønland burde ligestilles med børn født i Danmark i samme situation.

Hertil kom de *retlige perspektiver og hensyn*, som spillede ind på udviklingen i børnelovgivningen. Skiftet i Grønlands retsstilling i 1953 fra koloni med to adskilte retssystemer til en principielt ligestillet del af Danmark betød, at børnenes retsstilling skulle være lige i de to dele af landet (om ikke nødvendigvis ens). Introduktionen af det juridiske faderskab både i Danmark og Grønland udsprang af hensynet til barnets retsstilling; men aktualiserede samtidig hensynet til mandens retssikkerhed, hvorfor bevisbyrden var tungere for faderskab, end for bidragspligt.

Endvidere spillede mere *konkrete eller praktiske forhold* en væsentlig rolle. Når danske myndigheder fx før 1900 modsatte sig bidragspligt for grønlændere, var argumentet først og fremmest, at de ikke havde økonomi til at kunne udrede dem. Når love blev forsinket, hang det ofte sammen med, at de var afhængige af anden lovgivning, som enten ikke var på plads, eller som var under revision. Når bidragspligten blev opretholdt i Grønland efter 1962, handlede det om dårlige transportforhold og en befolkning, som pga. sin størrelse og sammensætning ikke kunne sættes på sikker statistik.

Ofte kom de *økonomiske perspektiver og hensyn* imidlertid i sidste ende til at veje tungere, når man skulle lægge sig fast på regler. Gennem hele perioden har ønsket om at sikre pålæggelse og inddrivelse af bidrag til børnene været af afgørende betydning. I 1914 førte det til de første regler om bidrag fra grønlandske mænd. Siden løbende til forhøjelser af bidragene og regler for inddrivelse. Og i 1962 til opretholdelsen af bidragspligten, hvis bortfald man frygtede ville føre til for mange frifindelser. Det økonomiske hensyn gjaldt børnene og deres mødre; OG det gjaldt udgifterne for de offentlige kasser, og altså i sidste ende fællesskabet.

Et hensyn, der derimod *ikke* var formuleret i denne periodes debatter og lovarbejde, var *hensynet til barnets behov for en menneskelig og identitetsmæssig relation til sin far*. Dette perspektiv på børns tarv, behov og rettigheder er blevet fremtrædende i nutidens debatter om bl.a. samvær, adoption, krigsbørn og donation af sæd og æg. Og det spiller en helt afgørende rolle for mange af de 'børn', som har været berørt af de grønlandske regler; og dermed for, at deres retsstilling er kommet på den politiske dagsorden. Det er imidlertid vigtigt at gøre sig klart, at der her er tale om en nutidig forståelse af, hvad der er vigtigt for børn; langt op i det 20. århundrede gjaldt det først og fremmest om at sikre børnenes materielle opvækst.

7.3 De berørtes oplevelser

På baggrund af en række samtaler med de berørte, herunder ”Foreningen af juridisk faderløse”, er der i udredningen illustreret nogle af de problemer, de berørte har oplevet. Der er tale om *stigmatisering*, hvor de som børn blev udskilt, udskældt og behandlet som ”andenrangs”. Der er tale om problemer med at finde sin *identitet*, når man har oplevet sig som ”fravalgt”, har savnet en faderfigur og har oplevet emnet som tabu. Og der er tale om frustration over manglende rettigheder, særlig til at få *oplysninger*, der eventuelt findes om bidragsfaderen. Centralt i ønskerne fra de berørte er *anerkendelse* af, at det har været problemfyldt at være ”juridisk faderløs” samt *mulighed for at få tilgængelige informationer* om bidragsfaderen.

7.4 Konklusionen i punktform

Konkluderende har udredningen vist:

- At der var stor forskel på retsstillingen for børn født uden for ægteskab i Grønland og Danmark i perioder inden for det undersøgte interval 1914 – 1974
- At forskellen især var, at der ikke var hjemmel i de grønlandske regler til at fastsætte egentligt faderskab med tilhørende arveret og ret til faderens navn før 1963/1974
- At begrundelserne især har knyttet sig til 3 forhold, nemlig:
 - moralske overvejelser knyttet til hvad det ville betyde for seksualmoralen og antallet af børn uden for ægteskab
 - økonomiske hensyn til at sikre barnets forsørgelse
 - vanskelighederne knyttet til bevis for faderskabet, da de blodtypebestemmelser, der blev anvendt i Danmark, ikke var velegnede for grønlandske forhold
- At barnets rettigheder, herunder ret til en fader samt behov for at sikre sin identitet ikke blev inddraget i overvejelserne, da disse først er kommet til senere
- At der har været enighed om at reglerne om faderskab og arv skulle tage hensyn til de særlige grønlandske forhold, herunder familiemønstre og den grønlandske tankegang
- At dialogen mellem Grønland og Danmark om de grønlandske regler om faderskab til børn uden for ægteskab var omfattende
- At der i de grønlandske landsråd var betydelig skepsis mod at indføre de danske regler, herunder om faderskab – helt op til 1960’erne
- At de berørte, der betegner sig som ”juridisk faderløse”, har oplevet negative følger af en opvækst hos en ugift mor uden en kendt og navngiven far, og jævnlige har været udsat for

stigmatisering og chikane fra deres omgivelser, har manglet en faderskikkelse og haft problemer med identitetsfølelsen

- At der er et ønske om anerkendelse af deres vanskelige situation samt ønske om bistand til at finde eventuelle oplysninger om bidragspligtige – deres mulige fædre:

Jeg har en drøm om, at inden jeg går i graven, skal jeg – uden at det er pinligt – kunne sige: ”Jeg har en far, og han hedder....”

8. Kilder og litteratur

Arkivalier

Folketingets bibliotek (FB)

Rigsdagens/folketingets Grønlandsudvalgs arkiv

- De sociale forhold paa Grønland med særlig henblik paa spørgsmålet om indførelse af enkebørnsunderstøttelse, 26/8-1932 (kasse 2, akter 1926-36, 15. bilag til protokol, møder 10/5-35 til 23/5 36)
- Udateret notat fra 1939 (kasse 4, læg 10, rigsdagens grl.udv)
- Ber til ft grludvalg, jan 1954 (kasse 8, akter 1952-53 og 1953-54)
- Redegørelse vedr grl til ft grludvalg, nov 1954 (kasse 9, akter 1954-55 og 1955-56)
- Beretning til landsrådet vedr. det grl retsvæsen af landsdommer Kisbye Møller (kasse 10, akter 1956-57 og 1957-58)

Rigsarkivet (RA)

Grønlands Styrelses arkiv 0030

- Oversættelse af erklæring fra befolkningen i Nordgrønland angaaende revision af loven af 8 Juni 1908 (0030 GS HovKt 1885-1940, Gr.Ord. journ.sager M.M., 89, forarbejder til love vedr. Grl., journal nr. 684, 1924, ks. 691)
- Eske Brun rapport om straffeanordningsagen 9. marts 1935 (GS direktør Oldendows papirer Grønland under krigen 1940-45, arkiv nr. 2083, pakke 3)
- Afskrift af insp embeds korres til fs ved upernivik 25. Aug 1905, afskrift af insp embeds korres til fs upernivik 9 apr 1906, afskrift af forst forh 1906-07, umanak 18 apr 1906, vedr forslag fra egedesmind, 1907, afskr af insp korr til fs, egedesminde 29 maj 1907, afskrift af forst forh 1906-07, frederikshåb 6 til 7 maj 1908 (1), læg 1908-9, Forstanderskabssager 1909-10 (forstanderskabssager 1906-08, ks 7, 458 dir kgl grl handel bogholder og korrespon-dancekontor 1861-1916)

Grønlands Nationalarkiv (GN)

Rigsombudets arkiv

- "Børneloven": Brev af 19. april 1994 fra Direktoratet for Sociale Anliggender mv. til Rigsombudet; Brev af 12. oktober 1995 fra Justitsministeriet, Lovafdelingen, til Rigsombudet; Brev af 20. marts 1973 fra Landshøvdingen over Grønland til Min. f. Grl.
- "Faderskabsudvalget": Mødereferater 5. og 12. marts 1951, 17. marts 1953 og 13. januar 1954; Udateret udkast samt bemærkninger til lov om børns retstilling i Grønland; Brev af 20. januar 1954 fra landsdommer Kisbye Møller til landshøvding Lundsteen; Brev af 26. januar 1954 fra Lundsteen til Kisbye Møller; Faderskabsudvalgets udkast samt bemærkninger til lov om børns retstilling i Grønland (udateret, forfattet i perioden april-december 1953).
- "Arvelov", journalnr. 0810-05: Brev af 14. juli 1955 fra Grønlandsdepartementet til Landshøvdingen; Dagsorden 1955 punkt 7: Forslag til arvelov for Grønland, nyt referat.

- ”Børneforsorg I”, journalnr. 551: Breve af 22. juni og 6. juli 1951 fra Otto Jensen, Grønlandsdepartementet, til landshøvding Lundsteen.
- ”Børneforsorg II”, journalnr. 551: Brev af 4. juli 1957 fra børneforsorgsudvalget i Nanortalik til landsrådet.

Litteratur og trykte kilder

Andersen, Ernst: Familieret, 1971, særl. s. 240-250.

Andersen, Jan: Den juridiske ekspedition til Grønland 1948-49, upubliceret ph.d.afhandling, Aalborg Universitet, 2008.

Anordning af 26. Juli 1926 om retsplejen i Grønland. Beretninger og Kundgørelser vedrørende styrelsen af Grønland 1923-1927, J.H. Schultz 1928, s. 545-557.

Bendsen, Hans: Faderskabssager. Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen, 8. årg. (3-4), 1975.

Benton, Lauren: Colonial Law and Cultural Difference: Jurisdictional Politics and the Formation of the Colonial State. Comparative Studies in Society and History, Vol. 41, No. 3, 1999.

Benton, Lauren: Law and Colonial Cultures. Legal Regimes in world History, 1400-1900. Cambridge University Press, Cambridge 2000.

Bentzon, Agnete Weis: Den grønlandske kriminalret og den danske. Kultur møde og konflikt. Retfærd, nr. 68, 18. årgang, 1995.

Bentzon, Agnete Weis, Verner Goldschmidt og Per Lindegaard: Den juridiske ekspedition og dens arbejde i Grønland 1948-49. Det Grønlandske Selskabs Årsskrift 1950.

Bentzon, Viggo: Familieretten I, 1924.

Berlin, Knud: Grønlandsk ret. Foredrag holdt i Det Grønlandske Selskab 31. oktober 1928. I Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1928-29, 1929.

Bertelsen, A.: Grønlandsk medicinsk statistik og nosografi. Meddelelser om Grønland, bind 117, nr. 1, 1935.

Betænkning afgivet af den juridiske ekspedition til Grønland 1948-49 (jurex), nedsat af Statsministeriet, hefte 1, upubliceret, 1950.

Betænkning afgivet af det i December Maaned 1920 nedsatte Udvalg til Drøftelse af de grønlandske Anliggender. J. H. Schulz, København 1921.

Betænkning fra Grønlandsudvalget af 1960 (G-60), Statens trykningskontor, København, 1964.

Betænkning nr. 126/1955 om faderskab.

Betænkning om ændring af reglerne om fastsættelse af faderskab. Afgivet af den ved kongelig resolution af 2. december 1949 nedsatte kommission. Statens Trykningskontor, København 1955.

Betænkning om Børns retsstilling. Delbetænkning afgivet af Justitsministeriets Børnelovsudvalg. Betænkning nr. 1350, 1997.

<http://jm.schultzboghandel.dk/upload/microsites/jm/ebooks/bet1350/forside.html>

Bonderup, Gerda: Det medicinske politi. Sundhedspolitikken i Danmark 1750-1860. Århus Universitetsforlag 2006.

Borum, O.A. : Familieretten – anden del, 1941, særl. s. 304-324.

Brun, Eske: Mit Grønlandsliv – erindringer af Eske Brun. Gyldendal, København 1985.

Brun, Eske: Vort Monopol i Grønland. Fremtiden, september 1946, s. 26-29.

Bryderup, Inge M.: Børnelove og socialpædagogik gennem hundrede år. Klim, Århus 2005.

Christensen, Lone Birgitte og Jonna Waage: Børneloven – med kommentarer, 2006.

DIIS - Dansk Institut for Internationale Studier: Afvikling af Grønlands kolonistatus 1945-54 – en historisk udredning. København 2007. <http://www.diis.dk/sw32074.asp>

DUPI - Dansk Udenrigspolitisk Institut: Grønland under den kolde krig. Dansk og amerikansk sikkerhedspolitik 1945-68. København 1997.

FT – Folketingstidende. Schulz, København 1954→

Gad, Finn: Grønlands historie III – 1782-1808. NNF, 1976.

Gad, Finn: Grønlands historie IV. Grønland, nr. 12, 1954, s. 461-471.

Glarborg, Kirsten og Franz From: Børn og opdragelse i Grønland, en sociologisk studie, en rapport. Gjellerup, København 1968.

Goldschmidt, Ditte Bentzon: Oprindelige folks rettigheder i Norden. Den historiske og aktuelle situation for grønlandere, samer og de oprindelige folk i Ruslands sibiriske områder. Det Danske Center for Menneskerettigheder, København 1994.

Goldschmidt, Verner: Reformproblemer. Det Grønlandske Selskabs Årsskrift 1952, s. 17-24.

Graversen, Jørgen (red.): Familieret, 1. del. København, 1986.

Grønlandskommissionens betænkning 1950 (G-50). Bind 2: Politiske og administrative forhold. Retsplejen; Bind 4: Sundhedsvæsenet. Boligbyggeriet og sociale forhold. Bind 6: Angmassalik Scoresbysund og Thule, København 1950.

Grønlands landsråds forhandlinger diverse år (benævnt LR, evt. SLR eller NLR for syd og nord, foran årstal) – indeholdt i:

- Beretninger og Kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland for Aarene 1909-1912, J.H. Schultz.
- Beretninger og Kundgørelser vedrørende Styrelsen af Grønland 1913-37, J.H. Schultz.

- Landsraadsforhandlinger 1938-47, J.H. Schultz.
- Beretninger vedrørende Grønlands Styrelse 1948-1950, J.H. Schultz.
- Beretninger vedrørende Grønland 1951-1964, Sydgrønlands bogtrykkeri.
- Grønlands landsråds forhandlinger efterår 1973, Sydgrønlands bogtrykkeri.

Hauge, Christen Nielsen: Administrationen af Grønland. Det Grønlandske Selskabs Årsskrift 1927, s. 40-70.

Hardenberg, Anne Sofie og Christensen, Pia Bang: Kampen for en far. Milik, 2009.

Heinrich, Jens: Eske Brun og det moderne Grønlands tilblivelse 1932-64. Upubliceret ph.d.-afhandling, Ilisimatusarfik, 2010.

Heinrich, Jens: Selvstændighed i Grønland i første halvdel af det 20. århundrede. Grønlandsk kultur- og samfundsforskning. - 2006/07. - s. 57-71. Nuuk 2008.

Instrux af 1782. Directionen for den Kongelige Grønlandske, Islandske, Finmarske og Færøiske Handel i København, 19. april 1782. Handelsdirektionen udsteder Instrux. Meddelelser om Grønland, 55, 1936, s. 364-390.

Instruks af 2. januar 1873: Instrux udfærdiget af Direktoratet for den kongelige grønlandske Handel til lagttagelse samt Veiledning for de i Handelens Tjeneste staaende Indvaanere i Grønland. Louis Kleins Bogtrykkeri, København 1873.

Juul-Dam, Karsten: Blodtypestatistiske undersøgelser som grundlag for afgørelser i faderskabssager. Tidsskrift for Grønlands Retsvæsen, 12. årg. (3-4), 1979.

Kähler, Margrethe & Niels Martin Carlsen, De grønlandske kredsretters virke i årene 1966-1970. En undersøgelse baseret på kredsretternes behandling af faderskabssager. Institut for Organisation og Arbejdssociologi, København 1974.

Kleivan, Inge: Danskundervisning i Grønland før anden verdenskrig. Grønland, 1993, s. 88-99.

Koefoed, Nina Javette: Besovede kvindfolk og ukærlige barnefædre. Køn, ret og sædelighed i 1700-tallets Danmark. Museum Tusulanums Forlag, København 2008.

Landslægen i Grønland: Sundhedstilstanden i Grønland. Landslægens årsberetning, Nuuk/Godthåb, diverse år.

Lov om Grønlands Styrelse af 18. april 1925, Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1925-26, 1926, s. 113-129.

Lynge, Augo: Tre hundrede år efter. (1931). Atuakkiorfik, Nuuk 1989.

Lynge, Hans: Grønlands indre liv I - II. Atuakkiorfik, Nuuk 1981/1988.

Løkke, Anne: Vildfarende Børn – om forsømte og kriminelle børn mellem filantropi og stat 1880-1920. Forlaget SocPol, Holte 1990.

Martens, Gunnar: Inspektørboligen i Nuuk – fra inspektør- til rigsombudsmandsbolig. Atuagkat, Nuuk 2007.

Meddelelser fra direktoratet for aarene 1902-1906, J. H. Schultz, 1907.

Nexø, Sniff Andersen: Det rette valg. Dansk abortpolitik i 1930'erne og 1970'erne. Upubliceret ph.d.-afhandling, Københavns Universitet 2005.

Nielsen, Bent: Forandring og fremsyn. Daugaard-Jensen og systemskiftet i Grønland. Det Grønlandske Selskabs Skrifter, 32, København 1996.

Nielsen, Frederik: Nyordningens første landsrådsperiode 1951-55. Tidsskriftet Grønland, 1955, s. 241-250.

Nielsen, Hanne Rimmen: Fra pariakaste til hæderlige kvinder. Debatten om de ugifte mødre 1880-1940. Arbejderhistorie, nr. 4, 1995.

Nielsen, Linda og Jesper Vorstrup Rasmussen: Familieret, 2001, særl. s. 396-417.

Oldendow, Knud: Den Grønlandske Samfundslære. Sydgrønlands Landskasse, Godthaab 1931 (a).

Oldendow, Knud: Socialforsorg i Grønland. To Foredrag holdt i Det Grønlandske Selskab Foraaret 1930. Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1929-30, 1930.

Oldendow, Knud: Lov og Ret i Grønland. Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1930-31, 1931 (b).

Petersen, Hanne: Retspluralisme i praksis – grønlandske inspirationer. Ilisimatusarfik / Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 2006.

Regulativ af 15. marts 1929 angående underholdsbidrag til børn født udenfor ægteskabet. Beretninger og kundgørelser vedrørende styrelsen af Grønland 1928-1932, J.H. Schultz 1933, s. 211-214.

Regulativ af 21. juli 1914 – Regulativ for Underholdningsbidrag til Børn fødte udenfor Ægteskab. Beretninger og kundgørelser vedrørende Grønlands styrelse 1913-1917, J.H. Schultz 1918, s. 231-232.

Rigsdagstidende 1934-1935. København, 1935.

Rimmen Nielsen, Hanne: Fra pariakaste til hæderlige kvinder: Debatten om de ugifte mødre 1880-1940. Arbejderhistorie, 1995, nr. 4.

Skotte-Nielsen, Mogens: Fra Sukkertoppen til Paamiut - Grønland under forvandling 1946-1983, upubliceret

Stauning, Thorvald: Grønlands fremtid, Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1939, s. 5-20.

Stauning, Thorvald: Min Grønlandsfærd. Jespersen & Pios Forlag, København, 1999 (oprindeligt 1930).

Storch, Mathias: Strejflys over Grønland. Levin & Munksgaard, København 1930.

Sveistrup, P.P.: Statens Monopol paa Grønland. Nationaløkonomisk Tidsskrift, bd. 3, række 41, 1933, s. 18-34.

Sørensen, Axel Kjær: Danmark-Grønland i det 20. århundrede – en historisk oversigt. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1983.

Taksøe-Jensen, Finn: Reglerne om faderskab. Københavns Universitets Retsvidenskabelige Institut, 1979.

Therkilsen, Kjeld R.: Grønlandskommissionen en Kendsgerning, I: Grønlandsposten 1. januar 1949, s. 5-7.

Thestrup, Poul (1991): Mark og skilling, kroner og øre. Rigsarkivet, G.E.C. Gad, København 1991.

Thisted, Kirsten (red.): Grønlandsforskning. Historie og perspektiver. Det Grønlandske Selskab, København 2005.

Thisted, Kirsten: "Hvem går qivittoq?" Kampen om et litterært symbol eller relationen Danmark – Grønland i postkolonial belysning. Tijdschrift voor Skandinavistiek, vol. 25, nr. 2, 1, 2004, s. 133-159.

Thomsen, Hanne: Om europæernes syn på børn samt børns opvækst i det grønlandske samfund i tiden omkring koloniseringen. I: Grønlandsk kultur- og samfundsforskning, 1992, s. 227-254.

Thomsen, Hanne: Ægte grønlandere og nye grønlandere. Om forskellige opfattelser af grønlandskhed. Den Jyske Historiker, nr. 81, 1998, s. 21-55.

Tróndheim, Gitte: Adoption i Grønland - en historisk gennemgang. I: Grønlandsk kultur- og samfundsforskning. - 2008-09. - s. 123-142, 2009.